

Narodna vzgoja.

Slovenskemu narodu

spisal

JOSIP CIPERLE.

Izdalo in založilo

„Slovensko učiteljsko društvo v Ljubljani.“

V Ljubljani.

Tiskala R. Miličeva tiskarna.
1896.

Pedagoška knjižnica

Narodna vzgoja

Založilo in na svetlo dalo

Slovensko učiteljsko društvo v Ljubljani

narodni vzgoji

V. zvezek

Uredil

JAKOB DIMNIK

Izdalo Slovensko učiteljsko društvo v Ljubljani

Ljubljana V

Tiskarna in knjigarna

Pedagogiška knjižnica.

Založilo in na svetlo dalo

„Slovensko učiteljsko društvo v Ljubljani.“

V. zvezek.

Uredil

JAKOB DIMNIK.

V Ljubljani.

—
1896.

Narodna vzgoja.

Slovenskemu narodu

spisal

JOSIP CIPERLE.

Izdalo „Slovensko učiteljsko društvo v Ljubljani.“

V Ljubljani. 1896.

Tiskala R. Miličeva tiskarna.

Pedagoška knjižnica

Narodna vzgoja

Založilo in na svetlo dalo

Slovensko učiteljsko društvo v Ljubljani

Slovenskemu narodu

V. zvezek

JOŠIP CIPRIJE

Uredil

JAKOB DIMNIK

Izdalo Slovensko učiteljsko društvo v Ljubljani

V Ljubljani 1898

1N=03000 97 19

Národna vzgoja.

1.

Stari pisatelji in zgodovinarji pišoči o Slovanih in posebe o Slovencih naglašali so posebno njih delavnost, odkritosrčnost, prijaznost, gostoljubnost, njih ljubezen do svojega vladarja in do domovine, njih bister um in njih pohlevnost. — Narod s tacimi krepostimi, kojih ne najdemo tako lahko v taki obilici pri kakem drugem narodu, zaslužil bi, da bi ga čislal vsak človek, a smel bi se čislati pred vsem tudi sam. Toda žalibog, da ni tako. Žalibog, da so v našem narodu prevladale od pamtiveka nekatere teh navedenih kreposti, osobito prevladala je pohlevnost. Slovenci bili smo in smo tudi še vedno jako pohleven in potrpežljiv narod.

Pohlevnost je jako lepa in divna krepost, kjer se rabi v pravem razmerji z družimi krepostimi. Ali prevladati ne sme dan danes, in tudi vedno je bilo to na kvar vsakomu, pri komur se je pojavljala v preobilni meri. Dan danes ni treba onemu, ki te udari po enem lici, nastavljati še drugo. On je najde že sam, da te udari še po tem. Ta pohlevnost slovenska dovela je narod do brezkrayne popustljivosti, v mnogih slučajih celo do brezbržnosti, in vzela mu je ves naroden pogúm in ponos. To, da si Slovenec premnogokrat ni upal kazati se Slovenca, da si ni upal naglašati svoje narodnosti, da ni hotel ali ni znal ponašati se ž njo, to kopalo je našemu narodu leta in leta grob, v koji se morda še pogrezne s časom. „Bili so Slovenci!“ reklo bi se potem. Prihodnji zgodovinarji pa jemali nas bodo v žalosten izgled tedaj, kedar bodo dokazovali, kaj se dogája z narodi, ki ne čislajo in ne gojé svoje narodnosti. Žalostno, a resnično.

2.

Ne smemo se tedaj čuditi, da se naš narod predostikrat prišteva tako zvanim inferijornim narodom. Ni čuda tudi, da se trdi z vso resnobnostjo, da Slovencev še pred l. 1848. bilo ni. Ako bi kdo takovo budalost trdil o kakem drugem narodu, reklo bi se takój: Je li ta človek bolan na umu, ali ka-li? Toda o nas ne osupne taka trditev nikogar. Ali vprašajmo se resno: Ni li naše brezmejno samozatajevanje, naša velikanska pohlevnost, ali pa recimo naravnost, naša le-

noba največ pripomogla k temu, da se trosijo take budalosti o nas po svetu? Ne bodem se trudil poučevati naših nasprotnikov o nas. Oni dostikrat bolje poznajo našo zgodovino in naše duševno delovanje, nego mi sami. Ali ceniti nočejo vsega tega po nobeni ceni, kajti s tem izpulili bi si sami vse orožje, koje rabijo proti nam. Zato je pa naša sveta dolžnost, brigati se za vse to, kar zadeva naš narod; dolžnost vsacega Slovenca je in bodi, oborožiti se z uma svitlimi meči, ter se poganjati in boriti za svoj narod, njega svetinje in njega pravice. Le bati se ne ničesa.

Pač premalo cenimo prelepih besed našega Koseskega: „Biti slovenske krvi, bodi Slovencu ponos!“ Roko na srce Slovenci! Ali je bil to vedno naš ponos? Ne, ni bil, pri nas vseh ni bil. Saj se poznamo, saj vemo, da naš naroden ponos tiči vedno v najskrivnejšem kotičku. Bog nas je pač potipal že dostikrat z najdebelejšim prstom; dosti zatiranja, dosti zgub smo že prestali in zabeležili; toda spame-tovali se še vendar nismo, še vedno in vedno smo podlaga tujčevi peti.

3.

Kaj pa vendar prav za prav počenjamo mi? Narodnost gojiti ter se boriti za njo, to prav z lahko vestjo prepuščamo našim časnikarjem in pisateljem. Oni naj se praskajo z nasprotniki, kakor se hočejo. K večemu čitamo to, ter rekamo potem zadovoljno: Šmentano so se dobro skavsali! To je vse. Ali pa še celo ne čitamo tega rekóč: Jaz sem že sit prepira! — Koliko je pa tudi Slovencev, ki ne beró leto in dan nič slovenskega, ki zajemajo vso svojo politično in nepolitično modrost iz tujih nam nasprotnih časopisov in knjig. Mnogo jih je tudi taci, ki se boje žaliti koga, ako bi jih videl čitati kak slovenski časnik, ali ako bi vsaj čul kaj tacega o njih. Da ostajajo pri tem nevedni o vsem našem napredku v literaturi in na vseh drugih poljih, to jih ne vznemirja čisto nič. Njim je le to prav, da se ne misli o njih nič slabega; in slabo zdi se jim to, ako bi se mislilo, da so Slovenci.

Ako očitaš takemu človeku, da njegovo počenjanje ni pravo, odgovarja ti: „Kaj hočete, saj sem v srci Slovenec!“ Oj ti sveta preprostost! Ali naj se smejemo tem možakarjem? Ne, kajti takovi slučaji so prežalostni. Razsrditi se nad njimi, to nič ne pomaga; poučevati jih je toliko, kot metati bob ob steno. Tako imenovani „v srci Slovenec“ je največa a tudi najpredrznjejša kukavica, in ravno toliko vreden, kot najočitnejši renegat.

Če tudi „v srci-Slovenec“ ne dela naravnost škode narodu, vendar mu tudi ne koristi nič. On je mrtva veja na narodovem deblu. Kako se mogó neki ti ljudje postaviti po robu, ako slišijo grditi ime slovensko, saj ne vedó ničesa o našem napredku. Mnogo jih je tudi, — jaz sam jih poznam nekaj — celo taci, ki so pozabili popolnem svoj

materin jezik, in to celó v krajih, kjer bi ga bili lahko gojili ter se vadili v njem. Toda čemu, saj so živeli in se debelili tudi brez materinega jezika. In vendar materina beseda je najživejša priča ljubezni do matere; in kdor mater zatají, matere vreden ni.

4.

Oj ti ljuba slovenska pohlevnost, ti premilo samozatajevanje slovensko, ti prinašaš že obilen a žalosten sad! Ti ne razcvitaš se samo pri tako zvanih „v srci-Slovencih“, ampak tudi pri onih, ki imajo v prvi vrsti nalog, boriti se za pravice naroda. Tu menim namreč večino naših narodnih zastopnikov po raznih zborih. Dosti pisalo se je že po raznih časopisih o njih pohlevnosti, njih bojazljivosti, njih neodločnosti in popustljivosti. Zato se ne bodem pečal tu obširneje ž njimi. Le toliko rečem: Ako je bil kdo izveličan že samo zaradi pohlevnosti, potem pridejo ti naši zastopniki gotovo med svetnike. Ali narod slovenski ne bode jih častil tako, kakor časti druge svetnike. O tem naj bodo pa tudi prepričani.

5.

A tudi slabe lastnosti imeli so naši pradedje. Glavna izmed njih je bila ta, da niso poznali vzajemnosti, in te lastnosti niso se slovanski narodje otresli še do današnjega dne. Toda otresli se je bodo pač takrat, kedar bode vse slovanske rodove prešinjala zavest, da so sinovi jedne matere, da so govorili nekoč vsi jeden jezik, in da so bivali nekoč vsi v jedni in isti državi in deželi.

Žalibog, da so se Slovani že zgodaj razšli ter se naselili po raznih deželah, daleč drug od drugega. Nekoč bilo je pa tudi občevanje raznih rodov med seboj jako težavno, in tako je prišlo, da so pozabili drug na drugega, ter vsak rod skrbel le za se, a za obče blagostanje in srečo vseh rodov ni mu bilo mar.

Zdaj odpalo je že mnogo teh ovir. Občevanje slovanskih narodov polajšalo se je mnogo, kajti železnice vežejo razne oddaljene kraje med seboj. — Razne narodne slavnosti in razstave so jako ugodne prilike, da se shajajo slovanski narodi zdaj tu, zdaj tam, da se spoznavajo in uče ceniti drug drugega. — Tudi to, da se prevajajo slovstvena dela slovanskih narodov v druge slovanske jezike, je jako uspešen korak k slovanski vzajemnosti. — Veselo znamenje pa je posebno to, da se novejši čas mnogi Slovani pridno učé drugih slovanskih jezikov, in da se celo teži po občeslovanskem kujiževnem jeziku.

Tako je pač upati, da se obistini nekoč ona divna slovanska vzajemnost, o koji se sedaj še le poje v pesnih raznih slovanskih pesnikov. Pač je še daleč do njene obistinitve. Vse premalo resnobe je

še za njo; in zraven tega pa še razni domači prepiri in razpori ovirajo nas, da se bavimo resneje s tem predmetom.

6.

Mi Slovenci posebno imamo doma še dela dovolj, da se zjedini. Malo nas je, a še mi nismo jedini. Še te prav male slovenske vzajemnosti ni. V istini je to žalostno. Pač smo še tam, kjer nam je prav krvava potreba boriti se proti tujemu nasilstvu, vsi jedne misli, jednega čuta. Ali tam, kjer smo dosegli najmanjši uspeh, celo navidezen uspeh, tam začenjamo se takoj puliti med seboj. In kaka je ta naša bratovska borba! Nikdar si nismo upali proti tujemu nasilstvu postopati s takim orožjem, s tako silo, s takimi psovki, koje si mečemo v obraz v domačem boji. Tujca hotečega kratiti nam naše pravice, odganjali smo k večjemu s tenko šibico, kakor bi se bali, da ga ne udarimo preveč; a bratu svojemu postavljamo se nasproti z gorjačo. Ne, ne, tega ni treba. Bratovski boj je naša nesreča. In čudno, jako čudno je to, da v tem domačem boji ni sledú več one pohlevnosti, ki nas prešinja v vsakem drugem slučaju. Tu smo kar na mah odločni, brezobzirni in neupogljivi.

A kaj smo dosegli s tem? Naš mali narod smo razdvojili, naše duševne sile smo razcepili in premnogokrat zamorili. Ne morimo jih še dalje. Pomislimo vendar, da s zadnjim Slovincem zginil bode tudi zadnji verni človek na slovenskih tleh.

Toda ne obupajmo. Vsak narod se prerója; jedna tretjina vsacega naroda je njega mladina, in ta je in bodi naš up in naš biser. Upajmo, da popravi nekoč ona to, kar smo pokvarili mi; ali v to treba ji je pred vsem — stroge narodne vzgoje.

7.

Narodna vzgoja! — Veličasten pojem, prekrasen in velevažen nálog osobito za nas Slovence. V času stisek in nadlog, v kojem živi naš narod posebno dan danes, je gotovo zanj neprecenljive vrednosti: narodna vzgoja. Med tem ko se tudi med Nemci in družimi narodi, ki bivajo med nami in okoli nas, posebno poudarja in razmotrava ravno dan danes vprašanje o narodni vzgoji, bila bi neodpušljiva malomarnost, bil bi greh zoper našo narodnost, ako bi se ne ganili tudi mi, ter se z vso odločnostjo ne poprijeli tega predmeta.

Lehko bi se stavilo vprašanje: Ali ni taka vzgoja jednostranska, ali ni morda celo v nasprotji z nauki tako zvane splošne vzgoje, ki teži jedino po tem, da napravi iz otroka človeka, človeka za svet, človeka sploh? — Da, v istini, to je nálog tako zvani splošni vzgoji, in to misel pretresovali so vedno in vedno pedagogi vseh narodov. Iz otroka narediti, ali recimo vzgojiti človeka sploh, — kako je to

misliti? Ali je morda kdo človek sploh? Ali ne pripada vsako človeško bitje temu ali onemu narodu? Nikdar se ne čuje v življenji izraz: Glejte, to je človek sploh! K večemu dalo bi se to reči o onih, ki niso ne krop ne voda, ne miš ne tič, ne Slovenec ne Nemec, ne Turek ne Kitajec. Toda o teh vendar ne bode trdil nikdo resnobno, da so cvet in vrhunec človeške vzgoje; marveč smatrajo se povsod izrodkom človeštva. A tudi pri vsem tem, da se je vzgajalo na podlagi naukov je splošne vzgoje, ostali so vendar gojenci vedno le Nemci, Francozi, Italijani, Čehi, Slovenci i. t. d., ali pa so postali — renegatje.

8.

Idejala te splošne vzgoje še nismo dočakali, in ga tudi ne bomo. Vsak človek ima svoja posebna svojstva, in dva otroka, dostikrat celo dva brata ne dasta se vzgajati po enem in istem načelu. Kar velja o posamičnikih, to velja tem bolj o raznih narodih. Ti razlikujejo se med seboj že po jeziku, po šegah in navadah, po svojem duševnem življenji in po načinu, kako izražajo svoje misli. To se imenuje fizijognomija naroda, in nje odsev ima se zopet najti v njega vzgoji, ali kratko in malo: mladi Slovenec se nima vzgajati tako, kakor mladi Francoz, Italijan ali Nemec t. j. nje nalog bodi, pritisniti mu pečat fizijognomije njegovega naroda, — naroda slovenskega.

V dejstvu pokazale so se pa tudi premnogokrat ovire in težave pri tako zvani že zgoraj omenjeni splošni vzgoji. A ker se je navzlic temu postopalo trdovratno po njenih načelih, skazilo se je navadno vse. Vendar, da se je zaprečila ta skaza vsaj nekoliko, prirejevala in prikrejevala se je vzgoja že od nekoč bolj ali manj uspešno za ta ali oni narod. Toda ti poskusi obrodili niso nikjer dobrega sadú; bili so namreč vedno nepopolni. Kajti vrv narodne vzgoje nategnila se je vselej še le takrat, ko so jele popuščati ali se trgati vse druge vrvi, na kojih je visela splošna vzgoja.

9.

Kaj bodi tedaj nálog narodni vzgoji?

Pred vsem ima ona krasno zadačo razvijati in vtrjevati v mladem človeku ljubezen do domovine, do svojega naroda in do materinega jezika. — „Čeznatorna ljubezen do cerkve“ — piše papež Lev XIII. — „in natorna ljubezen do domovine, sta obé iz jednega in istega večnega vira; dvojčiči sta, in Bog je obéh začetnik in vzrok“. — Ljubiti domovino je zakon božji, in od tega čuvstva ne more oprostiti človeka nič. Bodi domovina človeka slavna, ali bodi zaničevana in zatirana, naj čakajo človeka odlikovanja in časti, ali naj mu pretí pogín za to; — on dolžan je ljubiti domovino, delovati za nje prospèh z vsemi svojimi silami do zadnjega izdihljeja.

A še drugi nalog ima narodna vzgoja. Vsak človek in vsak narod ima svoja svojstva: dobra in slaba. Oboja dadó se razviti in vtrditi, ali tudi iztrebiti in uničiti. In ravno narodna vzgoja ima delovati na to, da se slaba narodova svojstva iztrebljajo in izgublajo, in da se dobra razvijajo in vtrjujejo. Drobno vzgojen Slovenec ima kazati svetu vse, kar diči in krasi narod, iz kojega izhaja, — narod slovenski.

10.

Pač tudi to imela bi učiniti ona tako zvana in toliko slavljená splošna vzgoja. Toda to bila je za-njo vedno le postranska stvar. Domoljubje, misli se, je tako samo po sebi umevno; čemú se tedaj ukvarjati ž njim na dolgo in široko. Posledica temu je pa bilo odpadništvo zdaj tega, zdaj onega človeka od svojega naroda. Žalibog, da je odpadništvo posebno pri nas Slovencih še vedno na dnevnem redu. Koliko jih je odpadlo v prejšnjih letih od svojega naroda, in koliko odpade jih še dan za dnevom. In vendar je nam prav škoda za vsako narodno silo, ki prestopi v tuji tabor, ali ki se sploh ne pojavlja v korist svojemu narodu in svoji domovini.

Mi Slovenci smo pa tudi jako čudni ljudje. Kar bojimo se strogo naglašati svoj slovenski značaj iz strahú, da bi ne žalili kakega tujca, ali pa, da bi ne rekel kdo, da smo panslavisti. Grozna beseda to: panslavist. Kar pretrese nas od nog do glave, kedar nas kdo nazivlje tako. S tem priimkom čutimo se kar zadavljene ali vsaj osramočene pred celim svetom; kar cela tolpa biričev in vragov prikaže se nam pri tem imenu. Naši nasprotniki pa tudi dobro vedó, kaki strahopezljivci smo, kako nas pretrese vselej ta priimek, in zato ga tudi prav pridno rabijo proti nam. A nam zmanjka navadno besedi, da bi jih zavrnilo vselej, kakor zaslužijo.

Ne bodimo vendar tako preprosti. Besede panslavist nismo skovali mi, in nikdar se nismo imenovali panslaviste. Beseda ta je tako malo slovenska ali slovanska: kakor besedi: „pantheon in pantheist“. Ta priimek rabili so najprvo Madjari Slovakom nasproti, ko so ti jeli gojiti svojo literaturo in likati svoj jezik. Ta beseda bila je tam nekaka denunciacija Slovakov, da oni bajè prežé čez meje avstrijsko-ogrske države. Isto to skuša se izraziti s to besedo tudi o družih slovanskih narodih.

Ali naj se nam dokaže, da prežimo čez meje avstrijske, naj se nam dokaže, da nismo ravno tako dobri avstrijski državljani, še mnogo boljši smo, nego drugi v Avstriji živeči narodje. To smo kazali vedno v dejanji, kedar je bilo treba braniti Avstrijo proti vnanjim sovražnikom. To smo kazali stoletja, ko smo skoro sami bili ona mogočna stena, ob kojoj se je zaletaval kruti Turčin hoteč porušiti Avstrijo. To smo kazali tudi pozneje do današnjega dne. Med tem, ko smo mi sto-

letja in stoletja stali na straži, živeli so drugi evropejski narodi v miru, gojili svoje jezike in literature, ter postali mogočni. V zahvalo za to pitajo nas sedaj z izdajicami in neolikanci. Dostikrat bilo bi pametneje, ako bi ti ljudje vprašali sami sebe: „Kaj smo pa vendar mi storili prav za prav v slavo Avstrije, mi, ki smo patent vzeli za to, da smo Avstrijci?“ — Bog zna, kakov bil bi odgovor na to vprašanje.

Pomnite: Slovenca in Slovana sploh dičila je vedno ljubezen do svojega vladarja, in zoper to ljubezen ni grešil on nikdar. Pač grešili so zoper njo dostikrat ravno oni, ki ga blatijo z besedo izdajica.

11.

A kaj se ne imenuje vse dan danes panslavizem? — Vsako slovensko literaturno delovanje, vsaka simpatija do družega slovanskega naroda, že vstanovljenje slovenskih čitalnic in posojilnic, deklamovanje slovenskih pesmi, vse, vse, kjer in koder se gane Slovenec, vse je panslavistiško delovanje. Smejal bi se človek takim budalostim naših nasprotnikov, ako bi ne imelo čestokrat neugodnih posledic. A to hočejo namreč ravno naši nasprotniki.

Vendar bi ne imeli ti toliko vspeha, ako bi jih ne podpirali naši odpadniki. Ti so še nevarnejši, posebno če govoričijo: „Saj smo tudi mi rojeni Slovenci, tudi mi vemo, kaj je narodu v prid“. Naši rojeni nasprotniki pa, ki sicer kruto obsojajo vsacega svojega odpadnika, sklicujejo se potem na naše odpadnike rekóč: „Glejte, saj je tudi ta rojen Slovenec, in vendar ne odobrava vašega delovanja. Kaj hočete tedaj?“

Na glas izjaviti se mora vendar enkrat in strogo naglásiti, da oni, ki se pajdaši z našimi nasprotniki, nima pravice svetovati nam in učiti nas, kaj je pravo in kaj ni. Kaj je narodu našemu v korist in kaj mu ni, o tem govoriti prisojamo pravico le sebi, ki se družimo z narodom, ki ga ljubimo in spoštujemo, in ki čutimo ž njim njega gorjé in radost. Vsi tako zvani dobri soveti naših odpadnikov so pravi pravcati Judeževi poljubi in družega nič.

12.

Med tem pa, ko se nam bližajo nekateri odpadniki v koži Slovenca, so zopet drugi, ki z vso predrznostjo kažó tujo kožo, koju so navlekli na se. Ti svetujejo nam pa kar naravnost, da je najbolje za nas, ako se potujčimo kazóč na se, da so tudi oni sedaj prav srečni, da so se potujčili. To misel ali bolje nesmisel razvijal je nekoč dr. Ratkovsky rojen Čeh, sedaj patentiran odpadnik, ter prisojal še celo državi pravico, da sme germazivoti Čehe in Slovence. Tako daleč smo tedaj že prišli, da se odpadniki smejo še hvaliti ter se šopiriti in se staviti še v izgled poštenim rodoljubom. Nam se studijo taki ljudje, in z lehkim srcem jih prepuščamo temu, kdor jih hoče pobrati in odobravati njihovo mišljenje. Toliko pa rečemo, da mi Slovenci vsem na-

šim nasprotnikom in odpadnikom na ljubo se ne bomo potujčili ali zaspali, ampak na podlagi svoje literature in narodnosti bomo skušali doseči vrhunec svoje omike.

Videli smo pa tudi, da naši nasprotniki sami prav za prav ne vedó, kaj je panslavist in panslavizem, kajti vsak podtika temu pojmu kaj družega. To je najjasnejši dokaz, da je panslavizem le izmišljotina naših nasprotnikov, ki je skovana le v to, da nas strašijo ž njo in ovajajo, kjer se jim zdi dobro.

13.

Dan danes razkosani smo Slovenci po raznih kronovinah avstro-ogrske države, celo v Gornji Italiji nas biva mnogo. Okolo nas in med nami so pa naseljeni razni mogočnejši narodje, ki nam že od starodavnosti niso bili niti prijazni, niti naklonjeni, ki so nas, kakor jasno priča zgodovina, od nekdaj tesnili, tako da smo Slovenci zasedajoči nekoč mnogo večje ozemlje, se skrčili le na par kronovin, in tudi tam se je naše število že zdatno pomanjšalo.

Predbaciva se nam rado, da se hočemo širiti na stroške drugih narodnosti. Oj ti ljuba nedolžnost onih, ki nam to predbacivajo. — Trdi se tudi dalje, da vsled našega nasilstva se je treba boriti tem narodom za svoj obstanek. Oj, to je pa že vendar več, nego ljuba nedolžnost. Kdo se ne smeje? Mi Slovenci in Slovani sploh po spričalu vseh zgodovinarjev od starodavnosti miren in trudoljubiv narod, mi rušimo tuje narodnosti. Kdaj in kje smo storili neki kaj takega?

Kako miren je bil že prihod Slovanov v Evropo, o tem piše jasno in določno dr. Fiecker v svoji knjigi: „Die Völkerstämme der österreichisch-ungarischen Monarchie“. Čujmo tedaj: „Als rastlos fleissige Bebauer des Bodens erstritten sie (die Slaven) sich ihre Wohnsitze nicht mit Gewalt siegreicher Waffen, sondern füllten geräuschlos zuerst das verödete Flachland mit vereinzelt Weilern und Dörfern, machten allmählich auch höher gelegene Thäler sich zum Eigenthume und drangen endlich mit jugendlicher Rüstigkeit in die einzelnen Theile des Hochgebirgs“. — To se vse drugače čita. O nasilstvu tedaj že v onih časih, ko je pri vseh drugih narodih vladala le kruta pest, pri Slovanih ni bilo ni sluha ni duha.

14.

Zdaj poglejmo pa še dalje, kaj piše dr. Fiecker v omenjeni knjigi osobito o nas Slovencih — „Die westpannonischen und norischen Slaven hiessen Slovenen, die gebirgsbewohnenden Theile derselben eigneten sich bald den Namen Korutaner an, woraus der neue Name Kärnten hervorgieng. Bis an die oberösterreichischen Seen und in den Pinzgau, bis zum Inn und den Dravequellen,

bis nach Istrien und Friaul erstreckten sich ihre Niederlassungen, welche von den Baiern über die Traun in die Lienzer Klause, von den Longobarden in das untere Dravethal und an den Insonzo zurückgedrängt wurden. Noch heute erinnern nicht blos Benennungen von Localitäten — wie Graz, Leoben, Zlap im Möllthale und sehr zahlreiche längs der Isel und ihrer Nebenbäche, — sondern auch die Beifügung des Wortes „Windisch“ zu Ortsnamen, wo man gegenwärtig keine Slaven mehr sieht, z. B. Windisch-Matrej, Windisch-Bleiberg, Windisch-Garsten, Windischdorf bei Haag, Windischhueb im Innkreise u. a. m.“

Tedaj celo Kranjsko, Koroško, Primorsko in Štajarsko, velik del Solnograškega, Tirolskega in Gornje Italije zaseli so naši pradedje po svojem prihodu l. 568 po Kr. Tu so bili Slovenci samostojni gospodarji, imeli so svojo upravo, svoje kneze in svoje plemstvo. Bili so pa miren in trudoljubiv narod, kar je veliko rečeno v času, ko je vladala po celi Evropi le kruta sila. Vendar mirno živeti ni jim bilo dano. Potem ko so jih, kakor smo čuli, dokaj že stisnili Bavari in Longobardi, napali so jih Avari, kojih nasilstva se niso mogli drugače obraniti kot s pomočjo Bavarov, koje je poklical slovenski knez Borút na pomoč. Otresli so se pač Avarov, a prišli so ob jednom pod oblast Bavarov, in po zmagi Frankov nad temi l. 788 ž njimi vred pod jarem frankovski.

Od začetka so pustili Franki Slovincem še nekaj samostojnosti. Niso se dotikali njih uprave, njih plemstva, pustili so jim tudi svobodno voliti svoje kneze. Toda kratko je trpelo to. Treba je bilo le najti vzroka vzeti jim še to. A kdor išče, ta najde. Prišli so na sled, da se misli upreti tedanji slovenski knez Ludjevit, in to dalo jim je povod, da so zrušili upravo slovensko, izgnali kneza, ter združili popolnem Slovence s frankovskim kraljestvom.

15.

Od te dobe namreč od l. 828, v kojem je umrl Ludjevit, začelo se je neomejeno gospodarstvo Frankov nad Slovenci. Frankovski vladarji dali so en del slovenskih pokrajin v fevd, drugi pa v dar svojim pristašem. Domače plemstvo izginilo je že v 10. stoletji, in prebivalstvo zgubilo je popolnem svojo last, ter imelo le pravico do užitka tega, kar je rodila zemlja. Iz te dobe sledí tudi priseljevanje Nemcev in Lahov na slovensko zemljo.

Tako so — po dr. Fickerju — koroški vojvode, in sicer bavarski Eppensteinerji in frankovski Ortenburgerji zelo pospeševali priseljevanje Nemcev iz Bavarskega in Frankovskega na Koroško. Pred temi naseljenci umikali so se Slovenci vedno bolj proti jugu, ali se pa potopili med njimi in se tako potujčili. Kakor na Ko-

roškem, tako so prešli pa tudi na Tirolskem vsi gradovi in rudniki in vsa obrt po mestih v nemške roke.

Nič drugače godilo se ni na Štajarskem. Zavisnost pokrajin ob rekah Rabi in Savinji od koroških vojvod dala je tudi tukaj povod nemškemu priseljevanju. Že v 13. stoletji raztegnili so se Nemci noter do Drave.

A Kranjsko tudi ni imelo druge usode. Brižinski in briksenški škofje in drugi plemenitaši, ki so imeli posestva na Kranjskem, privedi so mnogo nemških naseljencev v to deželo. Vendar se ti tukaj niso mogli nikjer prav razprostreti, ter so se največ pozgubili med Slovenci. Le oni naseljenci, koji so se naselili tam, kjer stoji sedaj Kočevje in v njega okolici, ohranili so si še svojo prvotno narodnost.

Isto tako trudili so se oglejski patrijarhi in goriški grofi z naseljevanjem nemškega življa po Goriškem. Na drugi strani skrbeli so pa Benečani, da se je ojačil italijanski element po primorskih mestih in po njih okolicah.

In tu vidimo čudovito čudo. Med tem ko je slovensko prebivalstvo, kakor smo že čuli, prišlo ob vso svojo last in ob vse pravice, delile so se te v obilni meri tem priseljencem. Svobodni na slovenskih tleh so bili le ti tujci. Ni čuda tedaj, da jim je vzrastel greben, da jim raste še vedno, in da se čudijo, da dan danes zahteva Slovenec tudi enakih pravic, kar se tiče njega narodnosti, kakoršne ima priseljeni Lah in Nemec na slovenskih tleh.

16.

Tudi poznejše dobe slovenske zgodovine so jako žalostne. Koliko našega naroda vničili so stoletni in stoletni boji z Benečani, Ogri in Turki, koliko ga je bilo iztiranega v robstvo, koliko potujčenega. Boj, vedni boj bil je usojen Slovencem. Čuditi se je samo, da se nas je še sploh kaj ohranilo, da se je ohranil naš jezik, in sicer v tako divni krasoti, v taki jakosti in bogastvu oblik. Pač prinesel je v letošnje stoletje s seboj mnogo maróg, mnogo rjè, mnogo tujih spak; ali vsebina njegova je dragocena, krepka, ter zmožna protiviti se poginu in noseča v sebi vse kali za svoj razvoj. Ta biser in te male pedí zemlje, na koji bivamo, to je vse, kar smo prejeli od svojih pradedov; in še nekaj, kar nas ima navdajati s pravim narodnim ponosom: in to so njih slavni čini, njih vztrajnost v bojih za svojo domovino, za vero in za svoj narodni obstanek. To je naša dedina. Na njeni podlagi hočemo dalje delovati in nikdar ne omahovati.

17.

Dostikrat se nam očita, da smo se izobrazili Slovenci jedino le s pomočjo nemškega jezika. Vedno in vedno se nam ponavlja, kaj bi

bilo iz nas, ako bi se ne bili učili nemščine po šolah. Ta jezik proslavlja se nam vedno kot jedino zveličaven, jedino zmožen, da si pridobi človek vso ono omiko in oliko, katere je potreben. Čudno je le to, da se n. pr. na Francoskem, Laškem ali celo na Ogrskem, ki je vendar čisto blizo našim krajem, ne sliši nič jednacega. Naj bi bil kdo tako predrzen, da bi trdil n. pr. na Ogrskem kaj tacega. Ne bi mu svetoval kaj tacega. Ogri bi ga kruto zavrnil. Pa saj na celi zemlji je veljalo in velja tudi še dan danes načelo, da se dá človek omikati le na podlagi svojega materinega jezika; in le za nas Slovence veljale so vedno izjeme. Ali smo morda mi Slovenci tako visoka bitja, da se nam ni treba ozirati na tako navadna pravila? Ne, tega si pač ne domišljamo. Vsa čast nemškemu jeziku, in Slovenci smo gotovo zadnji, ki bi se upirali učenju nemškega jezika. Mi bi se učili tudi brez sličenja nemščine, kajti pri nas se uvaža bolj kot kje drugje pregovor: Kolikor jezikov znaš, toliko mož veljaš. Toda kar se tiče splošne omike, kojo smo si pridobili s pomočjo nemščine, tu smo pa preverjeni, da bi si je bili mnogo lažje in z mnogo večim uspehom pridobili v naši materinščini, ako bi se nam bila dajala priložnost. Znano je nam namreč, da je veliko sicer dobrih glav zaostalo pri učenju samo zaradi tega, ker se niso mogli izraževati gladko v nemščini. To nam pač nima biti vse jedno. Nam je treba v vseh strokah še mnogo dobrih glav, in obžalovati moramo vsacega, ki se je pogubil.

18.

Da si pa kdo izmed Slovencev sem ter tje služi tudi svoj kruh med tujci, s tem ni dokaznega še nič, kajti nasprotno si ga služijo tudi premnogi tujci med Slovenci. A Slovenec službujoč na tujem ume in govori tudi tuji jezik; a tujcu na Slovenskem ne zdi se potrebno privaditi se našemu jeziku. Naj se nam ne govoriči, da je le v našo korist, ako se učimo n. pr. nemščine. Oj, vi ljubeznjivi naši prijatelji. Srčno bi vas hvalili, ako bi bilo vse to vaše besedičenje tako iskreno. Vprašamo, ali ste tudi v družih slučajih tako skrbni za našo korist? Ne, ne, kajti v premnožih slučajih kazali ste ravno nasprotno vedenje.

Tako se tudi z učenjem nemščine ne misli niti v sanjah nam kaj koristiti, ampak s tem gladi se jedino le pot tujcem v naše dežele. Tudi brez tujega vpliva učili se bomo tujih jezikov; a skrbeli bomo vedno, da se izomikujemo le na podlagi svojega materinega jezika. Kot sredstvo v to bode nam naša narodna slovenska šola, kajti le v tej vidimo jedini uspeh. Jednako je tudi drugim narodom narodna šola neprecenljive vrednosti, tudi oni se potegujejo za njo, kjer je še nimajo; in mi se bomo tudi vedno in povsod, če je drugim prav ali ne.

Tako bode tudi odpravljeno ono očitane, da se Slovenci izomikujemo le s pomočjo nemškega jezika.

19.

A ravno Nemci imajo najmanj povoda, da se tako hvalijo s tem, da gre hvala le njihovemu vplivu, da se izomikujejo drugi narodi. Mogočen narod so bajè Nemci, a mogočni so le na videz. Vsak narod razcvita in vzdržuje se le z lastnimi močmi; a tega ni videti več pri sedanjih Nemcih. Nemški živelj opira se dan danes skoro v vseh slučajih na židovstvo; le s pomočjo njegove duševne in denarne sile še cvetè in se vzdržuje, a tudi zatira, kjer je le mogoče druge narodnosti. „Nemci — kakor piše Ernst Renan v svoji knjigi »La réforme intellectuelle et morale« — imajo še dosti dela sami s seboj, da postanejo tako fini, kakor so bili Francozi že v 17. in 18. stoletji; sladkavost, pokorščina, vdanost, na drugi strani pa sila značijo nemški značaj“. — Berolinski korespondent angleškega lista „Times“ spisal je pa knjigo, v koji pripoveduje, kaj je doživel na Nemškem, in tu najdemo jako pomenljiv stavek: „Nemške literature ni več, ampak obstoji samo še židovska literatura pisana v nemškem jeziku“.

To znači pač dovolj sedanji nemški narod, ki šteje nad petdeset milijonov ljudi, kojih vodi dan danes pol milijona židov. Tudi pri nas bi ne bil vpliv nemškega naroda nikdar tako velik, ako bi ga ne podpiral židovski kapital.

In mi Slovenci navezani smo le na se. Prvi hip zdi se to marsikomu jako žalostno; toda ni tako. Veseli bodimo še, da se moremo in moramo opirati le sami na sebe. Mnogi Nemci imeli bi neskončno radost, ako bi bil nemški narod navezan na samega sebe. Tudi ti vidijo in čutijo osramočenje svoje in nevarnost, ki preti nemški narodnosti od židovstva. Ali njih besede so glas upijočega v puščavi, kajti malo jih je, da bi se mogli upreti z uspehom. Naša narodnost in naša literatura zavzema tedaj više in plemenitejše stališče, nego nemška. Naše delovanje je slovensko, naša literatura je slovenska, med tem ko je nemška požidovljena ven in ven.

20.

Našim pradedom očitalo se je, in očita se rado še tudi dan danes sem ter tje Slovanom, da ne spoštujejo ženstva. Kakor je mnogo družega očitane krivičnega, tako je tudi to. Ne vem sicer, od kod so posneli naši nasprotniki to; zgodovina nam kaže ravno nasprotno. Nikjer v Evropi ravno niso dospele ženske do tacih časti, kakor ravno pri Slovanih, kajti stavljali so jih po gostem na čelo zadruga ali vsega plemena, ter jih celo volili za kneginje. Pač Slovani niso umeli nikdar sladkati se nežnemu spolu v taki meri, kakor drugi narodje. Tako

imenovanih „Minnesängerjev“ ni bilo nikdar med Slovani. Se vé takov nemški „Minnesänger“ opeval je lepoto in ljubeznjivost in Bog zna kaj še svoje krasotice le do svoje poroke ž njo. Po poroki se je to največ čisto predrugačilo. Po poroki namreč se pa tudi ta tako zvani „Minnesänger“ ni sramoval oklestiti sem ter tje svojo krasotico, opiraje se na neki stari nemški zakon, ki je dovoljeval tepsti žene in še celo prav občutljivo.

Slovan, kakor sem dejal, se res ni dobrikal ali sladkal ženstvu, ni nikdar povzdigoval ga tako visoko z besedo, kakor sem ter tje drugi narodje. Ali kruto ravnali tudi niso Slovani nikdar z ženstvom, celo milejši in blažejši so se veli proti temu spolu, nego oni narodi, ki so se odlikovali in se še odlikujejo po svojih sladkih besedah do ženstva. Od lepih besed odebelil še ni nobeden, in tudi ženska ne; v dejanji kazati ji spoštovanje, to je jedino, kar jo osreči in obraduje.

V istini kazal je pa tudi Slovan samo v dejanji spoštovanje svoje do ženskega spola. Ženska bila mu je to, za kar jo je vstvaril in odmenil stvarnik. Ona bila je Slovanu skrbna mati, vrla gospodinja in vzgojevalka otrôk. Po drugem ni povpraševal, družega hvala Bogu tudi ni cenil. Namen ženski je tak, da postane mati in gospodinja, in če ume prenašati krepko in vrlo bremena, ki ji nalagata ta dva stanova, potem se mora veseliti tega vsak človek, in srečen je oni narod, ki ima tako ženstvo. Kdor hoče pa iz ženske napraviti kaj več nego to, ta goljufa sebe, goljufa ženstvo in ovira pravi napredek ženstva in naroda.

21.

Slovanu nad vse priljubljeno je bilo družinsko življenje. Starih zarjavelih devic naši pradedje niso poznali. Ta prikazen javiti se je začela pri nas še le takrat, ko smo tudi mi po vzgledih družih narodov začeli obožavati ženstvo čez vso mero, ter premalo gledali na to, da se izvežba ženska v tem, kar bi jo sposobilo v to, da more prenašati vrlo ona bremena, koja ji naklada gospodinjstvo. Zato se pa slovanska ženska nikdar ni tako odtujila možu, kakor je bilo to videti pri družih narodih. Pri Slovanih bila sta mož in žena vedno v istini jedno bitje, kar je tudi prav.

Pred seboj imam knjigo: „Die persönliche Entwicklung des Menschen und die Civilisation“. Pisatelj dr. E. Reich piše v nji jako laskavo o slovanskih ženah. Naj sledé tu njegove besede v izvirniku:

„Innerhalb der slavischen Welt steht die Frau anatomisch und physiologisch dem Manne näher, als innerhalb der germanischen Welt. Diese Thatsache verursacht mancherlei Erscheinungen im Leben der slavischen Völker, im häuslichen ganz ebenso, wie im öffentlichen. Gewisse Eigenschaften des Gemüthes treten bei dem Manne im östlichen Europa stärker hervor, als im mittleren und westlichen; auch

die Unmittelbarkeit ist mehr oder weniger vorwiegend ausgebildet. Woselbst Weinen und Küssen bei dem Manne wahrgenommen wird, ist die Kluft, welche beide Geschlechter trennt, keine so tiefe; und woselbst Frauen männliche Fähigkeiten ausüben, stehen sie auch dem starken Geschlechte näher.

Die mindere Entfernung der beiden Geschlechter von einander, ganz besonders in Bezug auf Organisation des Gehirnes, Bau des Schädels und das Verhältniss des Kopfes zum ganzen Körper, bei den Slaven kommt auch zum Ausdruck durch die grössere Liebe der Männer zu der Nachkommenschaft und die in früheren Jahrhunderten beobachtete persönliche Auswahl in Bezug auf die Ehe. Hören wir, was in diesem letzteren Punkte Wilhelm Alexander von den alten Russen erzählt: Wenn die vorläufigen Bedingungen zwischen den Eltern des jungen Paares abgemacht waren, so wurde die Braut nackend ausgezogen und von alten Matronen sorgfältig untersucht; fanden selbe irgend einen körperlichen Fehler, so bemühten sie sich, ihn zu heilen, liess dieser aber keine Heilung zu, so zerschlug sich die Partie und das Frauenzimmer wurde nicht allein als eine zur Zeugung untüchtige Person, sondern auch für unfähig angesehen, die Zuneigung des Mannes sich zu erhalten“.

To se čuje zopet vse drugače, nego ono zlobno predbacivanje, da je Slovanu ženska bitje niže vrste. — Vidimo pa tudi iz navedenega, da Slovana k ženski ni vlekla mesenost, ampak da je prevladala in še prevlada skrb za potomstvo, kar je prav za prav jedini namen združenja moškega spola z ženskim.

22.

Ostanimo še pri tem predmetu. Slovan spoštuje ženo, a to le tako dolgo, dokler se javijo pri nji ženske lastnosti. Ne spoštuje in ne čisla pa več one ženske, koje ne kinčajo več one lastnosti, koje se mu zde neodtrgljive od prave ženske. Žalibog pa le, da se je tudi med nami jela v zadnjih desetletjih pojavljati tako zvana ženska emancipacija. Grda beseda to — emancipacija. Ni slovanska in ni slovenska, hvala Bogu; a tudi prikazen, da se odtuja ženska pravemu svojemu poklicu, ni slovanska in tudi ne slovenska.

Mi Slovani imamo pa v resnici neko slabost. Tako radi posnemamo tuje napake, dobrih dejanj družih narodov si pa ne prisvojamo tako radi. To je v istini slabost. Komaj se je prikazala na nemškem obzorji ženska emancipacija, takoj smo se je tudi mi poprijeli. Kar na mah smo jeli se siliti prepričevati in prepričani biti, da je ženska vstvarjena za kaj več, nego za to, da postane žena in mati. Kar na mah jeli smo jih izobraževati više in više ter jih urivati v službe, koje so bile do takrat pristopne samim moškim. Med nobenim naro-

dom v Evropi pa se ni razcvitala ta neslovanska spaka bolj nego med ruskim. Dr. E. Reich imenuje to počenjanje naravnost škandal. Toda on je tega mnenja, da bode to tudi prešlo, kakor huda sanja, in da ne bode škodilo dalje kot za trenotek napredku človeškemu in civilizaciji.

23.

Pa poreče kdo: Dajte ženinov našim hčeram, pa se ne bodo več urivale v one službe, koje so bile pristopne vedno le možem. — No, tako je prav. Vidi se ravno iz te izjave, da se še ni popolnem pozabilo, kateri je pravi poklic ženski. Veseli me to. Zaradi tega tedaj, ker manjka dan danes ženinov, se emancipirajo naše ženske. Druzega vzroka saj res vendar ni. Ljubezen do katerega si bodi poklica ali do službe ne vodi tedaj žensk, da se emancipirajo. Saj to tudi dobro razumem. Ženska pri vseh svojih muhah bi le najraje imela, ako bi se mogla omožiti; in to je vse hvale vredno. Treba je tedaj le ženinov, in sicer primernih ženinov, in vse bi šlo zopet, kakor bi moralo iti.

V resnici vidimo zadnji čas skoro po celi civilizirani Evropi, da kažejo moški vedno manj veselja do zakona. Priznavam tudi, da je v mnogih slučajih kriva temu lehkomiselnost in lehkoživost moška; a v premnogih slučajih je pa kriva temu ravno globoka premišljenost in razum. Mnogi moški se bojé dan danes ženitve, ker si domišljajo ali ker so prepričani, da s sedanjimi ženskami ne bodo živeli srečno v zakonu. In to je tudi res vredno vsega premisleka. Današnja vzgoja naših hčera je pa tudi tako napačna, tako kriva in nerodna, da ji ni iskati nikjer para. Klavir, francoščina, matematika in še kaj enacega, to so predmetje, na kojih si brusijo naše hčere svoje možgane; gospodinjstvo, to je pa predmet, na kojem bi še slame ne brusile. Saj pa tudi ni časa za to. Ti predmetje dadó opravka našim hčeram celi dan toliko, da se res ne more zahtevati, da bi se učile še gospodinjiti. Tako žensko vzeti v zakon, je res prava nesreča moževa. Tacih zakonov je tudi v istini nekaj; in ti zakoni res nimajo nobenega družega namena, kakor plašiti neoženjene moške od zakonov. Saj ženska, učeča se zgoraj navedenih predmetov, odtuja se vedno bolj in bolj svojemu spolu, svojemu poklicu in svoji nežnosti, ter ni na zadnje ne mož ne žena, ne krop ne voda, ampak tako nekaj, kar ni nič.

24.

Pa še drugi vzrok je temu, da se moški dan danes ne ženijo. Mnogo služeb, ki so bile nekoč pristopne samim možem, zavzemajo sedaj ženske; in posledica temu je ta, da je mnogo mōž brez primer-
nih služeb ali še celo brez vsake službe, ako ravno so si prisvojili vso sposobnost za to. Bogú bodi potoženo to! Mnogo teh moških, ki begajo sedaj po svetu brez primerneга zasluzka, stopilo bi gotovo v

zakon, ako bi jim bilo le mogoče preživeti ženo. Tako bi bilo res dvema človekoma pomagano, med tem ko s tem, da ima ženska to ali ono službo, še njej pomagano ni. Ženska brez moža ostane le polubitje, in vsa njena domišljavost in napihnenost ne vzviša je niti za ped. Za javno življenje stvarjen je le mož, in ženska je le za domače, — to je in ostane večna in neovrgljiva resnica.

Tega menda vendar ne bodemo vpeljali splošno, da bi ženske redile in preživljale svoje može, kakor se že tudi dogaja sem ter tje. To bi bil vendar narobe — svet. Pred tem zlēm obvaruj nas pa vendar ti preljubi sveti Florijan?

Kaj naj tedaj storimo? Vzgajajmo drugače naše hčere, učimo jih gospodinjiti, in puščajmo v nemar klavir in francoski jezik. Obujajmo v naših hčerah občutek, da je jedini in pravi poklic ženski, da postane dobra gospodinja; kajti tudi moški dobro vedó, da dobra gospodinja tri vogle hiše podpira, mož pa le jednega. — A tudi našim sinovom pokladajmo na srce, naj ne gledajo pri svojih izvoljenkah samo na to, koliko grošev prinesó v zakon in koliko učenosti imajo nako-pičenih po glavah, ampak v prvi vrsti naj gledajo na to, so li dobre gospodinjice, so li pridne, varčne in potrpežljive. Morda se stvar potem predrugači.

No, premislite vsaj to.

25.

Statistika kaže, da izmed slovenskih deklet se jih še polovica ne pomoži. Ostale se postarajo kot služabnice, poštarice, telegrafistinj, otroške vrtnarice in učiteljice.

Vendar, da toliko naših narodnjakinj ostane brez mōž, temu krivi so pa tudi naši narodnjaki. Ne le, da se jih nekaj ne mara ženiti iz raznih vzrokov, jemlje mnogo naših in sicer odličnih narodnjakov v zakon tujke, n. pr. Nemke, Italijanke, nemškutarice in celo — Bog jim odpusti! — židovke. Tega nam je še potreba, nam, ki imamo na izbiro krasnih in pridnih slovenskih deklet. V tem ne kažejo naši narodnjaki posebne modrosti, ako ravno se sicer radi hvalijo, da mislijo, čutijo in delujejo narodno. Da to ravnanje ni narodno, vidi se pred vsem iz tega, da otroci iz teh zakonov so v vseh slučajih iste narodnosti, koje je bila mati; in tako se pogubi mnogo slovenske krvi med tujimi narodi. Škoda za njo: Druga nesreča je pa tudi ta, da se one naše devojkice, ki bi imele osrečiti naše narodnjake, pomožé s tujci, in otroci teh so pa zopet tujci. Tako je zguba na dve strani. Da bi Bog potipal te naše s tujkami oženjene narodnjake z debelim prstom vsaj tedaj, kedar bodo zopet vdovci!

Pa poreče marsikdo: Ljubezen je internacijalna. Svojemu srcu ne moreš zapovedovati, koga naj ljubi. I. t. d., i. t. d.

Pojdite no rakom žvižgat! Kaj pravite, da ne morete zapovedovati svojemu srcu. Zakaj se pa ne zaljubite nikdar v kako pohabljeno žensko? V tem slučaju se pa odrečete kar kratko in malo: Srce moje, to pa za tebe ni nič!

A pardon! Tudi v pohabljene ženske se zaljubite in jih jemljete v zakon, samo da vam pokažejo malo ženka in cvenka, potem pa gotovo prav zadovoljno rekate: Ljubo srcé, — to je pa kaj za té! — Saj vas poznamo, kaki tiči ste.

26.

Pa mi poreče zopet kdo, da one Slovenke, ki študirajo ali se pripravljajo za ta ali oni poklic, tako niso zgubljene za narod ali za narodno delo. — Pa je vendar le tako; zgubljene in sicer popolnoma zgubljene so za narod študirane ženske. Do sedaj namreč so se skoraj še vse ponemškutarile in poitalijančile.

Zato se je pa tudi že mnogokrat razpravljajo pri nas, da bi se poslovenile čisto naše pripravnice za učiteljice. S tem bi pač dosegli morda to, da bi se naše učiteljice bolj in raje izražale v slovenščini; toda glavne napake ne bi odstranili.

Naši narodnjaki naj pa tudi gledajo, da vprežejo kolikor mogoče mnogo naših slovenskih deklet v zakonski jarem. S tem bode pomagano Slovenkam, slovenskemu narodu in razširjanju narodnega mišljenja mnogo bolj, nego z učiteljicami, kar jih je, in kar jih še bode.

27.

Tako je ljubi moji Slovenci. Pobábila se je naša vzgoja in pobabili smo se tudi mi. Zato manjka nam tudi vsake eneržije, manjka nam narodnega ponosa in poguma, in brez teh lastnosti bomo večne šolobarde in podlage tujčevi peti. Bogú bodi potoženo, da je tako.

A obupati radi tega tudi ravno ni treba. Naj tiči človeštvo še v tacihi nadlogah, naj ima še toliko slabosti in napak, to je in ostane gotovo, da se more poboljšati njegov položaj.

Toda kako? — Poslušajmo, kako se izraža o tem slavni francoski škof in pedagog Dupanloup:

„Kaj stori Bog hoteč skusiti kako ljudstvo? Odvzame mu vzgojitelje, in ako mu manjka teh, jame omagovati ter jemati konec. „Cum propheta defecerit, dissipabitur populus“.

„Ako bi vprašal Španjce, Portugize in druge slavne narode po zgodovini njih nesreče, odgovarjali bi mi morda: „Omagujemo, ker nam manjka vsled pomanjkljive vzgoje môž“.

„Česa je treba tedaj narodom, da se likajo, ohranjajo, in če treba tudi prerójajo? Pred vsem môž“.

„Možje jačijo, ohranjajo in prerajajo narode. Kedaj slabé narodi, kedaj se manjšajo, in kedaj propadajo? Kedar jim manjka môž“.

„Môž treba je tedaj. Istina je, da jih pošilja Bog sam; ali istina je tudi, da jih stvarja po volji božji vzgoja“.

Tako Dupanloup. To so pač zlate besede in vredne, da si jih vtisne vsakdo globoko v um in srce. — Môž je treba, in ne žensk, najmanj pa emancipiranih.

28.

Krepka in veličastna je naša slovenska beseda: mož. Vedeti je le treba, kako in kedaj jo rabi naše ljudstvo. Ako ne vé, kaj bi počelo, kako bi uredilo to ali ono zadevo, obrne se do môž, da mu svetujejo ali pomorejo. Beseda in pojem mož sta celo višega pomena, nego gospod, kajti gospod ni vselej mož v navedenem smislu. Govornik časti gotovo bolj svoje poslušalce ogovarjajoč jih z naslovom: možje! nego nazivljajoč jih z dan danes navadnim: gospoda moja! — Možje zastopajo narod, možje mu svetujejo, možje sklepajo o njegovih zadevah. Druge osebe moškega spola imenuje ljudstvo le dedce. „Bodo že možje uredili to ali ono stvar“, — čuje se često — „med tem bodo pa dedci delali na polji“. Pričakuje pa tudi ljudstvo, da je mož zastopa vestno, da se poteguje krepko za njega pravice, da sklepa le pravo, in da mu svetuje le koristno. Gorjé mu, kdor prevari preprosti narod! Potem ni več mož, potem je le dedec, ali še kaj nižega.

Toda misliti nimamo, da so v narodu le oni dedci, kojim se je odvzel častni naslov moža. Večina onih, koji spadajo med dedce, ni kazala nikdar nadarjenosti ali nagnjenja svetovati ali potegovati se za kaj. Vidimo tedaj, da je mož med narodom vedno jak po umu, eneržiji in značaji.

„Mož je onaj, koj za rod
Sile sve žrtvuje,
Od njeg' koj ne odstopuje,
Ma se rušio neba svod“.

Tako moralo bi tudi biti vselej in povsod. Mož, voditelj naroda, bodi umen, energičen in značajan, a nikdar ne bodi šalobarda in strahopezljivec. Na takove opirati se, take slušati, takim slediti, to je vrlo, to je koristno, to je častno.

Nekoč bili so možje pa vse bolj v časti, nego so dan danes; sem ter tje prišli so že čisto ob veljavo. Celo tako daleč je prišlo, da se posmehujejo ljudje možatemu mišljenju in delovanju. Žalostno. Zato so se pa jeli kazati namestu mož na površji vsakdanjega življenja ljudje, ki bi v dobah moškega mišljenja se še ne smeli upati na solnce. Tako je bilo pač že mnogokrat, in sicer vselej takrat, kedar je zavladala v družbi demoralizacija in sebičnost. Taka doba zatré vsako vr-

lino, a pozlačuje ničle; takrat dobiva bogate nagrade ničevost, ker takrat potrebujejo ljudje najbolj njenih zaslug.

29.

Tudi mi Slovenci bili smo nekoč v bolj ugodnem položaji nego smo dan danes. Imeli smo tudi možé, narodne možé, vrle možé, odlikujoče se po umu, eneržiji in značaji. Srečen je bil naš narod, ko je štel med svoje prvake možé, kakor so bili dr. Bleiweis, dr. Razlag, dr. Toman i. dr. Njih imena izgovarjal bode narod slovenski vedno s spoštovanjem, ter slavil njih spomin. Saj so mu bili ti možje svitle zvezde, ki so mu kazale pot k njegovi samostojnosti, in ki so ga navdajale s sladkim upom, da mu zasiže nekoč svitla zarja obetajoča mu krasen čas.

Sedaj jih ni več. Nasledniki teh mož niso jim več podobni, zato pa gre tudi pri nas vse tako, kakor kdo drugi hoče. Res, Bog nas je kaznoval, kajti vzel nam je možé.

Le mirno spavaj, ti preljubi slovenski narod, saj možje, koji te zastopajo, te ne bodo dramili. Samo kadar bodo volitve, daj jim prav pohlevno svoj glas, potem pa zadremliji zopet.

Mogoče pa tudi, da se prebudiš nekoč sam iz sna, ti pohlevni slovenski narod, ter zakličeš z gromovitim glasom: Kje so možje! Morda iskal jih bodeš takrat z lučjo pri belem dnevu. Upajmo le, da jih ne bodeš iskati jel prepozno. Saj išče te sreča, um ti je dan, našel jih boš, če nisi zaspán.

30.

Istina je tedaj: manjka nam mož — voditelj ev. To je prva a tudi najglavnejša naša narodna beda. A so še druge zapreke, ki ovirajo naš naroden napredek. Saj na človeka in tudi na narode ne vplivajo samo možje, ampak — in to še prav zeló — tudi socijalne razmere, koje so pa sedaj po celi Evropi žalostne — prežalostne.

Sedanje devetnajsto stoletje imenuje se rado stoletje svobode, stoletje napredka, stoletje omike in prosvete. Veličastni in prekrasni naslovi! Res je, da se je našlo v sedanjem stoletji mnogo novega, koristnega in potrebnega; a ne pozabimo, tudi mnogo nepotrebnega, slabega in škodljivega. Res je, da so se osvobodili kmetje tlake; res je, da so se oprostili tudi črni robovi služnjosti. Resnično vse hvale in slave vredna prizadetja, vredna krvi, koja se je prolivala za to. Res je, da ima dan danes pravico vsak učiti se, česar se hoče; res je, da sme vsakdo živeti in umreti v katerikoli veri ali neveri, sme se oblačiti in lišpati, kakor mu je drago. Res je tudi, do so pri vsem tem mnogi obogateli, mnogi prispeli do visocih časti; a nasprotno prišlo jih je še več na beraško palico. Res je pa dalje tudi, da ni vedno oni na boljem, ki je

najjači po duhu in značaji, ampak doseza se ravno sedaj največ z zvijačo, spletkami in lažjo. To je pa tudi velikanska slabost sedanjega veka. Ravnokar osvobojen tlačan zabredel je dostikrat še v večo bedo, kakor je bila tlaka, ter šel potem sam prodat se za hlapca.

O proglašenji sedanje svobode prorokovali so se narodom zares zlati časi. Govorilo se je, da bode imel odslej vsakdo pravico in prilžnost razvijati, dopolnjevati ter vporablјati sebi in drugim v prid vesoljne svoje moči. Nikdo ne bode smel ovirati nikogar pri njega početji, vsakomu dosegljive bodo vse koristi časti. Kratko in malo: delal bode vsak, kar bode hotel, in zraven tega živel srečno in zadovoljno.

Ali pokazalo se je kmalu, da so bile to same obljube. Večina ljudi jela je res vporablјati, in morala je tudi vporablјati vse svoje sile; a dobiček in časti želi so največ oni, ki niso mignili niti z jednim prstom. Da, da, le preveč moči vporabili so premnogi, nekateri celo vse. In vporabivši jih ostalo jim ni ničesa. Bili so siromaki na duhu in na telesu, komaj so sposobni hlapčevati.

31.

In sledilo je to, o čemur piše A. pl. Weidlich v svoji knjigi: „Ein Wort über die Degeneration der Bevölkerung: „Socijalne razmere v novejšem času posebno tudi v avstro-ogerski državi premenile so se tako, da se ne more prezirati njih škodljivi vpliv na dušno in telesno celokupnost ljudstva. Po vseh krogih — piše se v nekem zelo razširjenem dunajskem listu — in izvzeti tudi niso viši krogi, vlada neka osurovelost, neznačajnost in toliko cinizma, da se ne vemo spominjati časa, v kojem ga je bilo že toliko. Cele vrste prebivalstva okužene so že, te okuževajo tudi druge, ter vničile bodo s časom še zdrave elemente. To okuževanje nima določenega namena, ono vničava vse, kar je še zdravega ter prevlada v kočah in palačah.“

V soglasji s temi nazori je tudi spis, koji je priobčila dunajska „Reform“: „Bolj sanjarski nego krepkovoljni vstaji l. 1848. sledila je žalostna in strašna doba duševnih zmešnjav in нравstvene zdivjanosti. Na Francoskem izlegla se je ta kuga, ter se razširila po vsej Evropi; ona se sicer ni vsiljevala sama narodom, ampak ti stegovali so sami roke po nji. Navstale so razmere, ki so nas prisilile obupati o vrednosti in blagoru naroda in človeštva, in ki so jednake onemu izprijenju, kojemu je sledil vesoljni potop.“

To pisano je bilo že l. 1873. Ali je sedaj morda kaj drugače? Žalibog, da je še slabeje.

Povsod beda, povsod zmeda. Zadolžene so države, občine in posamniki do grla. V Galiciji in Bukovini n. pr. je več kot polovica ljudi, koje prištevajo bogatinom, skoro čisto bankerotna. Na Ogrskem je

ravno tako, in še slabše. „Laibacher Zeitung“ oznanja nam pa tudi dan za dnevom isto o razmerah na Kranjskem prijavljajoča ogromno število naznanil o eksekutivnih dražbah, po kojih se prodajajo posestva na Kranjskem vsled dolgov njih gospodarjev. Res, žalostno pesen poje „Laibacher Zeitung“.

A še žalostnejša je npravstvena beda, ki sledi vselej in povsod žalostnim gospodarskim razmeram. Siromak izgnan iz svojega posestva gre potapljat svojo žalost, svoje skrbi in morda tudi svojo jezo nad onim, koji ga je izgnal, najraje z žganimi pijačami. V istini potopi tudi to za trenotek. A ko se stregne zopet, obide ga takoj stara žalost in prejšnje skrbi, in zopet gre pit žgano pijačo, in zopet posreči se mu vsaj za par uric pozabiti svojo bedo. In tako gre dan za dnevom. Iz nekdanjega spoštovanega posestnika postal je oduren in zahmehovan pijanec. Vsakdo vé, da žgane pijače jako neugodno vplivajo na človeka, in sicer na njega dušo in telo. Njih moč vtolaži pač od začetka razburjene živce človekove, če tudi mnogokrat samo za trenotek, a pozneje razjari jih le bolj in bolj. Pijanec se podivja in osuroví popolnem, on je zgubljen za človeštvo, kojemu je samo jedino v škodo, a nikdar ne v korist.

32.

Posledica žalostnim socijalnim razmeram je pa tudi ta, da mladina dan danes skoro nič ne spoštuje starišev in učiteljev, da se množi od dne do dne število hudodelcev obojega spola, in da je vedno več onega ženstva, ki prodaja svoje lastno meso in zraven še nezakonskih otrok. Nezreli mladiči govore ti že o erotičnih zadevah, kakor stari osiveli grešniki; in dvajsetletni mladiči podobni so že osivelim starčkom, brez barve so, brez sokú, brez moči, brez eneržije. Od take mladine tedaj odvisen bode naš naraščaj. Bogú bodi potoženo to. Lep zarod bode to, še manj barve, še manj sokú, še manj eneržije bode imel. Poštenega, pravicoljubivega in značajnega človeka ne bode kmalu več, in prav ima Heine, ki poje:

„Die Wahrheit schwindet von der Erde,
Auch mit der Treu' ist es vorbei;
Die Hunde wedeln noch und stinken
Wie sonst, — doch sind sie nicht mehr treu“.

Izpopačuje se vse: javno menenje, jedi in pijače, obleka, orodje, celo zdravila. Prenapolnjene so kaznilnice, norišnice in žganjarije, in prazne so cerkve. Le malokdo še zahaja v božje hramove iskat tam tolažila in navdušenja; večina ljudstva jači se s pijačo in surovimi govoricami.

Bili so že žalostni časi na zemlji, ako ravno tako žalostnih še ni bilo. A nekoč imeli so narodje vsaj upanje, da jim pride odrešenik, ki jih bode osvobodil vseh tug in nadlog, ter jim pokazal nova pota,

po kojih pridejo do sreče. In prišel je v istini oni dolgo pričakovani odrešenik. — Toda tega sladkega upanja nimamo mi. Odrešenika ne bode več, da nam pomore iz sedanje bede. Ne kaže tedaj družega, nego da si pomagamo sami, in pomagal nam bode tudi Bog.

33.

Zgodovina nas uči, da so vedno napredovali in najbolj samostojni bili oni narodje, ki so se v gospodarstvu odlikovali od družih. Slabegospodarske razmere vničile so pa tudi skoro vselej in povsod ves napredek, vsa samostojnost in celo ves značaj narodov.

Tudi Slovenci nismo v tako ugodnem polžajji, da bi mogli reči, da so naše gospodarske razmere prijetne in vesele. Nikakor ne. Res stvarnica nam ponuja vse, ali zamudili smo jemati od nje. Koliko premoga in družih rudnin n. pr. izkoplje se leto za letom iz naših tal. Toda s tem prirodnim našim bogastvom polnijo si žepe le tujci. Niti jednega slovenskega podjetja v tem obziru ni, in ga ni bilo. Slovenec pripraven je le za to, da žrtvuje še svojo telesno moč pri izkopavanji teh rudnin, in vesel mora biti, da pripoznavajo tujci, da je on res izvrstna tovarna živina. Kako bogate, kako ponosne bi lahko bile naše slovenske pokrajine, ko bi to prirodno bogastvo bilo njim v prid, kako bi se ponašal, kako bi napredoval lahko naš slovenski rod, ako bi ostajal njemu ves ta dobiček, ki gre leto za letom v tuje žepe, v tuje kraje. Vendar to se ne da popraviti več. Zamudili smo jemati od stvarnice, kar nam je ponujala v tako obilni meri, in naši izvrstni in bogati rudniki ostaneje na veke lastnina tujcev, njih bogastvo in njih ponos. Mi pa ostanemo, kakor smo bili: pridni pomagači njihovi pri izkopavanji našega narodnega bogastva. Škoda za rudnike.

Dalje imajo tudi naše slovenske pokrajine mnogo lepih in veličastnih gozdov, koji so pa vendar le še v rokah slovenskih. Na te se je prejšnje čase tudi jako malo pazilo. Ljudje izsekavali so jih, kolikor so le mogli. Saj je znano, da je bil nekoč ves sedaj čisto opustošeni Kraški svet gromovit gozd, poln najčvrstejšega lesa, in sedaj je le sama bela skala. Tudi drugod sem ter tje zmanjkalo je gozdov: les je šel na tuje, in doma ostala so le suha rebra gričev. In denar, ki smo ga prejeli za les? Oj, ta je šel tudi, in sicer največ ga je šlo spremenjenega v vince po vedno žejnih grlih gospodarjev. Sedaj pa gozda ni, denarja ni, in vina tudi ni, ker ga ni kupiti s čem. Škoda tudi za to.

Naši gospodarji pa še sedaj niso povsem prepričani o koristi in vrednosti gozdov. Ves pouk, vse pisarenje o tem predmetu ni imelo čisto nič vpliva. K sreči prišla je nova gozdarska postava na pomoč

gozdom in njih posestnikom, koja vendar prepreči sem ter tje, da se ne izseka prav čisto vseh gozdov.

O koristi in važnosti gozdov pisal sem tudi jaz v nekdanjem „Slovanu“ dolg članek. Čuvajte gozde! klical sem takrat, kajti neštetilne so dobrote, koje vam delé gozdi. Naj jih navedem tu še jedenkrat :

Gozd odganja hudo uro; gozd brani, da ne odnaša voda dobre zemlje; gozd pridržuje mokroto, da ne izhlapéva prenašlo; gozd čisti zrak; gozd brani zemljo povodnji; gozd varuje nas silnih vetrov; gozd je krasota [zemlje;] gozd daje nam mnogo zdravičnih zelišč, stelje, potrebnega lesa, i. t. d., i. t. d.

34.

Čuvajte tedaj svoje gozde! Pomnite vedno, da je gozd vaš največi dobrotnik, vaš najboljši tovariš in vaš jedini pomočnik v sili in zadregi. Negujte gozd, prizanašajte mu, ne sekajte ga, kedar vam ravno v glavo pade. Le kedar ste v največi sili, v največi bedi, kedar si res drugače pomagati ne morete, takrat idite v gozd, prevdarite tam še jedenkrat, kaj in koliko hočete posekati. Preglejte umno in vestno, katero drevo je najzrelejšé za posekanje, le tisto in nobenega družega drevesa ne podrite s sekiro. Le pomislite, da je drevo končano v petdesetih minutah, a da vzraste, v to potrebuje dostikrat nad petdeset let. To je velikanska razlika. Z denarjem, ki ga prejmete za les, kupite si v resnici to, zaradi česar ste posekali drevo, in ne dajajte ga za Boga voljo kam drugam.

Čemu to vse govorim? Kaj ima opraviti gozd z narodno vzgojo? Dosti, dosti. Ravno ker vem iz lastne skušnje, da je obožala že marsikatera slovenska občina, ki je izsekala svoje gozde, in ker vem, v koliko škodo je izsekavanje gozdov tudi vsi zemlji, kar jo je po več ur hoda okoli. Vem tudi, da so premnogi nekoč imoviti in imenitni kmetje danes prosjaki, in to jedino le zato, — ker so ukončali svoje gozde. Jasno je pa tudi ob jednom, da prosjak nima in ne more imeti ponosa, še manj narodnega ponosa, koji je pa vendar prvi pogoj vsemu narodnemu življenju in gibanju in tudi narodnemu obstanku. Narodna vzgoja pa nima vplivati samo na otroke naroda, ampak na vesolen narod.

35.

Stalna in utemeljena je tožba kmetovalca, da dan danes kmetija ne daje skoro nobenega dobička. Popolnem resnično je to. Kmet prodaja žito po jako nizki ceni, in to mora tudi, kajti žitne cene se diktirajo kar naravnost z Dunaja. To po ceni kupljeno žito roma potem v razne židovske maline, kjer se semelje v drago moko, ki je lahko draga, kajti kupiti jo mora tako vsak, kdor noče ravno grizti kamenja.

Kmet tedaj, ki se je trudil v potu svojega obraza za svoje pridelke, in tudi konsument teh pridelkov nimata prav za prav nobenih dobrot od vsega tega. Jedini prekupovalec, barantač in veliki trgovec masté se s kmetovimi žulji in denarji konsumentovimi. To so jako žalostne razmere. Ali to ne bode bolje, dokler se ne omogoči kmetu postavnim potom, da bode prodajal on svoje blago naravnost konsumentu. A tega še ne bode tako kmalu. V državnem zboru ne hoté ničesa slišati o taki novotariji; in kedar kakov pošten poslanec črhne o tem le besedico, šteje se mu to celo v pregreho. Bože pomiluj!

Slovenci smo pa še v družih slučajih v jako neugodnem položaji. Med tem ko imajo n. pr. na nemškem Češkem skoro do vsacega hleva železnico, nam manjka največ na široko in dolgo tega sredstva, da bi spravljali hitrim potom svoje pridelke v promet. Čujmo, kaj piše o tem predmetu Dunajska „Reichspost“ pod naslovom „Die Stiefkinder Österreichs“:

„Seit Jahren schon bitten und betteln die südslavischen Kronländer, besonders Krain und Küstenland, Theile Kärntens, sowie die Grafschaft Görz um eine entsprechende Berücksichtigung ihrer Verkehrsbedürfnisse. Seit einer langen Reihe von Jahren werden von den berufensten Autoritäten Projekte ausgearbeitet, die detaillirtesten Aufnahmen und Kostenberechnungen für Bahnbauten gemacht. Seit einer Reihe von Jahren folgt ein Memorandum, eine Petition der anderen. Aber geschehen ist bis heute nichts. Die entsetzliche Armut der dortigen Landbevölkerung kann nach dem übereinstimmenden Urtheile gewiegter Volkswirte nur behoben werden, indem man die jeder Bahnverbindung entbehrenden Thäler mit den grossen Verkehrswegen in rationelle Verbindung bringt. Die grossen Schienenstränge, auf welchen die Güter und Erzeugnisse des Südens dem Bedarfe des Nordens zugeführt werden, andererseits der Bezug der Fabrikate der industriell hochentwickelten Länder des Nordens dem Süden ermöglicht wird, existieren nicht für jene Gegenden. Die einzige Bahnverbindung, die Südbahn, ist so unglücklich situirt, dass sie schon ihrer Lage nach nicht den Anforderungen jener von der Kultur geradezu abgeschlossenen Gegenden entsprechen kann. Wäre es da nicht hoch an der Zeit, jene Summen flüssig zu machen, welche den Ausbau der gewünschten Eisenbahnen ermöglichen? — Gewährt man auf der einen Seite dem hart arbeitenden, frommen Volke nicht die Möglichkeit, sich wirtschaftlich zu entwickeln, so wird auch den kulturellen Bestrebungen dieses Volkes nicht die nöthige Fürsorge zugewendet. Es ist ein bis heute noch bestehendes schreiendes Unrecht, dass die Kinder des slovenischen Volkes, sofern sie höheren Unterricht geniessen wollen, denselben nicht in ihrer Muttersprache sich verschaffen können. Eine Handvoll

Italiener im Görzischen z. B. hat dortselbst ihre Mittelschule, während die Slaven derselben entbehren. Im Küstenlande haben die Italiener neun Mittelschulen, die Slaven, welche jene an Zahl überragen, keine einzige. — Ja selbst in der Rechtsprechung lässt sich ein zweifaches Mass erkennen, indem dem slovenischen Angeklagten nicht die Wohlthat slovenischer Geschwornengerichte zu Theil wird, sondern sie ihr Recht bei italienischen Geschworenen suchen müssen.“

36.

Upanje na pomoč od drugod si mora tedaj slovenski kmet izbiti čisto iz glave. Pomagati si mora sam, žalibog, da sam. Toda je li v njegovi moči, da si opomore sam? Gotovo, če tudi ta moč brez druge pomoči ni ravno posebno mogočna in vplivna.

Umno gospodarjenje in varčnost sta dva mogočna stebra, na koja se opira vse kmetijstvo. Ali omajala sta se tudi že precej danes, in zato majè se tudi vse kmetijstvo. Toda verjemite, ako bi se ta stebra bolj utrdila, gotovo bili bi mnogo trdnjši naši kmetje in tudi narod slovenski, kojega večina se trudi s poljedelstvom.

Naš kmet se pa tudi ne more izgovarjati, da je premalo poučen v kmetiji. Ni ga skoro naroda na zemlji, ki bi bil tako bogato založen s kmetijskimi knjigami, kakor je ravno narod slovenski. Najodličnejše med njimi so te-le:

„Umni kmetovalec“,
 „Umna živinoreja“,
 „Umni sadjerejec“,
 „Sadjereja v pogovorih“,
 „Domači živinozdravnik“, i. t. d.

Ali ni v teh knjigah mnogo zlatih zrn, mnogo prekrasnih naukov, mnogo neprecenljivih zakladov za našega poljedelca? Ali se niso trudili naši najboljši možje, da dajó kmetu razna navodila na roke, da si z njimi zboljša svoje gospodarstvo in svoje življenje? Ali nas ne učí skušnja, da gospodar ravnajoč se po pravilih teh knjig še nikdar ni zavozil s prave poti, ampak delal je vselej in vse le v svojo korist? Da se pa večina prebivalstva ne briga in se noče brigati za vse to, kar se ji piše v korist, to je pač žalostno in v mnozih slučajih naravnost pogubno. Pred par leti slišal sem na Dolenjskem kmeta govoriti svojemu sosedu, ko je ta škropil z vitri-jolom trtino perje, na kojem je bila tako zvana strupena rosa: „Ali misliš, da bodeš Boga premagal?“ — Za tacega bedaka je škoda besedi, škoda knjig, škoda pouka. Le kruta sila bode njegova jedina rešiteljica iz te nespameti. A upajmo, da se prej izmodrí.

37.

Toži se jako rado, da zemlja ni več tako rodovitna, kot je bila nekoč. Res je to. Manjka gnoja, manjka pa tudi potrebnega in pred

vsem praktičnega orodja za obdelovanje zemlje. S tistim orodjem, koje smo rabili z vspehom pred sto leti, ne moremo izgotoviti dan danes ničesa. Naši navadni plugi so jako malo vredni, če se ravno rado govori, da so z njimi naši pradedje izorali stotake iz zemlje. Res so jih izorali, a zato je postala pa tudi ubožnejša in slabejša zemlja, koji so jih vzeli. Ko bi imeli in rabili dan danes boljša orodja, boljše pluge, da bi z njimi posegli malo globokeje v zemljo, kjer je še tolsta in rodovitna prst, da bi jo ž njimi spravili na površje zemlje, gotovo bi izcerpali iz naših polj še marsikak stotak več, nego danes. V mnozih, mnozih krajih naše domovine obstoji kmetova beda ravno v tem, da premalo globoko orje. Naj se ne govori več ona nespamet: „Moj oče je oral tako, jaz bom tudi!“ — Da, če bodeš oral tudi ti dan danes tako, jo bodeš gotovo zaoral. Pametneje bode, ako se ojačiš, ter si kupiš primernejših poljskih orodij.

38.

„Nimamo časa, da bi brali“, — tako se radi izgovarjajo naši ljudje. „Ves ljubi teden moramo delati kot črna živina, in v nedeljo potrebujemo krvavo prav izdatnega počitka.“ — No, dobro se znate izgovarjati, dobro znate motiti sami sebe. Vedite, da je ta izgovor čisto prazen, še piškavega oreha ni vreden. — Vedite, da ste se ves teden trudili le telesno, in vaš duh počival in rekel bi celo spal je med tem skoro čisto. Celi teden zanemarjali ste duha, in če ga zanemarjate še ob nedeljah in praznikih, potem vam spí prav celo leto. S časom vam bode zaspal pa tako trdno, da ga še obuditi ne boste mogli več. Čisto tumpasti ljudje bode, in zraven tega še velikanski nevedneži. Ravno nedelje in prazniki so vam v to, da te dní povzdiguje svojega duha nad vsakdanjost, da premišljate stvari, o kojih niste imeli prilike misliti med tednom. Nedelje in prazniki so ravno najugodniši čas, da si bistríte svoj um in svojo pamet s čítanjem koristnih knjig in s premišljevanjem nauk, ki se tičejo vaše časne in večne sreče.

Glejte, saj tudi jaz in z menoj vred še mnogi drugi, ki so se veliko učili, ne delajo drugače. Ves teden se bavim s poukom mladine, nedelje in druge proste dni pa prav vestno porabim v to, da pišem kaj svojemu milemu slovenskemu narodu. In ta bode imel morda kako korist od teh spisov, jaz pa gotovo nobenih. K večemu me bode še kdo oštel prav debelo za vse to delovanje.

Zraven nedelj in praznikov so pa še za čítanje koristnih stvari jako primerni dolgi zimski večeri. Namestu da ležite ali sedite za pečjo, ter si pripovedujete prazne marnje in vraže, raje prebirajte kako dobro knjigo. Naučili se bode, iz nje gotovo marsikaj, kar bode, lahko porabili v življenji. Dobra knjiga varovala vas bode vseh ne-

smisli ter vam bistrila duha. Človek, ki mnogo bere in se mnogo uči, ne postane lahko divjak in nečimernež. Branje in pouk blažita duha in srce, ter krepiata značaj človeški.

Blag duh, blago srce in krepek značaj so pa tri najpoglavitnejše in najkrasnejše lastnosti popolnega človeka. Blagor mu, komur so dane v obilni meri. Ta človek ne propade, in narod tudi ne, koji ima mnogo tacihi odličnjakov,

Duha in srce podelil vam je Bog, a ne v to, da ju zanemarjate, ampak jedino v to, da ju izobražujete, kajti le na takov način približujete se svojemu stvarniku, kar je prav za prav jedini namen človeka.

39.

Našemu kmetu se ne more ravno očitati, da hlepi po užitkih. Jako skromen, v mnogih slučajih še celo preskromen je v jedi, pijači, obleki in stanovanji. Kako preproste so njegove jedi, izbirčen želodec ne bi jih mogel spraviti v sé. Njegova jedina pijača ves teden pri najtežavnšem delu je voda, in kaka voda dostikrat, da bi je ne pila najbolj žejna žaba. Kako preprosta je njegova obleka, brez vsacega lišpa, brez vsake dragocenosti in umetnosti. Zraven tega pa še njegovo stanovanje je v največ slučajih brez vse udobnosti komaj z najpotrebnejšo opravo preskrbljeno.

Ali pri vsem tem zapravi kmet dostikrat več, nego kdo drugi imajoč mnogo obilnejših dohodkov. Mnogokrat in mnogokrat videl sem po mestih naše kmete prodavše svojo robo na trgu obsedeti po krčmah. Tam so pili in se veselili, dokler je bilo v žepu kaj cvenka, in potem šli so domu s polnimi glavami pijanosti in s praznimi žepi. V srce me je bolelo to. Saj je pa tudi to velikanska nesreča za našega kmeta. On, ki je pri delu tako resen, tako potrpežljiv, on je v krčmi tako lehkomišeln.

Dalje sem videl tudi po vaseh mnogo kmetov, ki so sedeli kar po tri dni zapored v gostilni, in to celo v onih letnih časih, ko je največ dela na polji. Da je šlo med tem doma vse rakovo pot, to jih ni čisto nič brigalo. Oni so pili in peli, preklinjali in kregali se med seboj, v časih se celo pretepali. To je bila za nje glavna stvar. Oj, ubogi kmet! Pomni, da na takov način tudi dolgo ne bodeš posedal in popijal po krčmah. Kmalu ti poide denar, posestvo pride na boben, in ti si prosjak brep ponosa, zgubljen za svojo družino in za narod slovenski, kojemu bi sicer lahko mnogo koristil. Kmalu, kmalu pride čas, ko te oštir ne bode hotel poznati več. Potem naj ti pa pomaga Bog, kojega si prej žalil tolikokrat s preklinjevanjem. Le tega si ne domišljuj, ti lehkomišeln kmet!

40.

A pijača ne spravi samo ob premoženje človeka, ampak ona ima še drug škodljiv vpliv: ona spravi človeka tudi ob zdravje. Znano pa je dalje, da le v zdravem in krepkem telesu biva zdrav in krepak duh, ki nasprotno tudi le ugodno vpliva zopet na telo. Sklepati smemo tedaj, da pijača ne škoduje samo gospodarskemu, ampak tudi duševnemu napredku vsacega naroda.

Razen Mohamedanov pijó dan danes vsi narodje na zemlji to ali ono vpijanljivo pijačo. Pač jih je celo med Mohamedani mnogo, ki javno pridigajo vodo, in skrivaj pijo vino. Tudi stari narodi: stari Nemci, stari Slovani in osobito stari Grki pili so jako mnogo. Ali vendar so bili stari Grki najodličnejši narod na zemlji. Še sedaj ni naroda, ki bi se mogel meriti po jakosti duha s starimi Grki, in vendar so oni pili mnogo več vina, nego ga kateri si bodi sedanji narod.

Pa saj je znano, da vino razvedrí duha, oživí živce in ojači telesne moči človeške. Se vé to velja pa tudi le o neskaženem vinu, ki je izdelano jedino le iz grozdja. Starim Grkom bilo je pa le tako vino na razpolaganje, zato jim tudi ni škodilo, zato tudi ni oviralo njihovega duševnega napredka, ampak celo pospeševalo ga je.

Dan danes pa ni predmeta, kojega bi bili ljudje bolj izopačili, nego ravno vino, ona ljuba božja kapljica. Kako vino pijemo danes! Mnogokrat celo videlo ni grozdja. Zato pa sedanje vino ne krepi človeka, ampak naravnost morí telesne in duševne sile človeške. Francoski učenjak Rabuteau dokazuje v svoji knjigi: „Des alcools et de l'alcoolisme“, da sedanja vina so zato tako škodljiva, in da zato ostrupljajo ljudi, ker nimajo v sebi tako zvanega vinskega alkohola, ampak namestu njega čisto druge alkohole, med kojimi je v prvi vrsti „fuzel“. Če človek pije tudi zmerno taka vina, mu je že škodljivo. Kaj pa še, ako jih pije nezmerno. Saj vidimo tudi z lastnimi očmi lahko vsak dan, kako zdivjan rod so naši pijanci, in prej ali pozneje zblodijo in uničijo se jim njih duševne moči. Koliko manj blaznih bilo bi po naših norišnicah, ako bi bilo ljudem na razpolago dobro, zdravo in pristno vino. Osobito po naših slovenskih krajih potoči in popije se strašna obilica umetnega vina iz raznih židovskih vinskih tovarn na Hrvaškem. Ni ga že skoro kraja na Slovenskem, kjer bi se ne prodajalo tako vino, in redki so gostilničarji, kojih ponos je točiti pristno vino. Žalibog, žalibog. Zato pa tudi vidimo, kako hira naš narod, da nastopajo pritlikavci tam, kjer so pred par desetletji bivali še sami orjaki, kakor n. pr. v Bohinji. Bilo je le vino, slabo, umetno vino in zraven še žganje, koje jih je uničilo.

41.

Naši nasprotniki očitajo radi našemu narodu nezaupljivost, zanižnost, zametovanje svojega narodnega in moškega ponosa, surovost

in neodkritosrčnost. — Res se nahajajo te slabe lastnosti pri našem narodu, toda tudi drugi narodi, in posebno oni narodi, ki nam to radi očitajo, niso nikakor prosti teh napak. Opozorim tu še jedenkrat na sodbo francoskega pisatelja Renana, ko je izrekel o Nemcih, in ko sem navel v jednom prejšnjih poglavij. Opozorim posebno na „kruto silo“, po koji se odlikuje pred vsem nemški narod, koje pa slovenski še ne pozna, kajti v to je prepohleven.

A vedeti je treba, da naši pradedje niso bili taki. Ravno nasprotno lastnosti so imeli, in sicer v toliki meri, da so jih občudovali radi njih drugi narodi, in osobito stari Grki. To nam pričajo razne zgodovinske priče in pred vsemi ruski zgodovinar Karamzin.

Teh lastnosti pač še po imenu ni poznal naš narod, dokler je bil svoboden, dokler je bil samostojen gospodar na lastni zemlji. Še le prišedši pod tuji jarem, še le postavši sluga teh narodov, ki so ga tlačili, in sicer tlačili v pravem pomenu besede, navzel se je te izprijenosti. Tu vidimo, da se dogaja s celim narodom to, kar se s posamičnikom, kedar pride ob svoje premoženje. Poprej ponosen in odkritosrčen človek, kot prosjak malodušen in neodkritosrčen.

„Pozno“ — tako piše Jos. Apih v svoji knjigi: „Slovenci in 1848. leto“, — je bila Slovencem ura osvobojenja; nad tisoč let je bilo preteklo, kar so bili izgubili politično samostalnost. V teku tisočletja je bila zadela jih izguba za izgubo, sosedje so prilastili si polovico našega ozemlja, dedščine očetov; omejujoč ozemlje, krčec broj naroda so pa krčili nam tudi pogoje narodnega bitja, politične samostalnosti in samobitnega duševnega žitka. Od severa in juga, od iztoka in zahoda so nas dušili in tujčili ob straneh in v jedru. Neprenehoma se je umikal slovenski živelj nemškemu, n. pr. v starem Korotanu, dasiravno ne za uro hoda v sto letih, kakor veli stari račun. Ko nas je zbudilo 1848. leto, brojili smo k večemu 1·3 milijonov, pa še ta ostanek je bil razkosan in ohromljen“.

„Ohromljen pa je bil najprej v socijalnem oziru, kajti nismo imeli vseh stanov, ki so bistveni deli zdravega narodovega telesa, zvršujoči različne naloge narodnega života. Plemstvo smo bili izgubili popolnem in prišli torej ob tisti stan, ki je bil do nove dobe narodom voditelj v politiki in v vojni in omiki in reprezentant narodne samobitnosti in samouprave, dasiravno čez to sebično braneč stanovske svoje predprave, ki jih je uničila nova doba; a pravice plemstva so bile dragoceni zaklad, ki je pripal srečnim mu dedičem — narodu. Kar je bilo poprej samo lastnina majhnemu broju, razdelila je konstitucionalna, demokratska revolucija med vse državljane. So pa li Slovenci mogli javiti se dediči po umrlem plemstvu? Je li bilo kako plemstvo, kojemu dedič je bil narod slovenski? Ne, postavni dedič

plemstvu slovenske zemlje ni mogel biti narod slovenski; postavni dedič tujih in potujčenih naših „stanov“ je bil marveč nemški princip, težeč za gospodstvom v državi, opirajoč se na zaprašene listine zgodovinskega prava. Razumeva se, da revolucija ne priznava vselej tega prava in odkaže dedščino drugim, nego postavnim dedičem, pozivajoč se na čilo pravo — prirodno.“

42.

Dalje piše Jos. Apih: „Hudo škodo je delala tlaka kmetu; zamudil je lastno delo, zamudil lepo ugodno vreme za oranje svojih njiv, za setev in žetev, za košnjo in pletev — in vender ni imel gospod število tlačanov primerne dobička, kajti tlačan je delal prav po tlačanski; privadil se je tukaj malomarnosti in lenobi, ter postal je zanikarn naposled tudi za lastna opravila; gospodarski grehi so se gromadili in zavirali prospeh umnega gospodarstva tudi v poznejših ugodnejših časih.“

„Neugodne so bile pa tudi moralične posledice: tlačan je moral rano se naučiti klanjati se gospodu in morebiti še bolj njegovim uradnikom doli do „šlibarja“ in „valpta“. „Vaša gnada“ je obče znana cvetka servilizma, morečega prirojeni moški ponos našemu kmetu, osobito tam, kjer je bila dežela blagoslovljena z grajščinami. Štajarski slovenski podložnik je sleharni odgovor na gospodovo vprašnje začel z odgovorom: „Zahvalim za vprašanje.“ Pred grajščinskimi uradniki je imel strah, saj so bili med njimi čudaci, kakor oni oskrbnik, ki se je bahal: „Jaz sem četrta božja oseba na zemlji.“ Njemu je moral kmet muhe braniti, drugi kmet pa pred vratmi čuvati kot „ordonanca“ za različne posle, n. pr., da mu je šel po duhana za nos. Strahoma se je kmet bližal gradu. „Bliže grada, bliže vraga.“ Ko je kmet grad le zagledal, že mu je upadla srčnost; od daleč se je začel izkašljevati, nos snažiti in klobuk pod pazduho devati; boječe je po stopnicah lazil do kancelijskih vrat. Potrkal ni, ker je tako vedel da se mu nobeden od znotraj ne oglasi; predno za kljuko prime, popravi si še lase nekoliko in stopi v pisarno, trepetaje čakajoč, kedaj se bo žlahtnemu gospodu „frboltarju“ zljubilo vanj se ozreti in z „no?“ ga vprašati, kaj hoče. Gorje kmetu, če je naravnost povedal, zakaj da je prišel, če se ni najprvo prav ponižno zahvalil za vprašanje.“

Tako tedaj so se trle in uničevale vse lepe lastnosti slovenskega kmeta. Res mnogo, mnogo zdravega jedra moral je imeti naš narod, da se ni demoraliziral popolnem.

Zraven tega je bilo pa tudi šolstvo povsod po Slovenskem jako nerazvito. Malo šol je bilo, a še te so bile največ nemško-slovenske,

prav take, kakor so sedaj na Koroškem, t. j. prav za prav nemške, slovenske so le v začetku. Ni čuda, da Koroški Slovenci še danes nimajo nikacega dobička od nove šole. Srednje šole so pa še sedaj povsod vse nemške, slovenščina ima par bornih ur odmerjenih v njih.

Da pod takimi neugodnimi okoliščinami naš narod ni mogel napredovati, da je nasprotno šel v vsem rakovo pot, da se ga je polastila nezaupnost, zanikarnost, surovost in neodkritosrčnost, da je zgubil ves naroden in moški ponos, — kdo se čudi temu! Zdaj pa vprašam: Koliko so pa vredni oni tuji odgojitelji, ki so tako spačili značaj našega naroda? Ko bi imeli kaj vesti, trkali bi se skesano na svoje prsi, in ne bi psovali nas.

43.

Rekel sem že, da je jeden glavnih stebrov, na koje se opira kmetijstvo, varčnost. Treba je paziti pred vsem, da se v navadnih časih ne porabi več, nego se prisluži, in da se prihrani slučajni prebitek za čas sile. Sila — pravijo — kola lomi, a še žalostneje je to, da je zlomila mnogokrat celo vrat marsikomu. Za prihranjenje denarja priskrbljeno je pri nas Slovencih sedaj že zelo. Ustanovljenih je pri nas že mnogo posojilnic, v koje kmet lahko nalaga prihranjen svoj denar, v ta namen, da uživa od njega obresti, ali da ga dobi zopet v porabo, kadar je v sili, ali pa da ga dobé drugi, koji si ga niso mogli prihraniti, da se ognejo bedi. Koncem leta 1894. šteli smo Slovenci že 81 posojilnic. Bilo jih je na Koroškem 18, na Kranjskem 25, na Primorskem 12, in na Stajarskem 26. Lepo število je to, posebno če se pomisli, da smo šele pred malo leti jeli misliti na ustanovljenje teh koristnih zavodov. A vender jih je še premalo, vsaj v vsakem sodnijskem okraji bi se morala ustanoviti posojilnica, celo po vsih večih vaseh in občinah bi morale biti, da bi kmet ne imel predolгих potov, posebno v časih, ko je doma preobložen z delom, da oddá ali dobí denar.

Te posojilnice so izvrsten pogoj gospodarskemu napredku. Zraven tega pa pospešujejo tudi nezavisnost in razvoj naroda. Prej moral je Slovenec iskati denarja na posodo vedno le pri tujih zavodih, deloma pri nemških, deloma pri laških. Prišel je tako v pest tem narodnostim, ki so porabljevali obresti, koje je on plačeval za izposojeni denar v prid sebi, a še večkrat v škodo in v propad njegovi narodnosti. Čudno je le to, da še danes leži toliko našega denarja pri tacihi tujih zavodih, ki ga sem ter tje vrlo izkoriščajo v prid tuji narodnosti in v pogubo naši. Ne bodimo tako malomarni! V slovenskih posojilnicah je denar naš ravno tako dobro shranjen, kakor v nemških.

Prepričan sem, da se to predrugači popolnem že v par letih, da se bomo že v par letih lahko opirali na svoj lastni slovenski kapital. V to pomozi Bog!

Saj jednako delujejo tudi vsi drugi evropski narodi. Vsaka država, vsak narod skuša z lastnimi močmi in z zakoni utrditi si svoje gospodarstvene razmere, ter izobčuje iz sebe tuje sile. Žalostno je le to pri nekaterih narodih, da jih vodi pri tem početji predostokrat krutost, s kojo zatirajo in moré vsako tujo silo.

V prvi vrsti delujejo v Evropi na takov način Angleži proti Ircem. Vsak Anglež je prepričan, da Irec nima pravice eksistirati. Kako kruto se tlači po Angležih, vidimo iz statističnega podatka, da je imela Irska koncem l. 1802. le še 4.700.000 duš, in da se je v zadnjih 40 letih izselilo 3 in pol milijona Ircev v Ameriko, ker se doma niso mogli več preživeti. — A tudi proti drugim narodnostim jela je postopati Anglija v začetku „zarad ohrane narodnega dela“, pozneje pa kar naravnost s tem, da se je tujcem v Angliji kar prepovedalo konkurirati z Angleži.

V Franciji izdal je predsednik republike z l. 1888. ukaz, s kojim je omejil delovanje tujcev. Z zakonom 8. vel. srpana 1893 poostril se je ta ukaz, in ž njim prišlo je 200.000 tujcev v Parizu, ki se ne živé od lastnih rent, pod policijsko nadzorstvo. Bitke med francoskimi in laškimi delavci so tam kar na dnevnem redu. — Jednako ravna jo tudi Zjedinjene države v Ameriki, v kojih prepovedano je zadnji čas naseljevati se onim tujcem, ki nimajo dovolj sredstev, da se prežive.

Vsak narod skrbi tedaj dan danes le za se, da si poboljša in ojači svoje gospodarske razmere z lastnimi močmi. Boj protisemitov proti židovstvu tudi ni nič družega, kakor teženje po tem, da se arijska plemena skušajo osvoboditi židovskega kapitala, židovske konkurence in židovskega vpliva na javno in zasebno življenje. — Na Nemškem skuša se krepiti le nemški živelj, na Madjarskem le ogrski in židovski, kajti teh dveh ne more se že ločiti tam več. Ravno pod vplivom židovstva navzel se je madjarski narod one krutosti, s kojo preganja in uničuje dan danes vse druge narodnosti živeče po deželah sv. Štefana krone.

Te krutosti pa Madjarji tudi kar nič ne skrivajo. Javne službe pristopne so tam le Madjarjem ali pa onim renegatom, ki so zatajili svojo pravo narodnost. Kdor hoče tam sploh veljati kaj, oni mora biti Madjar ali vsaj šteti se za tacega. Drugim narodnostim, bivajočim po Ogrskem, jemljo in zapirajo se učilišča, ter namestujejo se z madjarskimi šolami, tako primoran je vsakdo izobraževati se v tujem mu madjarskem jeziku. Da se na takov način navzame marsikateri slabodušni človek tudi madjarskega mišljenja, to je jasno, posebno potem, ko vidi, da z drugačnim mišljenjem sploh ne bode mogel službovati

na Ogrskem. Gorje pa tudi vsacemu, kdor se protivi tacemu početju, kdor se sklicuje n. pr. na to, da je njegova narodnost vsaj toliko vredna, kakor madjarska. Gorje mu! Ječa, težka ječa je njegovo plačilo za to; v ječo romala je na Ogrskem že množica odličnjakov drugih narodnosti samo za to, ker so le povzdignili svoj glas zoper tlačenje svojega naroda. Tako n. pr. bil je obsojen ne davno urednik srbskega lista „Zastava“ na poldrugo leto težke ječe. V Segedinu izhajajoči list „Szegedi Hirado“ pisal je na to jako krut članek, ki slove: Ponosni smo na obsodbo naših porotnikov, ponosni na celo sodnijsko obravnavo. Mesto Segedin izreklo je svojo sodbo nad ščovalci narodov. Pri nas so za popoviče (Popovič je bil oni obsojeni urednik) slaba tla; pri nas vlada resnica, a ne usmiljenje. Mi jih bomo klestili, dokler so na Ogrskem sodnije in ječe. Naj le pošiljajo k nam svoje mučenike! Kedar se napolnijo naše ječe, sezidali bodemo nove, saj je slavnoznana naša gostoljubnost.“

46.

Mi Slovenci spoštujemo vsacega, kdor spoštuje in česti svojo narodnost, mi nikogar ne zaničujemo in ne oviramo pri tem početji. Vsak človek ima pravo gojiti svojo narodnost. V svoji dobrodušnosti smo celo pripravljeni pomagati onim narodom, kojim se krati ta pravica. A nikdar ne smemo dopuščati, da bise nam kratilo to pravo, naj si bo od te ali one strani. Takrat treba se je pa postaviti porobu, ter kljubovati z vsemi svojimi silami zoper vsako skrunjenje ali zatiranje naše slovenske narodnosti.

To je naše stališče. Lepo in vzvišeno stališče je to, do kojega se je povzdignilo dan danes le malo rodov. Bodimo ponosni na to stališče. Zatirati druge narodnosti, to ni slovensko; tega ni bilo in ne bode nikdar pri nas. Naj nas ne moti ščuvanje naših nasprotnikov, da se komu, ki biva med nami, krati pravica gojiti svojo narodnost. Laži so to. Da pa mi skušamo si dan danes priboriti isto svobodo za gojitev svoje narodnosti, kojo uživajo že od nekoč druge narodnosti, to se nam šteje v greh. Žalibog, da se moramo boriti za to pravo, ki nam je zajamčeno že po zakonih, in kojih bi morali biti deležni brez bojev. Saj menda vendar ni nikdo tako prismojen, da verjame, da smo Slovenci nižje pleme, nego drugi narodje.

„Ich kenne so ziemlich alle österreichischen Völker;“ — piše že večkrat navedeni dr. Reich — aber, ich müsste ein Schurke sein, wenn ich behaupten sollte, es sei eine dieser Nationalitäten besser oder schlechter, als die andere. Bei allen ist die Vertheilung der guten und

bösen Eigenschaften so ziemlich die gleiche, und wäre die private und öffentliche Erziehung dort eine bessere, die Religion eine geläuterte, die Regierung eine naturgemässe, in der That, diese Völkerschaften liessen nichts zu wünschen übrig und könnten anderen noch zum Muster dienen; denn ihre natürlichen Anlagen und socialen Fähigkeiten sind sehr gut“.

Tako govori tedaj nemška priča. Zdaj naj se pa le svobodno pripoveduje na dalje basen o inferijornih narodih Avstrije. Dr. Reich pravi: „Ich müsste ein Schurke sein, wenn ich behaupten sollte, es sei eine dieser Nationalitäten besser oder schlechter, als die andere.“ Dovolj!

47.

Poudarjalo se je že pri nas mnogokrat, da stroga narodna vzgoja stvarja ljudi, kojih jedini namen je ta, da tlačijo in zatirajo druge narodnosti. Vsled tega nimajo Slovenci misliti na to, da bi se vzgajali po strogo narodnih načelih, kajti na takov način ne bili bi nič bolji od naših zatiralcev. — Toda to menenje je čisto napačno. Strogo narodno vzgojen človek ne zaničuje in tudi ne zatira drugih narodnostij. Po strogo narodnih načelih vzgojen človek čuti bolje, nego vsak drugi, da je narodom sveta njih narodnost, in sicer ravno tako, kakor njemu njegova lastna, da vsled tega tudi čuti, kako grdo in kako ostudno je zatirati človeka samo zato, ker je druge narodnosti. Strogo naroden človek je gotovo tudi vselej pripravljen priskočiti celo na pomoč drugemu zatiranemu narodu. Ravno oni Nemei, Lahi in Madjari, ki so zatirali, in ki še zatirajo naš narod, niso imeli in nimajo nobenega narodnega čuvstva v sebi, oni niso bili nikakor narodnjaki, ne nemški, ne laški, ne madjarski. Vedeti je treba le, da ti narodje še manj poznajo narodne vzgoje, nego mi; a tudi uvedli jo bodo težko kedaj, kajti preveč navzeli so se že židovskega duha.

„Prava narodna vzgoja“ — piše škof Dupauloup — „je ona, ki postavlja mladino na stališče, koje je vzvišeno nad vsako politično agitacijo, ki stvarja tako odlične ljudi po značaji, tako blage po duhu, tako velike po srci, tako nezavisne vsled vzvišenosti svojih načel, da se kažó po svojem vstopu med svet pravične in prizanesljive proti vsakomu brez razlike, in ki ne kratijo in ne odrekajo nobenemu človeku resnice, ljubezni, pravice in modre svobode. Že davno so najodličnejši državniki pri nas (t. j. na Francoskem) izrekli se za ta načela.“

Narodna vzgoja — zapomnimo si to dobro — nima in ne sme imeti namena zatirati koga družega. Zatiralci narodov niso bili nikdar vzgojeni v strogo narodnem duhu.

A ravno zato, ker naši sosedge nimajo pojma o strogi narodni vzgoji, je nam toliko večja dolžnost ozirati se na njo. Tega vendar ne bode nikdo trdil, da je to posledica narodne vzgoje, kar se je godilo nedavno v Istri, kjer so se javno inzultirali slovanski deželni poslanci. Človek, ki počenja tako, kaže ravno, da sploh nobene vzgoje nima. Saj pa tudi ni bil zatrt in tudi ne odvrnjen od svoje narodnosti še noben Slovenec vsled mogočnosti in vzvišenosti nemške ali laške narodne vzgoje, ampak potujčevanje naše imelo je vedno svoj izvor v tem, da smo maloštevilni, da nas je zadušila mnogoštevilnejša tuja masa, ali pa, da smo bili slabi v gospodarstvu in nas je zadavil tuji kapital.

Tuja masa in tuji kapital tedaj sekala sta našemu narodu rane, a ne veličastne tuje ideje. Toda tuja masa, naj bode še tako velika in mogočna, ne more opraviti ničesa proti narodu, ki se zaveda svoje narodnosti, in ki je pripravljen tudi trpeti za njo, če je treba. Tudi tuji kapital nima vpliva na narod, ki skrbi sam za utrditev svojih gospodarskih razmer. Tega nam je pa ravno treba: utrditi se gospodarsko in duševno. K temu dovaja nas pa jedino le stroga narodna vzgoja.

Pri vsaki vzgoji je treba vzgojitelj; isto tako treba je pri narodni vzgoji narodnih vzgojiteljev, ali prav za prav vzgojiteljev naroda. Toda ali je med Slovenci taci mož, ki bi mogli delovati uspešno na tem polji? Gotovo jih je, mnogo jih je, in sicer jako mnogo odličnih močij za ta posel. Tudi mnogi bi delovali, mnogi so že delovali, mnogi v istini še delujejo, delovali bi pa lahko vsi, ako bi le hoteli. Ti vzgojitelji in voditelji našega naroda bi bili naši duhovniki in učitelji in ž njimi vred vsi odlični in veljavni možje vsake občine.

A čujem že glasove, ki se dvigajo proti meni s trditvijo, da sem jo v tem slučaju popolnem zavozil, da tega ni mogoče, da bi duhovniški in posvetni stan sploh skupno delovala. Slišim tudi vpraševati: Ali mi ni znano, da vsled našega političnega razpora še misliti ni na to, da bi bila združitev teh dveh stanov sploh mogoča? Ali sem prespal mari zadnja desetletja? Kdo se bode pokoril: ali duhovnik posvetnjaku, ali ta duhovniku? Ne, to ne gre, to kratko in malo ne gre!

Gospoda moja! Ali res ne gre? Ali tudi ne pojde, ko bode že poginjal naš narod? Ali se bode takrat tudi še pričkali, kdo naj se pokori komu? Ali bode tudi takrat še vsklikali: sprava je nemogoča? — Ne, tako daleč ne sme nas zapeljati slepo sovraštvo. Oj,

takrat si bode mo gotovo podajali roke, ter skušali rešiti, kar bode še rešiti. Takrat se ne bode mo vpraševali: kdo si, in kaj si? Takrat bode dober vsak pomočnik, ki bode imel pogum oteti narod popolnega propada.

Gospoda moja! Naš razpor vsekal je narodu našemu že obilo ran, skoro bi dejal več, nego stoletno in stoletno tlačenje njegovo po njegovih rojenih nasprotnikih. Ali mu jih ne sekajo ti še dan danes toliko, da bi moral biti res orjak, da bi jih prenašal. In vi, namestu da bi mu jih lečili in zdravili, vi mu jih sekate še druge! Ne čudite se, da je postal naš narod tako malomaren, tako okoren v vsem; ne čudite se, da se dogaja tolikokrat, da se tu in tam po naši domovini pogubi ta ali oni iz našega tabora, ter preskoči pod tujo nam sovražno zastavo. Ali ni to žalostno, ali ni to pogubno?

Gospoda moja! Prepričan sem, da se sprijaznite takrat, ko bode zapel našemu narodu mrtvaški zvon. Zato vprašam vas resno: Zakaj odlašate to spravo do dneva pogreba naše narodnosti? Spravili se bode, to je gotovo. A takrat bode prepozno. Zakaj bi ne obistinili te sprave že sedaj? Zakaj bi se črtili še dalje? Saj stoji zapisano: Ljubi bližnjega kot samega sebe. In mi smo si vender najbližnji.

Gospoda moja! Nisem je zavozil ne, ko sem trdil, da bi bila našemu narodu najsposobnejša vzgojiteljja duhovnik in učitelj. Saj si pa ravno na polji narodne vzgoje najlože podajó roke duhovniki in posvetnjaki, saj narodna vzgoja nima in ne sme imeti ničesa opraviti s politikom.

50.

Nekoč ni bilo tako. Vsi vemo, koliko zaslug ima naša vrla duhovščina za probujo in za daljni razvoj slovenske zavednosti. Vsi vemo, kake zasluge ima ona dan danes v tem obziru ravno v onih krajih, ki so v največi nevarnosti, da se potopé v morji tujstva. Na Koroškem n. pr. so duhovniki jedini vzgojitelji in voditelji našega naroda. Prav ima Slomšek, ki piše: „Bila je sv. cerkev doslej (t. j. do l. 1848.) jedina varhinja, dojnica in mati naše narodnosti in jezika našega, le ona je začela izobraževati narode slovanske, vnemati jim luč izveličanske omike; le ona nam je otela in ohranila iskrico mile slovenščine, da je nemili nemškutarji zadušili niso.“

Kje so bili takrat posvetnjaki? Omikanih posvetnih stanov takrat Slovenci še poznali niso. Tujec je gospodaril pri nas in ž njim oni Slovenec, ki je izgubil popolnem svoje narodno mišljenje, ki se je prelevil v nemškutarja in s tem v najgroznejšega nasprotnika naše narodnosti. Šele pozneje so si posvetni omikanci upali kazati se Slovence. A ni prav, da so sedaj po nekaterih krajih duhovniki jeli v nemar puščati narodno delo. Povsod je še dosti dela pri nas v tem obziru, povsod nam še manjka moči v to, in duhovnik bivajoč stalno

med narodom in uživajoč vse spoštovanje našega naroda bil bi gotovo tudi najspretnější in najboljši vzgojitelj narodov. Tista pogubna dvojna politika razrušila je vse pri nas. A pomnite, narodna vzgoja ni politična stvar, ona nima in ne sme imeti ničesa opraviti s politikom, in vrjemite mi, da zato ni težko, da si podajó na tem polji duhovniki in posvetnjaki prijateljsko svojo roko. Prosim vas, vsaj ne prezrite popolnem tega mojega sveta.

51.

Prestopimo sedaj k posamičnim točkam narodne vzgoje.

Rekel sem že v 9. poglavji, da ima narodna vzgoja pred vsem krasno zadačo razvijati in vtrjevati v mladem človeku ljubezen do domovine. To je prvo in najpoglavitnejše.

Domovina, — krasna beseda, prevzvišen pojem! Kakov človek je pač oni, kojemu je ta veličastna beseda le prazen glas; kakov človek je dalje oni, ki se ravna po geslu: „Ubi bene, ibi patria“ (kjer je dobro, tam je domovina); kakov človek je slednjič oni, ki se sramuje domovine, ki jo zaničuje, in ki ji celo škoduje, kjer le more. Žalibog, da ima dan danes take kreature vsak narod in vsaka dežela. Žalibog pa tudi, da jim je dovoljeno dan danes grditi in psovati svojo domovino, da se jim sem ter tje celo izraža priznanje in občudovanje za to. Kaj pomaga, ako se vsacemu poštenjaku studi in gnjusi tako človeče, kaj pomaga to, saj je poštenih ljudi tako malo in nepoštenih tako mnogo. Ne vem, kaj bi bili storili n. pr. stari Grki in Rimljani takemu človeku. Pa saj one čase se niso mogle javiti tako predrzno take kreature; prestroga narodna vzgoja in zavest teh dveh narodov ni pripuščala razvijati takih elementov. Stari Grki in Rimljani navdušeni so bili vedno za svojo domovino, kajti vzgojeni so bili po strogo narodnih načelih. Zato sta bila pa tudi ta dva naroda mogočna, in njiju vpliv kaže se še dan danes na vse naše življenje.

A pri vsem tem imeli so stari Grki tudi svojega izdajalca Efijalta, in celo Kristus imel je med dvanajsterimi svojimi apostoli izdajico Judeža. Toda Efijalt in Judež sta bila le posamični prikazni v onih časih, med tem ko med sedanjimi narodi vse mrgoli Efijaltov in Judežev, ki so pripravljeni izdati svojega Boga in svoj rod še za manj, nego za trideset srebrnikov. To je ravno velikanska razlika.

Žalostno je pa tudi to, da je treba sedaj pisati in poučevati o ljubezni do domovine, saj je vendar stvarnik že sam vcepil ta mogočen občutek v srce vsacega živočega bitja. Pravijo, da tica rada poletí v oni grm, v kojem se je izlegla. Vsako pomlad vidimo, s kakim prisrčnim veseljem prihajajo lastavice v svoja stara gnjezda. Bog zna, ali so bile tako radostne čez zimo tam v daljni Afriki. Človek pa tako rad pljune v ono gnjezdo, v kojem se je rodil. A

takov človek naj se še imenuje „krona stvarjenja“. Lepa krona to, koji se je odkrušil jeden najdražih biserov, — ljubezen do domovine.

Ali more takov človek srečen biti? — Po naravnih pojmih ne bi mogel in ne bi smel biti srečen. Toda vender je srečen, celo srečnejši morda nego oni, ki ljubi iskreno svoj dom. Saj ravno najboljši patrijoti imajo največ najžalostnejšo usodo. A ravno to je znak, in to je prokletstvo sedanje dobe, da je ljudem mogoče prezirati in zatreti vsak še tako blag občutek, ter ga proglašati celo nepotrebnim in smešnim.

52.

Domovino svojo zaničevati ali jo smešiti, to je največa in najhujša divjost človeška. Človeku, ki ne ljubi svoje domovine, ni možno ljubiti sploh še kaj drugega. Kdor ne ljubi domovine, ta ne ljubi tudi Boga, ta ljubil ni tudi svojih starišev. Ljubezen do domovine ojačuje pa tudi druge kreposti človeške, brez kojih si popolnega človeka še misliti ne moremo. Te so: požrtovalnost, usmiljenje, pravicoljubnost in resničnost. Ni mogoče misliti, in tudi v istini ni mogoče, da je oni človek veren in pobožen, kojemu je domovina deveta briga. Saj je domovina človekova prvi kos zemlje, ki ga prvi uči občudovati modrost stvarnikovo. A kdor zaničuje ta kos, ne more občudovati stvarjenja v celoti, tedaj tudi onega ne, ki je stvaril vse to. Protivniki svoje domovine so neverniki, in sicer najhujši in najnevarniši neverniki.

Ti ljudje, — beseda „ljudje“ ni nič kaj primerna za nje — ti ljudje tedaj delé se pa zopet na več vrst.

Prvi so taki, ki se ravnaajo po geslu: „Ubi bene, ibi patria“. Ti se dadó primerjati s kobilicami, ki ostajajo tam, kjer je kaj piče za nje. Ko pa vse požró, gredó dalje, in sicer zopet tje, kjer je kaj piče. O značaji njihovem ni duha in sluha. Danes so Slovenci, jutri Nemci, danes se bratijo s katoliki, jutri s protestanti ali židi, danes so liberalci, jutri klerikalci, danes so goljufi, da mogó biti jutri poštenjaki, i. t. d. Ti značaji — tudi beseda „značaj“ je jako neprimerna — ti značaji tedaj so pa sicer jako smešni, in veselo jih je gledati, ako se nam predstavljajo na gledaliških odrih. Veseli vselej gledalce, ako se tem ljudem primerno posveti v igri. Čudno je to: na gledaliških odrih radi vidimo udrihati po njih, a v navadnem življenji jih trpimo dostikrat brez mrmranja. V javnem življenji jih pa tudi ni tako lahko opazovati v vseh slučajih. Največ pokazujejo se jedni skupini ljudi kot poštenjaki, a drugi dostikrat zelo oddaljeni kot goljufi. — Žalostno pa je na vsak način, da bivajo sploh dan danes take kukavice.

Drugi so tako zvani kozmopolitje. Ti trdijo, da je njih domovina cela zemlja. Čemú se navezavati le na jeden košček zemlje, tako modrujejo ti možakarji, veličastneje in vzvišeneje je ono stališče, ki dvigne človeka nad meje rojstnega kosa zemlje; saj je cela zemlja v to, da služi ljudem v prebivališče. Kakor se dadó oni „ubi-bene-ibi-patria-patrijoti“ primerjati s kobilicami, tako lahko jednačimo kozmopolite z mišimi, ki so tudi kozmopolitje, saj so domá po celi zemlji. Francoski pisatelj Rousseau jih prav dobro zavrača rekóč, da oni ljubijo Tartare, da jim ni treba ljubiti svojih rojakov. A tudi Tartarov ne ljubijo ti ljudje, sploh ne ljubijo nikogar, samo ustijo se prav na vse kriplje, da ljubijo ves svet.

Pojdite no rakom žvižgat, vi lažnjivi kozmopolitje! Človek, ki nima najiskrenejše ljubezni do svoje domovine in do svojih rojakov, ni zmožen sploh ljubiti koga drugoga. Zelo poživinjen je oni človek, kojemu dom ne velja več nega Tartarija. Prav, naj gré med Tartare, saj tudi v Evropi on ne bode nikdar kaj drugoga, nego Tartar. — Vse zemlje in vseh ljudi pa v istini noben človek ljubiti ne more, ker ne pozna vsega tega; a le ono, kar pozna dobro, to lahko ljubi srčno in krepko. Svojo domovino in svoje rojake pa vender človek najbolje pozna.

Tretji so pa oni, koje imenujemo kar naravnost brezdomovince. Ti kar naravnost pravijo, da je ljubezen do domovine sama šušmarija. Samega sebe ljubiti, za samega sebe skrbeti, to je prva in glavna stvar, vse drugo pride še le v drugi, tretji ali četrti vrsti. Pač bi bilo res prav, ako bi gledal vsak človek na se, se vé brez oškodovanja drugih. Vsi bi bili potem srečni, saj je na zemlji dovolj živeža za vse. Toda s tem niso zadovoljni ljudje, in brezdomovinci najmanj. Vsak si želi pridobiti več nego potrebuje, in to ne gre nikdar brez oškodovanja drugih. Posledica brezdomovinstvu in z njim spojeni preveliki skrbi za svoj blagor je pa ravno oni grdi egojizem, ki poganja dan danes tako bujno cvetje. Egojisti živeli so pač vedno in povsod, toda tako brezobzirnih ni bilo še nikdar.

Brezdomovinstvo gojí in razvija se sedaj najbolj med tako zvanimi socijalisti. Domovina in narod sta pri njih puhla pojma. To je pa vsled tega, ker so pod vodstvom židov, kojim ravno je domovina deveta briga. Namestu po vtrditvi narodnosti teže oni po internacijonalnosti ali mednarodnosti, kar je sama gola sleparija. Saj je vender znano, da vsak človek pripada le jednomu narodu, da tedaj človek „sploh“ ni in ne more biti nobeden. Isto tako internacionalnega ali mednarodnega človeka si ne moremo misliti, kajti takov človek pri-

padati bi moral vsem narodnostim ali pa nobeni. Jedno in drugo je pa nemogoče.

55.

Lepa in dična je naša slovenska domovina. Ponosen bodi Slovenec na njo. Kateri kos zemlje neki še hrani toliko milobe, toliko krasote, kot naša domovina. Prekrasna je nje lega, prekrasne in veličastne so naše gore in ravnine, bogati so zakladi, koje hranijo v sebi naša tla, bogati so pridelki, ki nam jih daré naša polja, jasno je naše nebo, čil, bister in razumen je narod, ki biva po naši domovini, narod slovenski.

A med drugimi napakami ima naš narod še to, da se premalo briga za svojo lepo domovino. Koliko je pač ljudi pri nas, ki so prišli komaj iz Ljubljane v Šiško, ki se tako trdno drže svojega rojstnega kraja, da so jim prav sosedni kraji španjske vasi. Ti ljudje pač ne mogó imeti nikacega pojma o krasoti naše domovine. Kako naj bi se pa tudi navduševali za njo! Znano je pa tudi, da se ravno v našem jeziku, po naših knjigah in časopisih tako malo piše o naših krajih, tedaj ti ljudje tudi prilike nimajo čitati kaj o domovini. Naravna posledica temu je pa, da se jim jame dozdevati, da v naši domovini sploh ni ničesa, o čemur bi se splačalo govoriti ali pisati. — Le pogledjmo v tem obziru druge narodnosti. Vsak kotiček, vsak še tako navaden in preprost košček njih zemlje opisuje in slika se s tako natančnostjo in obširnostjo, ki bi bila vredna predostikrat boljšega predmeta. Dosega se pa s tem to, da se govori mnogo več o njih domovinah, nego o naši, ki je pa vendar mnogo lepša, nego marsikatera druga. — In potem dalje. Vsakdo lahko čuje na svoja ušesa k nam prihajajoče tujce, koliko vedó praviti o svoji domovini, kako laskavo in idejalno se izražajo o nji. Mi Slovenci pa sedimo tiho, vlečemo pač vse na ušesa, sem ter tje tudi vskliknemo: „Oh, to je tam lepo in dobro!“ toda o naši domovini ne izustimo niti glasú. Kako naj pa rečemo tudi katero, saj se ne brigamo, in zato tudi ne vemo nič.

Jaz prepotujem vsako leto ta ali oni del naše domovine; a nikdar še nisem našel nikjer Slovenca, ki bi potoval tudi v ta namen, da se uči spoznavati našo domovino. Naši Slovenci čepé po kavarnah ali se pa zarijejo v kak skrit kotiček naše zemlje, iz kojega jih ne spraviš po nobeni ceni. Vedno pa sem našel tujce potujoče po naših krajih, tujec iz daljnih dežel, celo iz Švedije sem jih že našel, in čudil sem se, kako vrlo poznajo ti našo domovino. Skriti bi se moral marsikateri naših rojakov. Najbolj sem se pa čudil, ko sem čul nekoč v Ljubljani necega Slovenca razlagati nekemu tujcu že davno ovrženo in povsem neosnovano bajko o Čirkuiškem jezeru, da se na njegovih tleh seje, kosí in žanje, kedar mu odteče voda. Oni tujec je bolje poznal to jezero, vedel je tudi natančno, da vse to ni res, in je tudi zavrnil na-

šega domačina, naj komu drugemu pripoveduje to, in ne njemu. — Ko bi se vendar bil oni rojak potrudil vsaj jedenkrat v Cirknico, povedal bi mu tam vsak kmet, da se v jezeru ne seje, ne kosi in ne žanje nikdar.

56.

Velika nesreča za nas je to, da smo razkosani po tako mnogih kronovinah Avstrije. Ta razkosanost pričini la tudi, da se Slovenci sami do zadnjih let prav za prav niso čutili kot jeden in isti narod, in še sedaj dela se rada sem ter tje prav po nepotrebnem razlika med raznimi slovenskimi prebivalci. Saj čujemo mnogokrat rekati: ta je štajerski Slovenec, oni je zopet koroški Slovenec, in tretji je zopet primorski Slovenec. Tudi vidimo in čujemo, da n. pr. na Kranjskem bivajoči Slovenec podtika rad kakemu drugemu Slovencu kake lastnosti, kojih morda v resnici nima. Sploh Slovenci jedne kronovine radi podražijo sem ter tje rojake v drugi kronovini, češ, vi ste bolj trapasti, bolj nevretni ali bolj leni nego mi. To je sama neumnost. Še nekaj. Jaz poznam nekega jako narodnega Slovenca, kojemu je res vsak Slovenec in vsak Slovan mil in drag. A vendar se tudi ta najbolj obveseli, kedar vidi ali čuje kaj o kakem tako zvanem štajerskem Slovencu, ker je tudi on iz Štajerskega. — To je treba popolnem opustiti. Vsi smo Slovenci, vsi, ki govorimo naš slovenski jezik, vsi, kar nas je dojila slovenska mati, naj prebivamo pod Triglavom ali pod Kumom ali pod Obirjem ali kod drugod. Vsi, vsi smo Slovenci. Čemú neki delimo naš že tako majhen narod še na manjše kose. S tem ne koristimo sebi prav nič, pač pa dajemo orožje v roke našim nasprotnikom, ki sicer še govoré o Slovencih na Kranjskem, ali o onih na Štajerskem in Koroškem se kaj radi izražajo, da so le „Windische.“

Ne motimo se. Dokler nas samih ne bode navdajala in prešinjala popolna zavest, da smo vsi le Slovenci brez pridevka, tudi naših nasprotnikov ne bode minulo veselje, naš narod nazivati na razen način. Saj pa tudi v istini ni štajerskih Slovencev in ne koroških, ampak v vseh teh kronovinah biva isti vrli narod, kakor na Kranjskem — narod slovenski.

57.

Ta neprilika, da smo Slovenci raztreseni po raznih kronovinah Avstrije, ima pa tudi to neugodno posledico, da se nam jezik in narodnost ne moreta razviti tako, kakor bi bilo potrebno. Jedino na Kranjskem uživa Slovenec še nekaj svobode, jedino na Kranjskem je še nekako gospodar na svojih lastnih tleh. A v drugih kronovinah ni tega. Tam je on vedno še državlján druge vrste, tam se še potiska v kot, kjer in kadar se le more. Ali ni to žalostno, da so morali ravno letos vsi slovenski poslanci ostaviti vse deželne zборе, ker so

vendar izpoznali, da je sramota za narod, sramota za nje, biti državljanom druge vrste.

Dosti smo trpeli, dosti smo se poniževali, dosti zaušnic prenesli smo že pohlevno od svojih nasprotnikov. Ali ni čas, da skušamo storiti temu konec? Ali smo se našli že tako one neumestne brezbriznosti, da nam za samostojnost ni kar nič več mar?

Naš nepozabljivi voditelj dr. Bleiweis pokazal nam je že leta 1848. pot iz vseh teh neugodnosti sproživši misel o Zjedinjeni Sloveniji. Ne vem, čemu smo opustili zadnja desetletja to tirjatev, zakaj je nismo naglaševali vedno in vedno, zakaj se nismo potegovali za njo povsod, kjer imamo besedo? Ali smo se tudi tu bali zasmehovanja naših nasprotnikov? Celó tako daleč smo zabredli, da smo sami jeli sem ter tje, da je zjedinjenje Slovencev le gola utopija, sanjarija in prazna želja. Celó sami smo smešili zadnja leta one, koji so naglašali, da je jedina rešitev naše narodnosti Zjedinjena Slovenija.

Namen tega spisa ni, se spuščati v podrobnosti te zadeve. A svetoval bi pa vendar, da bi Slovenci ne opustili nikdar več te točke, in da bi jo povsod, kjer imajo besedo, krepko zastopali. Le v združenji je moč, je svoboda; le v združenji vseh Slovencev je pogoj ohrambe našega naroda in naš prepoved.

58.

Rekel sem že, da poznamo Slovenci malo svojo lepo domovino, a ravno tako malo znana nam je naša zgodovina. A zgodovina ravno je najboljša učiteljica vsacega naroda, in najboljši pripomoček gojiti in vtrjevati narodno zavest in naroden pogum. Stare Grke in Rimljane navduševala so slavna dejanja njih prednikov pri vsacem početji, in vedno so se trudili, da niso zaostajali v nobenem oziru za njimi. A pri nas tega ni.

Po šolah učimo se le skromnih odlomkov naše zgodovine, in vedno le taci odlomkov, ki nam kažó naše prednike le v onih slučajih, kedar so prišli v dotiko s kakim mogočnejšim narodom. Da je pa takrat naš narod dobil vselej kako zaušnico, to nas pa ravno lahko ne prepriča o sijajnosti naše zgodovine, marveč navdaja naša srca le z bridkostjo in malodušnostjo. Navdušiti nas ne more to nikakor. Saj je pa tudi umevno to. Naši pradedje, ki se nam slikajo kot narod orjakov podlegajo vselej, kedar nam jih pokaže zgodovina. Kako naj se borimo mi njihovi slabi potomci vspešno za svoj obstanek! — A vendar ima zgodovina naša mnogo sijajnih dob, v kojih venčali so se naši junaški pradedje z nevenljivo slavo; — toda tega ravno ne najdeš nikjer po naših občnih zgodovinah.

Zato bilo bi jako koristno in umestno, ako bi se jeli Slovenci vender le resno in strogo pečati s svojo zgodovino. Videli bi, da ona

ni nič manj slavna, nego kacega družega naroda; videli bi dalje, da smo imeli dostikrat celo večje vspehe, nego drugi narodi; videli bi, kakov ugled imeli smo v preteklih dobah celo pri svojih sedanjih nasprotnikih in zatiralcih; videli bi pa tudi, kaj je bilo vzrok sedanjemu položaju našega naroda. A ravno napake, koje so pregrešili naši pradedje, bile bi mogočno navodilo nam, česa se imamo čuvati, da se izogibamo dan danes enakim posledicam. Da, zgodovina je modra učiteljica narodov, a znati in umeti se je mora pred vsem.

Ne bilo bi tedaj odveč, ako se zasnuje pri nas kako društvo z namenom gojiti pouk o zgodovini slovenskega naroda. Taka društva osnovana so že tudi pri drugih narodih, celo pri taci, ki so v mnogo ugodnejšem položaji, nego smo mi. A koristna so povsod; a nam pri našala bi neskončno veliko dobrega. Verjemite mi: kdor pozna zgodovino našo temeljito, ne bode se sramoval nikdar, da je Slovéenec, ampak bode mu vedno v čast, da je ud tega vrlega in čilega naroda.

59.

Druga točka narodne vzgoje je gojitev materinega jezika, kajti ta je najvidnejši znak narodnosti človeške.

Jezik ali govor človekov zove se ona zmožnost, s kojo razumevamo misli drugih ljudi, ako jih izražajo, in s kojo izražamo tudi drugim svoje lastne misli. Pač jih razodevamo tudi mnogokrat drugače: s pogledi, ako migamo z rokami ali teptamo z nogami, i. t. d.; — ali vse to ne zadostuje še človeku.

Ravno jezik povzdiguje človeka nad vse druge živeče stvari. Tudi živali imajo razne glase, s katerimi kličejo druga drugo, s katerimi izražajo veselje in žalost svojo. Toda družega ne mogó razodevati nič. Tudi so njihovi glasovi mnogo nepopolniši od jezika najdivjčjšega naroda. Samo človek ima tedaj dar jezika; to pa je zopet posledica njegove pokončne hoje, katera provzročuje, da se njegova pljuča in vsa druga glasila gibljejo prostejše.

Prečuden je pa način, kako se navaja dete jezika. Kmalu po rojstvu čujemo že prve glasove iz njegovih ust. Te izpušča iz sebe le mehanično, brez vsacega povoda. Toda čez nekaj časa že jame se oglašati z istimi glasovi, kedar je lačno, ali kedar ima kako drugo potrebo. A ko se je nasitilo in očedilo, obmolkne takoj. — Še mnogo časa pa preide, da se jame oglašati tudi takrat, kedar mu ne manjka nič, tedaj kedar je popolnem zadovoljno s svojim položajem.

V mnogih slučajih so ti glasovi otrokovi že jako določni. A nima se misliti, da jih je čulo od odraslih ljudi. Izgovarja jih namreč že v oni dobi, v kateri nahaja se njega posluš še na tako nizki stopinji, da ne čuje celo najhujšega ropota. In učenjaki so dokazali, da so ti

prvotni glasi pri otrocih vseh narodov jednaki. Dojenec Evropejca oglašča se ravno tako, kakor dojenec Afrikanca ali Malajca.

Vse to vendar ne more se imenovati jezik ali govor človeški. Še le v drugem letu svojega življenja jame izgovarjati otrok prve zloge in za temi prve besede. S četrtnim letom več je pa že vseh onih besed, koje rabi, da izraža svoje misli, ki so pa največ zelo omejene. Saj je videl do tedaj še tako malo predmetov na zemlji; in čem več jih vidi človek, tem več lahko misli in tudi govori.

Vsak otrok posluša rad govorjenje družih ljudi. Ravno tako rad pa tudi skuša izgovarjati za njimi vse, kar je čul. Pač ni takoj kos vsaki besedi, zato je njegovo žlobudranje dostikrat jako kratkočasno. Ljudje smejejo se mu jako radi, kar je pa jako napačno. V prihodnje boji se potem otrok govoriti. Vendar to mora, kajti drugače ni mu mogoče naučiti se jezika.

60.

Domača vzgoja vendar prerada zanemarja govor otrokov; dobro je, da so še šole, ki imajo nalog popravljati to, kar so grešili domači vzgojitelji na jeziku otrokovem. Saj je pa ravno jezik človeški neprecljive važnosti.

Naš slavni Metelko piše o tem predmetu: „Kar med živimi stvarmi na zemlji človeku daje posebno vrednost, to je um. Le po umu, ali prav za prav po pravi rabi njegovi more dospeti človek do tiste popolnosti in blažnosti, katero mu je odločil premodri stvarnik njegov. Dokler pa je um človekov navezan na telo, dotlej se razvijati in v načelih svojih vtrjevati more le po jeziku. Čem bolj si človek lika in ureduje svoj jezik, tem trdnjši in čistejši so njegovi pojmi. Nasproti, čem ubožnejši in manj olikan je njegov jezik, tem bolj nejasni in zmedeni so njegovi zapopadki in vse mišljenje njegovo. Po jezikovi olikosti se ravna umska in npravska omika človekova. Hočemo torej svojim rojakom pripomoči k boljši umski in npravski omiki, pričeti moramo z olikovanjem njihovega jezika.“

„Misli in pojmi se le v olikanem jeziku dajó jasno in določno zaznamnjati. Torej trdijo neki novejši modroslovci, in sicer ne brez vzroka, da se celo otrokom nekateri prav tenko modroslovni razumki dajo lahko dopovedati, ako bi z njimi nikoli drugače ne govorili kot v jeziku po modroslovni določbi dovršenem.“

„Bodi si že kakor-koli, tega nam nihče odrekal ne bode, da ljudstvo more le po olikanem jeziku pustiti svojo služnjost in grde predsodke, ter napredovati v omiki. Kdo ne ve iz zgodovine, da so grški in latinski jezikoslovci, pesniki in zgodopisci omikovaje svoj jezik ne-

znansko omikovali tudi ljudske nravi in vso ljudsko lastnijo. Jednak izgled se nam kaže pri vseh drugih narodih.“

61.

Kako pa mi Slovenci prav za prav likamo svoj jezik? Sram me je povedati, a moram pregovoriti tudi o tem resno besedo. V likanji jezika nam pa ni kos noben narod. Likamo ga na takov prečuden način, da ga v govorjenji dostikrat ni poznati, da je slovenski. Kaj pomaga vse to, da se naši pisatelji in pesniki trudijo izražati svoje misli v čisti, gladki in lepi slovenščini, če pa mi občujemo med seboj v tako duhoviti mešanici, da je joj. Ravno v naši govorici izraža se prav vidno in natančno vsa naša brezbriznost, vsa naša malomarnost in lenoba. Namestu da se trudimo dobro in pravilno govoriti slovenski, napenjamo se na vse kriplje govoriti slabo in nepravilno. Je li to morda pravo, ako začenjamo stavek slovenski, a končujemo ga nemški? Pri tem se pa še izgovarjati ne moremo, da ravnajo tako samo manj izobraženi ljudje med nami. Ravno oni delajo tako, ki so se kaj učili, ki znajo nekaj nemščine, kojo pa vrivajo povsod pri vsaki priliki in nepriliki v svojo slovensko govorico. Nebroj tujk klati se po našem občevalnem jeziku; in namestu da bi jih iztiravali iz njega, vlačimo jih še vedno več vanj. Bogú bodi potoženo to.

Kakor bi bil naš jezik res tako ubog. Ravno nasprotno, ravno bogat po oblikah, ravno krepak in blagodoneč je on. Naravnost nesramno je grditi takov jezik s tujkami, ki imajo v sebi dostikrat mnogo manj jedra in mnogo grjo obliko, nego jo ima slovenski izraz za to. Najbolj čudno je pa še to, da dostikrat pridenemo slovenskemu izrazu še tujko, kakor bi hoteli s tem bolje razložiti ali razjasniti to, kakor n. pr.: To je moja tolažba in „trošt“, ali pa: To je sramota in „špot“, ali pa: Čuvajte in „vahtajte“, i. t. d. Tako je, zdaj pa le zakličimo ponosno: „mi smo mi!“

Ta mešanica izlegla se je že v prejšnjih stoletjih po naših slovenskih mestih, ko je vladala po vseh naših slovenskih pokrajinah nemščina in le nemščina. Takrat bilo je se ve najfineje izražati se le v tem jeziku. Kdor pa iz tedanjih mestnih prebivalcev ni bil zmožen prisvojiti si popolnem nemškega jezika, ta začel se je vsaj nekoliko bližati se v govoru nemščini s tem, da je vrival med svojo slovensko govorico nemške izraze, ali je pa vsaj prevstrojal slovenske v nemške. V prejšnjih stoletjih je bilo morda to jako fino, a sedaj je to naravnost grdo. Ta grdoba pa tudi na kmeta ni ostajala brez vpliva. Kmet, prihajajoč v mesta čul je to brozgo celo pri tacih ljudeh, ki so se mu zdeli jako učeni in imenitni, in premišljal si ni dolgo, ter jel bogatiti in krasiti tudi svoj jezik z istimi tujkami, koje so znali tako vestno rabiti meščanje. Tako je prišlo, da je prodrla ta spakedrana mešanica

do najbolj oddaljenega kotiča slovenske zemlje, in ves rod začel je govoriti tako, in se še danes ni odvadil.

62.

A tudi to je kvarilo vedno naš slovenski jezik, da so dohajali vsi uradni dopisi in ukazi našemu kmetu pisani jedino le v nemškem jeziku. To je napotilo kmeta, da je začel imenovati vse urade s tistim imenom, ki se mu je pisalo v onih ukazih. Se ve potem ni šel nikdar več v davkarijo, ampak hodil je le v „steueromt“; za sodnijo se ni brigal nikdar, ampak le za „rihto“; tresel se tudi ni pred grajščinskim oskrbnikom, ampak samo pred „ferboltarjem“; zato pa tudi ni sedel nikdar v ječi ali v zaporu, ampak le sem ter tje v „kéhi.“

Tudi dosluženi vojaki zanesli so marsikatero tujko med naš narod. Saj oni niso pisali domu nikdar nobenega pisma, ampak vedno le „prif“; perila niso poznali, ampak le „beš“; streljali niso nikdar s puško, ampak jedino le z „gverom“. Če so pa postali šarži, niso nosili rokovic, ampak „ánčahe“; stotnikov tudi ni bilo še takrat, ampak sami „štrenng gavtmani“.

Tem vrle družice so bile pa one kmečke deklice, ki so hodile služiti v mesta. Tudi one imajo na vesti mnogo spak, ki so se vrinile v naš jezik. Saj one niso hodile ob nedeljah popoldne nikdar na sprehod, ampak vedno le na „španceir“; ljubčekov tudi niso poznale, namestu njih so imele le kake nedolžne „šoceljne“, one so bile pa „šocke“; služba delala jim tudi ni nikdar preglavice, ampak jedino le „dinst“; celo obleke ni jim bilo treba nositi, ampak k večemu kak „gvant“.

Glejte ljubi moji! Tako smo likali in tako likamo sem ter tje še dan danes slovenski jezik. Saj bi pa tudi brez tega likanja ne imeli ne „riht ne kéh, ne beša ne gvantov“. Kar nagí bi morali hoditi.

63.

Zraven tega je pa vendar le nemščina še dan danes občevalni jezik vseh politiranih krogov po Slovenskem — omikanih krogov ne pristuje za vse slučaje. Trdi se tudi še sem ter tje, da je veličastneje, ako izraža kdo svoje misli in nesmisli v nemščini. Na Doljnem Avstrijskem, Solnograškem in drugod zna pač vsak kmet nemški; a na Slovenskem še ne, in zato je tu znanje nemščine vselej znak više politure.

Toda ako hočeš v premnožih slučajih res razumeti to nemščino, moraš biti le rojen Slovenec. Pravi pristni Nemec še pojma nima o tej nemščini. Naravnost nerazumljiv zanj je vsklik: „O diese Baben!“ (Oj te babe!) — Ali je razumljivo dalje to komu drugemu nego Slovencu, kedar se zadrè kdo nad kom rekóč: „Aber gehen Sie sich salzen!“ — Lep in ginljiv je tudi ta-le rek, ki sem ga čul nekóč: „Papa, der Kužek will aber nicht die Kobilcen fressen!“ Oj. ti lju-

beznjiva nedolžnost! — Prav lepa cvetka nemščine na Slovenskem je tudi ta-le izjava neke deklice: „Mama, die Mačka ist über die Stiegen gegent.“ Ali bi ne bolela ušesa pristnega Nemca pri tem stavku? — Kako ljubo glasi se pa tudi vprašanje: „Wie haben Sie sich gestern gehabt?“ — Pa tudi to je imenitno, ako čuješ v Ljubljani: „Die Katrea geht aber morgen am Rožempoh!“ Srečno pot, Katrea! Poljšaj se, Katrea!

Skoro bi dejal, da bi izkazovali mnogi Slovenci večo čast nemščini, ako bi nikdar ne izbleknili nemške besede. Oj ti ubogi nemški jezik! Kako se pačiš ti po Slovenskem! Saj ti nisi kriv, da te hrusta Gorenjec, da te zavija Dolenjec, da te poje Slovenec na Štirnem. Ne, ne, ti nisi kriv, ampak krivi so jedino naši rojaki. Sram jih bodi!

A še neka prikazen javi se pri nas. Kedar vstopi kak bolje oblečen človek v kako krčmo ali prodajalnico po naših mestih, gotovo ga obgovore ali pozdravijo vselej nemški. Ta navada pa že nima para pri nobenem drugem narodu. Le kmet slovenski, samo ti si še tako srečen, da te nagovarjajo povsod slovenski, celo v onih prodajalnicah, kojih lastniki so trdi Nemci.

Toda s tem ni rečeno, da s tujci nimamo govoriti v njihovem jeziku, ako ga znamo. A nagovarjajo in pozdravljajo naj se tujci pri nas le v slovenskem jeziku. Ako vidimo potem, da ne zna ta ali oni slovenščine, občuje naj se ž njim v njegovem narečji. Tako je tudi celo na Ogrskem, in Madjari so vendar znani, da čislajo nad vse svoj jezik. Tam pozdravlja se vsakdo madjarski, a potem se tudi ne brani noben Madjar govoriti ž njim v njegovem jeziku, ako ni večš ogrščini. Tako bodi tudi pri nas.

64.

Pred par leti potoval sem z nekim Čehom po slovenskem Štajarskem. Mož dolgo ni mogel razumeti, da je na slovenski zemlji, kajti skoro nič ni kazalo tega. Na vseh železničnih postajah bili so le nemški napisi, sprevodniki izklicavali so imena postaj tudi le v nemščini. Rokodelci in krčmarji imeli so največ le nemške napise, malokdo zraven nemškega še slovenski. Zraven tega ogovarjali so ga ljudje skoro povsod v nemškem jeziku. K večemu so ga dvojezični napisi na vaških tablah nekoliko opominjali, da utegne sem ter tje živeti tu kak Slovenec. Čudom se je čudil mož temu. — A tako ni samo na slovenskem Štajarskem, tako je skoro povsod po mili naši domovini.

Res čudno je to. Kje vidimo še to prikazen? Ali je videti n. pr. na Zgornjem Štajarskem, da bi napravil kdo dva napisa na svojo prodajalnico? Ali vidimo mari kaj takega na nemškem Koroškem? A čemu delamo prav za prav to? Iz gole bojzljivosti, iz gole nezavednosti, iz gole brezbržnosti. Taki smo mi. Potem pa zahtevajmo, da

spoštujejo našo narodnost tujei. Dokler sami ne bomo pazili strogo na to, da se kažemo v vsem Slovence, dokler sami ne bomo skrbeli za to, da dobí naša zemlja povsod slovensko lice, tako dolgo so zastoj vsi naši napor, da dospemo do istega ugleda, ki ga imajo druge zavedne narodnosti.

Pa saj so jako klasični ti dvojezični napisi. Nahajajo se tudi celo v onih selih, kamor ne zabrede leta in leta noben Nemec. Tako sem našel po tacih vaseh dostikrat takove napise: N. N. Fassbinder, sodar; ali N. N. Männerschneider; ali pa N. N. Schmied, kovač. Najbolj čudil sem se pa v nekem prav zakotnem selu napisu, ki je slovel: N. N. Herren- und Damen-Schumachermeister. Slovenske prestave pa ni bilo zraven. — Saprabort, ta jo je pa zadel! Posebno kmetice onega sela so lahko ponosne, da so dame. Vsled tega naj pa tudi zahtevajo takoj, da jim poljubljajo moški roke.

Na Dolenjskem n. pr. videl sem še pred par leti dva jako karakteristična napisa v novomeškem okraji. „Valtendorf in Jurkendorf“ imenovali sta se dve vasi tam, in sicer samo Valtendorf in Jurkendorf, slovenskega imena nista imeli. Morda so ga vendar od tistega časa iznašli ali iztaknili od kod, saj so ondotni prebivalci vedno živeli v teh sanjah, da prebivajo v Valti in Jurčji vasi.

A kako je v beli Ljubljani, ki se tako rada zove središčem in srcem vseh slovenskih pokrajin. Iz svojih mladih let se spominjam, da je bil takrat tam jedini slovenski napis na Starem trgu, ki se je glasil: Hohnova bukvoveznica. Le ta mož, Hohn, imel je toliko poguma, da je dal svoji trgovini slovenski naslov. To je bilo pred tridesetimi leti, takrat ko je celo nad čitalničnimi vrati bilo zapisano: Čitalnica-Restauratión. — Kedaj vendar se bodo povzdignili vsi narodni Ljubljánčani na ono stališče, na kojem je stal naš vrli narodnjak Hohn že pred 30 leti? Ali je upati tega pri vseh?

Skoro bi rekli, da ne. O tem predsvedočila nas je zadnji čas ona žalostna borba za samoslovenske ulične napise v Ljubljani. Žalostno v tem slučaju je pa ravno to, da se tu ni boriti z ljudmi tuje narodnosti, ampak tu se bje boj narodnjakov s tako zvanimi tudi — narodnjaki. Vprašam: ali bi mogli ravnati tako pristaši katerega si bodi družega naroda, kakor so ravnali in delali zapreke slovenskim napisom naši tudi — narodnjaki? Ne, nikdar ne. To je le pri nas mogoče, in to tudi jedino vsled tega, ker pri nas še ni prodrla narodna vzgoja in po nji narodna zavednost v vse sloje našega naroda. Prava narodna zavednost pa ne pozna nobene prijenljivosti, nobenega hinavstva, nobenega klečeplaztva.

Najbolj čudno se mi je pa zdelo, da se je v kranjskem deželnem zboru pred par leti izrazila želja, — in sicer izrekel jo je slovenski poslanec — naj bi napravljalo celo naše ven in ven narodno slovensko

planinsko društvo na svojih potih dvojezične napise. Ne vem, čemu bi bilo potem slovensko planinsko društvo prav za prav. Prav lahko nazivalo bi se potem utrakvističnim planinskim društvom. Ali onega slovenskega poslanca ne boli srce vsled tega? Žalostno, če ga ne.

65.

Stroga narodna vzgoja ima pa ravno ojačiti človeka, da se ne sramuje nikjer in nikdar svojega jezika, da mu skuša pomagati do veljave in ugleda, kjer le more, da se upira povsod z vsemi silami, kjer se mu skuša kratiti ta veljava, in kjer bi se skušal potisniti v kak kotiček ali spravljati iz rabe. A oni človek, ki še sam svetuje ali deluje, da zgublja njegov jezik veljavo, ali koji gleda samo brezbrizno tako obveljanje svojega jezika, ta ni narodnjak, ta nima pravice imenovati se Slovenca. Pazite rojaki, prosim vas, na svoje izvoljence, se li ne pregrešé kedaj v tem obziru. Vaša sveta stvar je, izvajati iz tega stroge posledice. Tu nimate prizanašati nikomur, prizanašanje bi bilo tu pregreha zoper narodnost. Tu nima nobene pravice pregovor, ki veli: Jedenkrat ni nobenkrat. Nobenkrat nima biti noben izvoljenec naroda popustljiv ali brezbrizen gledé jezika. Izjavite mu takoj, da nima pravice zastopati vas več, drugače se proglasite vi sokrivcem njegovim.

A da se ne pregrešamo zoper naš jezik, v to treba je, da se ga uči vsak rojak tako temeljito in tako vestno, da ne pride ž njim niti v govoru niti v pisavi v zadrego, da ga rabi vsled tega tudi lahko zmiraj in povsod.

To zadačo izvesti poklicane so pa v prvi vrsti naše šole, a ne samo ljudske, ampak vse šolstvo na Slovenskem poklicano je v to, da goji z vso skrbljivostjo in natančnostjo naš mili slovenski jezik. A tudi že sama ljudska šola imela bi postaviti pri svojih učencih tako trdno podlago v materinem jeziku, da bi je ne omajal najhujši vihar. Toda žalibog, pri pouku v našem jeziku so povsod strašne zapreke.

Prvič: obiskavati bi morali naši otroci redno šolski pouk.

Drugič: šole ne bi smele biti tako oddaljene druga od druge, da bi otroci res lahko obiskovali jih redno.

Tretjič: šole po vsem Slovenskem morale bi biti pa tudi uravnane tako, da bi se poučevali v njih vsi predmetje jedino le v slovenščini.

66.

Te točke so tako same ob sebi umevne, da se dozdeva skoro, da je nepotrebno govoriti o njih obširneje. Toda najpreprostejša stvar zahteva dostikrat obširnejše razprave, nego najtežavnejša. Taka je tudi s temi točkami.

Že prva točka, da imajo otroci redno obiskavati šolski pouk, dela veliko težav in križev učiteljem, starišem in otrokom samim. Lahko je umeti, da so bili, so in bodo med zadnjimi vedno taki, ki gredo mesto v šolo raje na potep. Saj vsak otrok ne razvidi prav lahko, da mu je šolski pouk v korist; vsak pa čuti, da se mu pohajkovanje zunaj šole mnogo bolj prilega, nego sedenje v šoli. Toda ob te nazore se lahko spravijo otroci, ako le hočejo stariši ali oni, kojim je izročen otrok v skrb. Videlo se je pa tudi že mnogokrat, da so se ti potepuhi prelevili v najboljše učence, kojih je bil lahko vsakdo vesel. Saj navadno ti potepuhi niso najslabeje nadarjeni otroci; saj vidimo, kolike zvitosti in pretkanosti treba jim je, da se jim je mogoče odtegniti šoli. Tudi vidimo, da se zunaj šole vedno pečajo s kakim predmetom, če tudi dostikrat s takim, ki nikakor ni primeren njihovi starosti. Kakor sem že dejal, temu se pride lahko v okom, ako se začne le postopati strogo proti takim potepuhom.

A druga je, ako so stariši manj strogi ali celo tako nepremišljeni, da odtegujejo sami otroke od šolskega pouka. Čemu je treba mojemu sinu učiti se vsega tega! Ta fraza, žalibog, še ni izginila med ljudstvom. Ali kaj je treba kmetu in rokodelcu toliko pouka, i. t. d. Da mu ga je treba, o tem vendar ni dvoma. Tudi naš kmet potrebuje krvavo dan danes onega znanja, ki si ga pridobiva v šoli; in kaj še le rokodelec in obrtnik. Ta dva stanova se sedaj brez šolske omike prav nič razvijati ne moreta. Še obstojata težko brez nje. Rokodelci in obrtniki so namreč ravno v sedanji dobi v vedni nevarnosti, da jih ne izpodrijejo inteligentnejši tekmovalci. Ravno to je bil zadnje čase propad marsikoga, da ga je prekosil tekmovalec, ki se je vdeleževal rednejšega pouka v mladosti.

Tretja zapreka temu je pa uboštvo mnogih roditeljev. To ravno zakrivlja v največ slučajih, da ne hodijo otroci redno v šolo. Res je, da ljudska šola ne stane starišev niti krajcarja; a to je pa tudi resnično, da so sposobni otroci sem ter tje za marsikako delo, za koje stareji ljudje nimajo sposobnosti in ne časa. Žalostno je pa ravno to, da je toliko roditeljev, ki mogó preživljati svojo obitelj le s pomočjo svojih otrok. So li to zdravi pojavi sedanjega socijalnega življenja?

Nikakor ne. Maščevalo se bode pa to tudi prej ali pozneje. Socijalni demokrati pač pravijo, da imajo tudi proti tej socijalni bedi zdravilo. Neka točka njih programa velí: „Otroci se imajo rediti na splošne stroške.“ — Ali pa veste, kaj se pravi to? To se pravi raztrgati vse vezi, ki spojajo stariše z otroki, to se pravi, razdreti zakon, to se pravi vničiti najmoralnejšo in najnaravnejšo inštitucijo človeško, to — je družina.

Videli smo v zadnjem poglavji, da žalostne družinske razmere ovirajo predostikrat duševni napredek otrokov. Samo ob sebi je pa tudi umevno, da nič manjih zaprek ne delajo telesnemu napredku. A vendar je družina poklicana v prvi vrsti, da stori za naraščaj človeški vse, kar mu je potrebno k telesnemu in duševnemu prospehu. Se ve to je pa jedino mogoče onim družinam, kojim se ni boriti vsak dan za svoj obstanek, ki niso vedno v skrbeh, s čim se bodo nasitile danes ali jutri. To je mogoče onim družinam, ki mirno uživajo plodove svojega truda ali pa svojega bogastva, kojega so si pridobile brez vsakoršnega truda. Nič ne ovira bolj otroške vzgoje, nego beda v družini. Ona slabi vsako silo človeško, ona skali vsako veselje, ona odtuja stariše otrokom; kratko in malo: beda je največa zapreka dobre vzgoje.

Družina je tedaj prva in najvažnejša, a tudi najboljša vzgojiteljica človeka, a ne pozabimo: družina brez bede. Mnogi, ki se bavijo dan danes s tem vprašanjem, kako bi odstranili sedanjo bedo, koja se razširja tako mogočno v socijalnem življenji, prišli so do zaključka, da se mora odstraniti družina. A to bila bi največa napaka. Ravno ako hočemo izgnati bedo iz življenja, moramo ojačiti družino; in ojačili jo bomo, ako bomo vzgajali in na pravo pot obračali vse zmožnosti človeške: um, srce in voljo. Potem prevideli bodo ljudje, da tista pretirana skrb za samega sebe, in le za samega sebe, stvarja na drugi strani velikansko bedo. Povsod tam, kjer se bogatijo brez mere nekateri, propadajo v uboštvo drugi.

Izginila bode beda iz življenja le tedaj, kedar bode dobival delavec svoje zasluženno plačilo, le tedaj, in prej ne. V sedanjosti ga ne dobiva nobeden, in zato narašča tako mogočno uboštvo med ljudstvom, in bogastvo kopiči se tako prešerno v rokah nekaterih maloštevilnih posameznikov.

Znano je, da socijalisti nameravajo razrušiti družino, kedar pridejo do oblasti. Toda kakor kaže vse, rušiti jim ne bode treba mnogo, saj razrušile bodo družino že prej sedanje razmere. Saj socijalizem je le posledica sedanjih žalostnih razmer v življenji. Rušijo se pa družine dan danes na vsakoršen način. Povsod pojemljejo že one vezí, ki so nekoč vezale ženo na moža in otroke na stariše. V premnožih slučajih mož že ni več sam reditelj svoje družine, le predostikrat mora tudi žena zraven svojih domačih opravil služiti še zvunaj hiše denar, da se preživlja družina. Moževa sila že v premnožih slučajih ni več zmožna pridobiti vsega potrebnega. Kako pa opravlja takova žena svoja domača opravila, o tem pa tudi ni dvomiti. Mož hodi na delo, žena tosi

tako, otroci se pa vzgajajo sami. Toda kakó, o tem pa zopet ni dvoma. Celi dan ne vidijo starišev, ne čujejo niti najmanjšega dobrega pouka od njih, in celo zvečer, ko se vračajo stariši domu, ni časa za pouk, kajti trudna telesa silijo le v postelj, kajti treba si je nabrati zopet novih moči za delo prihodnjega dne. Kaj so taki stariši otrokom! Kaj družega neki, nego vsak drug človek. Kaj neki naj veže te otroke na svoje roditelje? Morda tista borna piča, koja se jim daje vsak dan, ali pa tudi celo ne. Žalostno je to.

Tako rušijo se družine v tako zvanih nižih slojevih ljudstva. Ali je pa morda to bolje v tako zvanih srednjih slojih? Tudi tukaj se nam kaže ista žalostna prikazen. Tudi tukaj vrši se propad družinskega življenja, a le na nekako skrivnejši način. Tudi srednjim slojem človeške družbe ni mogoče skoro nikjer več skrbeti primerno za svoj naraščaj, tudi ti propadajo, kajti tudi možje teh slojev nimajo največ toliko, da bi mogli dostojno skrbeti za svoje družine. Tudi tu vidimo opravljati žene še druga opravila razen domačih, da se le olajša nekoliko tisti kruti boj za bitje. Koliko žen uradnikov, učiteljev in družih tacih trpinov mora se baviti s šivanjem obleke, z izdelovanjem klobukov in družih reči za druge ljudi, da je le mogoče rediti družino. — In otroci nižjih in srednjih slojev, ali niso primorani predostikrat tudi ti služiti denar že v svoji nežni mladosti, in celo mnogokrat s tako težavnim delom, ki mora ugonobiti v kratkem vse njih telesne sile.

69.

Zdaj ostanejo še oni sloji, koje nazivljamo v svojem slepem servilizmu više stanove. Tem pač ni treba skrbeti, kaj bodo jedli jutri, s čim se bodo oblekli; k večemu dela jim preglavico sem ter tje, kaj posebno finega in izbranega bodo jedli jutri, ali pa, kako posebno novomoderno obleko bodo oblekli jutri, i. t. d. Mislili bi lahko, da se ti stanovi posebno odlikujejo po svoji skrbi za dobro vzgojo otrok. A temu tudi ni tako. Tu celo prav nič ne vzgajajo stariši svojih otrok. Precej po rojstvu gre otrok že v tuje naročje, v naročje v to najete dojenice. Pozneje ga prevzame guvernant v svoje varstvo, in še pozneje domač učitelj in učiteljica, ali pa gre v kak penzionat, institut, ali kamor si že bodi.

Potem se pa premnogokrat prigodí, da otrok dovršivši studije in vrnivši se domú celo ne spozna svojih starišev. Lepa reč to, saj pa tudi ni čuda. Ali naj ljubi takov otrok takove stariše? Tako se od-tujajo tudi tu otroci starišem, tudi tu ni pravega družinskega življenja; in tedaj sploh ne moremo priti do družega zaključka kot do tega: Naše družinsko življenje se ruši, naše družine gredó rakovo pot, in razpadle bodo še prej, nego je pričakovati socijalne prekucije. A

ravno popolen propad našega družinskega življenja bode provzročil to, po čemur hrepene socijalisti: popolen razpad sedanje človeške družbe.

Bog zna, če se izpametuje človeški rod še prej?

70.

Druga zapreka pri pouku našega materinega jezika je ta, da so šole po naši domovini preveč oddaljene druga od druge.

Pravijo, da šolstvo pri nas cvetè. To je strašna izmišljotina. Bog vé, čemu smo si neki izmislili to frazo, saj je ne vrjame tako nobeden. Saj vidimo po celi Avstriji, koliko truda je treba povsod, da se osnuje kaka nova šola, ali da se razširi že kaka obstoječa; saj vidimo, kako slabe plače dobivajo učitelji — na Kranjskem n. pr. med učiteljevo in biričevo plačo ni nobene razlike, — saj vidimo, koliko dela imajo šolski soveti s šolskimi zamudami. Koliko vasi je še pri nas, kojih otroci ne hodijo sploh nikamor v šolo, ker jim je predaleč, in šole se tudi ne snujejo tam, ker ni morda onega števila otrok tam, kojega zahteva postava. Koliko je dalje pa tudi tacih vasi, kojih otroci imajo le tri dni na teden šolo, ali samo po zimi, i. t. d.

Potem se pa sleparimo s frazo, da šolstvo pri nas cvetè. Pri šolstvu ne vidi nobeden nič družega, nego to, da stane mnogo denarja. Zato se gleda pa tudi tu na vsak krajcar, med tem ko se siplje dostikrat za nepotrebnosti s polnimi rokami. Vendar se pa čuje mnogo-krat, da sedanja šola nima posebnih vspehov. S tem predbacivanjem so pa nekateri takoj gotovi. Ali naj pa naši učitelji pri tacih okoliščinah, ki vladajo sedaj pri šolstvu, delajo čudeže? Se ve, to bi še tudi zahtevali mnogi. Toda to ne gre. Raje naj se skrbi, da se bode šolstvo res razcvitalo, naj se ponudi v resnici prilika vsacemu državljanu, da se mu bode mogoče izomikati po šolah, in potem še le reklo se bode lahko, da šolstvo napreduje in se razcvita.

Posebno mi Slovenci potrebujemo odličnega šolstva za utrditev svojega jezika in svoje narodnosti.

71.

Tretjič: šole po vsem Slovenskem bi morale biti pa tudi uravnane tako, da bi se poučevali v njih vsi predmeti jedino le v slovenskem jeziku.

Čudno dozdeva se tujcu, ako bi čul, da se mora to tirjati pri nas. Saj je to tako samo po sebi umevno, in najodličnejši pedagogi vseh časov in narodov so bili vedno tega menenja, da se ima vršiti prvi pouk le v materinem jeziku. Čudno je v istini pa tudi to, da to pravilo velja za vse narode, samo za avstrijske in ogrske Slovane, in

posebno za nas Slovence pa nima nikake veljave. Po večini naših šol, če imajo le par razredov, vrine se takoj nemščina ali pa italijanščina. In kako se pa tudi utemelji to ravnanje. Pravi se, da bode to le v korist narodu samemu, da si bodo mogli pojedinci služiti svoj kruh tudi na tujem. Toda tega se pa ne premisli nikdar, da je to jako žalostno za vsak narod, ako je primoran iti s trebihom za kruhom v tuje dežele. Res je, da se izseli dan danes mnogo našega naroda posebno v Ameriko. Ubogo ljudstvo! Naša bogata slovenska zemlja ti ne daje več dovolj hrane. Ali je res tako ubožala? Oj, nikakor ne. Še je tako bogata, še je tako odlična, kakor je bila nekoč. O nje bogastvu bi se živeli še lahko naši pozni rodovi; saj vidimo, kako se redé o njem tuji priseljenci. Naš narod se izseljuje, a tujci se priseljujejo v vedno obilnejšem številu, in vsem gre dobro, vsi obogaté v naši mili domovini. A da se tem ljudem prihrani trud učiti se slovenščine, zato morajo se uriti sloveski otroci v nemščini, in pa zato, da lože izvandrajó. To je žalostna slika.

Kako izbornó se pa tudi naučé naši otroci nemškega jezika! Kaki vrli teotonski pohrustarji so pa tudi potem vsled svojega znanja z nemškim jezikom. Ubogi nemški jezik!

Ni se čuditi tedaj, da gre naša narodnost rakovo pot, saj ji manjka skoro povsod glavnega temelja: izobrazbe v slovenskem jeziku. Ako se to ne predružači v kratkem, potem čaka našo narodnost najbitkejša usoda. V kratkem pisalo se bode potem lahko: „Bili so Slovenci!“ —

72.

Razen slovenščine moral bi pa še vsak količkaj zaveden Slovenec umeti in govoriti še kak drugi slovanski jezik. Čudno je to, da se Slovenec z Nemcem in Hrvatom pogovarja v jednom in istem jeziku: namreč v nemščini. To niso posebno zdrave razmere. Všeč bi bilo pač marsikomu izmed nas, ako bi se Hrvati učili slovenščine; še bolj prav bi nam bilo morda, ako bi se Rusi bolj zanimali za nas. A tega nam pa ne pride na um, da bi se morali prav za prav zanimati mi za te narode bolj, nego smo se do sedaj. Kake pojme imamo n. pr. še dan danes o Rusiji in o Rusih. Gotovo manj vemo o tem, nego o najmanjši nemški državi. Rusija je za nas še vedno španjska vas. Vidi se nam pri vsaki besedi, ki jo izustimo o Rusih, kako nerodno nas je polizala evropska kultura. Vidi se nam vedno, iz kakega sumljivega vira zajeli smo svojo modrost o Rusiji, ako smo sploh kedaj kaj zajeli. Koliko nas je neki, ki smo se sploh kaj pečali o tem predmetu, in tisti, ki smo se, tisti imamo jasne a tudi vse drugačne pojme o tem, nego so oni, ki so razširjeni povsod po sovražnikih ruskega naroda.

Ker razen nemščine ne zna večina Slovencev nobenega družega jezika, zajema zato svojo modrost o ruskih odnošajih le iz nemških knjig in časopisov. Toda kako kalni so ti viri, o tem je najbolje, da navedem nemško pričo, nemškega učenjaka in pisatelja z imenom Friedrich Meyer von Waldeck.

V svoji knjigi: „Russland, Einrichtungen, Sitten und Gebräuche“ piše omenjeni pisatelj: „Unsere Zeitschriften schwellen von Original-correspondenzen aus dem Zarenreiche, jede Buchhändlermesse zählt neue, nicht selten umfangreiche Werke über Russland, sein politisches, geistiges und sittliches Leben, und über kein Land der Welt ist Deutschland schlechter unterrichtet, als über das grosse slavische Land an seinen Ostmarken.“

„Wie ist das möglich — fragt man sich — wie ist das denkbar bei der vielgerühmten deutschen Gründlichkeit und Gewissenhaftigkeit? Die tiefbeschämende, leider untastbare Antwort lautet: An Russlands Grenze verhüllt die deutsche Gründlichkeit und Gewissenhaftigkeit ihr Haupt. Deutschland ist durchtränkt von starrer, an grundlosen Vorurtheilen genährter Antipathie gegen Russland und seine Regierung. Von der Tagespresse — wenige Ausnahmen bestätigen die Regel — wird diese Abneigung ausgesäet, gepflegt und grossgezogen. Die Mehrzahl deutscher Zeitungscorrespondenten in Russland, die weder die Sprache, noch das Volk, noch die eigenthümlichen Lebensbedingungen des Staates und seiner Angehörigen kennen, schreiben wie es ihren Arbeitgebern, den Redactionen behagt, und diese verlangen die Speise, die ihren Lesern vorzugsweise mundet.“

„Und wie entstehen die meisten unserer grösseren Werke neuen Datums über Russland? Es erscheinen die umfangreichsten Schriften über das Zarenreich, die seine bedeutsamsten Lebensäusserungen zu schildern unternehmen. Und doch waren ihre Verfasser weder in Russland, noch kennen sie die Sprache jenes Landes und was sie schreiben, haben sie theils aus unzuverlässigen Quellen zusammengelesen, theils sich von abenteuernden Landfahrern erzählen lassen. Dass diese Publicationen von Unwahrheiten, groben Fehlern, ergötzlichen Missverständnissen und den augenfälligsten Beweisen grösster Unkenntnis wimmeln, ist nicht zu verwunden. Und eine urtheilslose Kritik setzt schliesslich allem die Krone auf, posaunt dergleichen Werke als epochemachende und gediegene Erscheinungen aus und erwirbt ihnen bei der grossen Menge Glauben und Vertrauen.“

Jasno vidimo tedaj, koliko nam je vrjeti nemškim knjigam o Rusiji in o Rusih in tudi onim slovenskim spisom o tem predmetu, kojih

pisatelji niso bili nikdar v Rusiji, in kojim je ruski jezik španjska vas. Žalibog, da moram tudi jaz trditi, da se v slovenskih spisih zelo laže, in sicer zlobno laže o ruskih odnošajih. A čemur vse to?

Vzrok temu je strah pred panslavizimom. Jako hudo zbolelo bi marsikaterega pisatelja pišočega o Rusih, ako bi se pokazalo s prstom nanj rekoč: „Glejte ga panslavista!“ Oj, tega bi marsikdo kar prenesti ne mogel. Zato le ničesa dobrega ne o Rusih, in zato le za Boga voljo ne učiti se ruskega jezika, da nam le kdo ne bode mogel podtikati, da smo panslavisti.

Gospoda moja, to je strašanska bedarija! Že v jednom prvih poglavij tega spisa pokazal sem, kake vrednosti je ono podtikanje panslavizma od strani naših nasprotnikov. Ne bojmo se vendar tega nespetnega sumničenja, naša vedna bojazen in neodločnost sekala bo vedno huje rane naši narodnosti.

Le tega ne, da bi se odtujali drugim slovanskim narodnostim; to bila bi naša narodna smrt. Se ve, ako se jim bomo bližali, grdili nas bodo naši nasprotniki in odpadniki s priimkom panslavist. To je tudi gotovo. Toda ako bomo poslušali te, ostanemo na veke to, kar smo bili do sedaj: narodni zaspanci.

74.

Toda čemu naj se učimo pred vsem ruskega jezika? Tako vprašal bode marsikdo čitateljev tega spisa. Saj je gotova resnica, da avstrijski Slovani in osebito Slovenci nismo v nikaki zvezi z Rusijo. Kdor nam podtika kaj tacega, in kdor trdi vsled tega, da smo izdajalci domovine, ta je podel lažnik, ta nas hoče le očrniti in ovaditi pri vladi. Tacih ovaduhov je pa precejšnje število posebno pri onih, ki pravijo, da imajo jedini patent na pravo nemštvo. Tu se ne kaže nemška resnicoljubnost in odkritost v posebno lepi osvetljavi. A Slovincu nasproti ne zdi se je vredno tudi kazati. Slovenec naj se raznarodi, naj se potutji, naj se ponemči, potem bode prav, potem sezidan bode še le oni most, ki veže Adrijo z Baltiškim morjem.

Tako je. Da se zida, in da se mora sezidati ta most, tega tudi ni skrival nikdar nikdo izmed navedenih naših nasprotnikov. V jedinem tem slučaju odkriti so še naši patentiranci. To pričajo nam razne nemške knjige in brošure govoreče o tem predmetu. Že leta 1867. izdal je neki Julius Freimund v Bruselju knjigo z naslovom: „Österreichs Zukunft“, v koji nahajajo se jako pomenljive besede: „Venedig kam an Italien, und Deutschösterreich wird an Deutschland kommen, kraft des ewigen Rechtes der Menschheit, das verschieden ist von dem auf Papier und Pergament geschriebenen der Regierungen.“

Istege leta izšla je tudi v Lipskem knjižica z naslovom „Der Zerfall Oesterreichs von einem Deutschösterreicher.“ Pisatelj naglaša, da je razpad Avstrije naraven in potreben, Nemčija, Italija in Rusija bodo nje dediči, in Nemčiji pripale bodo nemško-avstrijske provincije. A ona prihodnja jednotna Nemčija ne sme biti tudi brez trdne pozicije ob Jadranskem morji, in vsled tega priklopiti se ji ima tudi Trst in cela Istra.

In še lansko leto izšla je v Lipskem brošurica „Neue Ziele, neue Wege von Karl Jentsch“ spisana v enakem smislu, enakem duhu kot prejšnji. V nji se čita naslednje: „Ein deutsches Reich, dem von dem früheren Deutschland noch beinahe 5000 Quadratmeilen und 20 Millionen Einwohner fehlen, ist noch nicht das deutsche Reich und der Deutsche von heute hat das Lied vom alten Arndt: „Sein Vaterland muss grösser sein“ einstweilen weiter zu singen.“

Tako so se naslikali tedaj oni sami, ki tako radi pometajo pred našim pragom.

75.

Da se učimo ruskega jezika, za to so vse drugi razlogi. — Ruski jezik je najveličastnejši, najkrepkejši in najodličnejši jezik slovanski. „V dnevih nesreče, v dnevih dvoma si ti moja jedina opora, moja jedina zaščita, ti mogočni ruski jezik,“ piše Turgénjev. A ne samo Rusu je on mogočna opora in zaščita. Izmed vseh evropskih jezikov razvila se je ruščina jedina na svoji lastni slovanski podlagi. Na nje razvoj vplival ni noben drugi jezik. Razširjena je pač nesmisel, da je ona 200 let trajajoča nadvlada Tatarjev v Rusiji mnogo skazila na ruskem narodu in na njegovem jeziku. Toda če odštejemo tistih par tatarskih izrazov, ki so se vrinili v ruski jezik, ne najdemo nobene spake v njem. Se ve, tudi par nemških izrazov se tudi nahaja v njem. Tatarji niso kvarili nikdar državnega reda v Rusiji, pustili so Rusom svoje prejšnje kneze, koji so morali le plačevati jim nekaj davka; a tudi raznarodili niso niti jednega Rusa. Tudi pod tatarsko nadvlado obdržal je ruski narod vso svojo posest, svojo vero, svoj jezik in vse druge državne naredbe.

„Die Unterwerfung Russlands durch die Mongolen“ — piše že imenovani Mayer von Waldeck — „war keineswegs von nachhaltigem Einfluss auf die äussere Lebensweise, die Sitten und Gewohnheiten des russischen Volkes. Dasselbe wurde in keiner Weise tatarisiert. Die Mongolen haben sich nie im eigentlichen Russland angesiedelt oder sich, einzelne Ausnahmen abgerechnet, mit dem russischen Volke vermischt. Eine Verschmelzung beider Volksstämme hat niemals stattgefunden. Als die Horde vom Heidenthum zum Islam übergegangen war, bildete schon der Religionsunterschied eine unausfüllbare Kluft zwischen den beiden Nationen.“

Ravno ruski jezik imel je pa tudi najugodnejšo priliko razvijati se svobodno, in to je tudi pričina njega veličastnosti, mogočnosti in krepkosti. On je bil vedno jezik največega slovanskega naroda, jezik vseh na Ruskem vladajočih knezov, on je bil vedno uradni in slovstveni jezik po celi Rusiji.

Takov jezik sme se gotovo ceniti in poštovati. Vsi drugi slovanski jeziki trpeli so več ali manj v teku stoletij; vsem drugim kratila se je več ali manj pravica svobodne rabe in svobodnega razvoja. Zato je pa tudi le ruski jezik zmožen krepiti in jačiti druge slovanske jezike, jih poživljati in bogatiti.

To je tedaj glavni in najtehtnejši razlog, da se učimo Slovenci ruskega jezika. Na Nemškem in Francoskem se ga uče že tako pridno, da nas mora biti kar sram. Isto tako godi se na Češkem in Moravskem, kjer nahajamo že cela društva, kojim namen je razširjanje ruskega jezika. In mi Slovenci naj bi si ne upali tega! Ne bodimo no večne šalobarde!

A če še poštujemo to, da je ruski jezik jako podoben našemu, da za nas ni tolike težave priučiti se mu, kakor n. pr. Francozom in Nemcem, potem res ne vem, ali bi se smejal ali jezil, da smo tako brezbržni.

Že s tem bomo si pridobili mnogo, da se bomo lažje seznanjali s proizvodi ruske literature, koja hrani v sebi odlična in izvrstna dela učenjaška in leposlovna. Ne bode nam treba potem tavati slepo za nemškimi in laškimi vzori, ter jih presajati na slovenska tla, kjer ne mogó po nobeni ceni roditi dobrega sadú. Pri nas more roditi le to, kar je stvarjeno za naša tla, in to je jedino le ono seme, koje je zrastle na drugih slovanskih tleh. In da so ruska tla najplodovitejša, o tem presvedočite se lahko sami.

76.

Zdaj pa pridemo k dobrim in slabim lastnostim slovenskega naroda. To bodi tretja točka tega spisa. — Glavno pravilo vsakoršne pametne vzgoje je pa to, da je treba jačiti in dopolnjevati svoje dobre, ter zatirati in iztrebljati svoje slabe lastnosti.

Da pa nam bode mogoče postopati v tem slučaju pravilno in umno, treba je pred vsem, da se poznamo popolnem. — „Spoznavaj sebe!“ Ti besedi sta stali zapisani nekoč nad vrati delfijskega svetišča tam, kjer je bilo bivališče boga, ki je po svojih duhovnikih in duhovnicah razlagal prihodnost grškemu narodu. Dovolj se je že pisalo o teh besedah, dovolj se je že razpravljalo o tem predmetu, in moral bi pisati jaz le kaj starega in že povedanega, ako bi hotel razlagati na široko in dolgo pomen teh dveh besedi.

„Spoznavaj sebe!“ Kdo pozna neki samega sebe prav natančno? Kdo pa tudi pazi na samega sebe najbolj? Ali smo n. pr. mi Slovenci prepričani popolnem o svojih zmožnostih, o svoji jakosti, o svojih krepostih in slabostih? Prav odločno moram zanikati na to vprašanje. Saj drugače bi ne bili take trdne podlage tujčevim petam. Vse drugačno stališče zavzemali bi mi med evropskimi narodi, kakor je zavzemamo v resnici, ako bi bili bolj presvedočeni o svoji vrednosti, ako ravno nas je tako malo številice.

Kdo si je neki že zastavil ona tri znamenita in važna vprašanja: Kdo sem, kaj sem in čemú sem na svetu? In vendar bi bila to najprva človekova naloga. To pač menda vsakdo ve, da je človek, ako ravno ne poudarja tega vselej in povsod, da ima iste pravice, kot vsak drugi človek. In tako prišla je v rabo ona nesmisel o inferijornih in superijornih ljudeh in narodih. Vsled tega jeli so pa tudi nekateri prištevati Slovence inferijornim narodom, t. j. narodom druge vrste, ki imajo manj pravic do obstanka, nego drugi. Kdo neki se je zmenil za nas n. pr. še pred dvajsetimi leti!

Toda začetek je storjen, hvala Bogu, tudi pri nas. Posamnega Slovenca je pač še mogoče prezreti, toda našega naroda ne več. Se ve, tega pa nismo dosegli z molčanjem in potrpljenjem, ampak vsled tega, ker so nekateri možje izmed nas s krepkimi besedami se potegovali za naše pravice.

A ravno vedenje tako zvanih superijornih narodov dostikrat ni prav nič človeško. Je li to človeško, ako se odreka drugemu narodu pravica do obstanka, češ, to je narod nižje vrste. Ravno ako se misli, da so na svetu narodi nižje vrste, je potrebno, da se jim priskoči na pomoč, da se jih podpira z vsemi sredstvi, da pridejo do one omike, s katero se ponašajo toliko ti tako zvan — superijorni narodi. To je človeško.

77.

Če tudi večina vé, da so ljudje, vendar tega ne vé, čemu so na svetu, kaj je prav za prav njih namen. Jeden misli, da je in pije in spi; drugi misli, da je samo za delo na zemlji; tretji za to, da ga preganja usoda; četrti za to, da strada, i. t. d. — Vsi ti imajo prav in pa nobeden. Človek mora jesti in piti, on mora delati, a on ne sme biti nezmeren v jedi in pijači, in kar se tiče usodinega preganjanja, na to nam odgovarja pregovor: „Vsak je svoje sreče kovač“. — Mnogo je norcev na zemlji, ki verujejo na usodo, kakor na kako višje bitje, ki mora imeti svoje žrtve. In kaj dobro jih zavrača pregovor: „Vsak je svoje sreče kovač!“ in ta-le: „Kakor si postelješ, tako bodeš ležal!“

Čudno je, da tožijo o usodi samo oni ljudje, ki so nesrečni. Srečni pa ne zinejo o nji niti besedice. Kako je vendar to, da le nesrečniki imajo vedno kaj opraviti z usodo? Odgovor je lehak. Le uboštvo pri-

vede človeka na to, da jame misliti, odkod prihaja njegova nesreča. Vse okolnosti preišča natančno, a na samega sebe, ki si je najbližji, ne misli nikdar. A v sreči se človek odvadi misliti. Nikdar mu ne pride na um, da bi mislil, na kakov način je postal srečen. Od tod prihaja tudi ona žalostna prikazen, da tak človek tako rad pozabi svojih nekdanih dobrotnikov. To je tedaj odgovor na to, da mislijo in verujejo ljudje na usodo, koji so nesrečni.

Vera na usodo je zelo razširjena med ljudstvom. Kolikokrat slišimo koga reči o kom: „mu je bilo že tako namenjeno“. — Če je kdo ubit v vojski, če si je kdo zlomil roko ali nogo, to si raztolmači ljudska modrost takoj s tem, da mu je bilo to tako namenjeno.“ Tako mišljenje je prav mohamedansko. Po Mohamedovem nauku je to tako; Mohamedanci verujejo trdno na ono neizprosljivo usodo, po koji mora človek umreti ta dan, ako gre v boj ali ne, po koji si mora zlomiti roko ali nogo, ako tudi leži ves dan v postelji. Takovo mišljenje se pač ne strinja s zdravim razumom in tudi ne s krščanskimi nazori. Koliko let bi še morda živel oni človek, ako bi ne bil šel ta ali oni dan v boj; celo svoje življenje bi lahko nosil drugi zdrave ude, ako bi si jih ne bil polomil vsled lastne ali tuje nerodnosti. — Če kdo pade z visoke skale v brezdno; ali ga je vrgla mari usoda z nje? — Ali ga je peljala usoda na njo? Ali je namenil sovražnik v boji ono kroglo, ki ga je zadela, ravno njemu, ali ne morda ali najbrž komu drugemu?

Krščanska vera prepoveduje verovanje na usodo; ali vendar je tako razširjeno med kristjani. Zato je nalog vsacega izobraženega človeka delovati na to, da se to mišljenje popolnem iztrebi iz naroda.

78.

Človek je stvarjen za delo. On ima um in voljo, on ima telesne moči, koje naj rabi sebi in drugim v prid. Ali pa more razvijati svoje moči, ako veruje na usodo, proti kateri tako ne more ničesa storiti? Ne! — Vera na usodo ga ovira pri vsakem delovanji. Zato se mora tudi s stališča pametne vzgoje odločno postopati proti veri na usodo.

Beseda usoda bi se morala izbrisati iz vsacega jezika, kajti usoda ni nič. Varujmo se pred vsem govoriti otroku kaj o tem predmetu. Ne recimo nikdar v njegovi navzočnosti znanega reka: „to je tako namenjeno“. Kako ga bode to oviralo pri učenji. Ako bode imel le količkaj težav pri pouku, takoj si bode mislil: „je že tako namenjeno,“ da se ne bom naučil tega ali onega. Vsaka najmanjša težava zdela se mu bode, da je poslana od usode, mu naznanit, da je njegov trud zastonj. — Ravno nasprotno ravnajmo. Povejmo mu, da njegova pridnost lahko premore vse težave, vse bridkosti; recimo mu raje, da je vsak svoje lastne sreče kovač, da si vsakdo

sam postilja postelj, na koji bode ležal pozneje. To so nauki za mladino, ne pa vera na usodo.

Kakor povsod, tako tudi v tem slučaju branje vcepi in vzgaja mnogim vero na usodo. Treba je tedaj paziti strogo na to, kar beró otroci. Naj le nekaj omenim. Kdo ne pozna one mične pravljice, ki se nahaja v Grimmovi zbirki z imenom: „Trnova rožica“ (das Dornröschen). Prevedena je že tudi na slovenski jezik. V tej pravljici prorokujejo coprnice, — ki se imenujejo tu modre žene, — da se bode ranila kraljeva hči z vretenom. In res se zgodi to, ako ravno so odpravljena vretena iz cele države. Saj se je morala raniti, ker tako ji je bilo usojeno. Zdaj pa naj ima še neveden človek kaj poguma, upreti se usodi! Ne, to se pravi degradovati človeka kar naravnost med igrače bridke usode. Tako daleč vendar ne smemo zabresti.

Vera na usodo zatira vsakoršen pogum, vsakoršno samozavest, vsakoršen napor po zboljšanji svojega stanja. Zato se mora vera na usodo odločno obsoditi ne le iz нравstvenega, ampak tudi iz narodnostnega stališča. Narod, verujoč na usodo, ne bode napredoval nikdar, ampak le propadal.

79.

Bistveni nalog narodne vzgoje je ta, da gojimo in razvijamo one kreposti, po kojih so se odlikovali naši pradedje. Nekateri omenil sem že v začetku tega spisa, in treba je, da se pečam sedaj obširneje z njimi.

Med temi krepostimi odlikovalo se je posebno usmiljenje. Pomislimo v onih burnih časih, v kojih je vladala drugod le kruta pest, razcvitalo se je pri naših pradedih usmiljenje. Zgodovinarji ne mogó dosti prehvaliti starih Slovanov radi te kreposti. Pozabiti ne smemo pa tudi, da so bili naši pradedje takrat še pagani. Ko so sprejeli potem krščanstvo, ni bilo treba veri Kristusovi vcepljati jim te kreposti, kakor drugim narodom, ampak ta vera našla je to krepost pri Slovanih že tako vkoreninjeno, da bi je ne bilo tudi kaki drugi veri mogoče iztrebiti.

Usmiljenje je prekrasna čednost človekova. Dela usmiljenja so najviša in najlepša dela. Sv. pismo nam potrjuje to. Kristus sodnji dan ne bode vpraševal, kolikokrat si klel, kradel, moril, ropal i. t. d., ampak on poreče: „Lačen sem bil, in mi niste dali jesti; žejen sem bil, in mi niste dali piti, — — — i. t. d.“

Usmiljenje se tirja pred vsem od starišev, katerim je izročeno slabotno dete, da je gojó. Kdo se ga bode usmilil, ako se ga ti ne bodo! Gotovo bode zanimalo marsikoga, ako omenim tu, kako so nekateri starodavni narodi ravnali z novorojeno deco. Vidi se iz tega, da je manjkalo mnogim sicer odličnim in veleomikanim narodom one prisrčne ljubezni, one lepe usmiljenosti, ki krasi vsacega, naj si bode

bogat ali ubog, nizek ali visok. Tem narodom moralo je še le krščanstvo vcepiti usmiljenje v srce.

Začnimo s Špartanci. Pri njih odločila je država takoj po rojstvu otrokovem, ima li ostati ta pri življenji, ali ne. Zbrala se je komisija, ki je preiskovala dete. Ako je bilo slabotno, mehko ali spačeno, vrgli so je v neko brezdno na Tajgetovem gorovji. Ako je pa bilo zdravo, ga je smela dojeti mati. Povijale tudi niso Špartanke svojih otrok; puščale so jih tudi jokati cele noči, kajti jok zdel se jim je krepilo otroškega trupa.

Pri Atencih polagali so novorojence očetom pod noge. Ako se je obrnil oče od njih, in jih pustil ležati, umorili so jih, ali jih pa položili na kak samotni kraj. Vendar pri Atencih pokaže se usmiljenje saj s tem, da so pridevali temu otroku kako stvar, ki je imela kako vrednost, da bi omehčali vsaj kakega tujega človeka, da bi ga pobral.

Jednako so ravnali tudi Rimljanje. Tudi ti so polagali otroka po rojstvu očetu pod noge. Ako ga je pobral ta, da bi ga vrnil zopet materi, je bil ohranjen pri življenji. Se je pa obrnil od njega, zadavili so ga ali ga pa vrgli na cesto. Ubogi ljudje so jih navadno metali na cesto. Le redko kedaj so napravili izjemo in sicer le pri dečkih, za deklice ni bilo milosti. Tudi premožni Rimljani usmrtili so druge otroke, ako so imeli že poprej dva ali tri.

Pri starih Grmanih bilo je očetu na voljo dano, ako hoče sprejeti novorojeno dete, ali ne. Ako ni imel oče te volje, položili so ga na kak samotni kraj. A prepovedano je bilo vendar, devati ga v samoto, ako je že kaj jelo ali pilo.

Na Kitajskem še sedaj novorojenčke dostikrat pomečejo na ulice, in tam ima oče sploh oblast nad življenjem in smrtjo otrokovo. On sme otroke kaznovati, kolikor hoče, celó umoriti jih sme.

Sploh nahajala se je ta grozovitost skoro pri vseh starih narodih, le pri Slovanih, Judih in Tebancih ne.

80.

Se vé kakor povsod, kjer vlada tako žalostne socijalne razmere, kakor pri nas Slovencih, ponehavati je jela usmiljenost. Da je tudi Slovenec postal nekako bolj trdosrčen, temu krivi so slabi vzgledi, koje je videl v obilni meri pri vseh svojih sosedih. Le pomislimo, da je bil Slovenec in je še tudi vedno zatiran, vedno potiskan v kot; pomislimo le dalje, kako kruto izrabljali so nekoč graščaki po Slovenskem vse sile našega naroda, kako so mu kovali verige; pomislimo le še dalje, kako se ravna še dan danes s Slovenci po mnogih krajih; — in ne smemo se čuditi, da mu je otrpelo srce, in da se je jel tudi v neusmiljenosti približavati svojim tlačiteljem.

Zato pa ima nalog narodna vzgoja usmiljenost, to pravo pravcato slovansko lastnost gojiti in krepiti, kjer se še nahaja, a na drugi strani mora se kar naravnost vcepljati narodu, kjer je jela ponehavati. Dobro vzgojen Slovenec ima se odlikovati ravno po svoji usmiljenosti, po svojem dobrem srci in po svoji nesebičnosti.

Žalostno je, kar piše „Učiteljski Tovariš“ v svoji 13. letošnji številki o ljubljanskih razmerah po potresu. Čujmo tedaj!

„Draginjske razmere ljubljanske so že po vsem svetu znane in tudi razupite. Take draginje in sebičnosti ni kmalu nikjer po državi, kakor baš pri nas, tako se čuje in tako se toži! Živila, stanovanja, prometna sredstva i. dr., vse zelo drago, dražje nego v velikih mestih, poleg tega pa razmeroma slabo in — nerabno! Pomanjkanje stanovanj in visoke najemščine so ljubljansko mesto že dozdej diskreditirale na zunaj, sedaj pa je najti v našem mestu celo mnogo gospodarjev, ki že zahtevajo vsled katastrofe višjo najemščino od svojih ubogih strank, dočim prežé na drugi strani na državno podporo, katero bi radi iz samega koristolovstva in brezznačajne sebičnosti vtaknili v žep, a stroške za popravo naj jim povrnejo stranke v hiši. O tem odiranju prišle so pritožbe sedaj na dan in uradni list postavil se je tem špekulacijam po robu, kar kaže, da bode vlada strogo postopala pri razdelitvi državne podpore v Ljubljani. In to je popolnem na mestu! Mari Ljubljana ni že dovolj razupita po svetu zaradi draginje, sedaj hočejo nekateri krogi še katastrofo izkoriščati proti interesom domačinov. — Povsod izsesavanje! Ali je to častno za deželo in nje glavno mesto?! Dovolj izkoriščajo katastrofo tuji ljudje, odločen boj pa je napovedati ljudem, če delajo to kot domačini! Upamo, da tudi merodajni činitelji preprečijo nakane tacih in jednaci brezvestnih ljudi, kateri bi najrajše vse reklamirali za se: mile darove, državno podporo, draginjske doklade, najemščine, prislužek, z jedno besedo — vsa sredstva za obstanek svojega bližnjega. Gabi se nam, tako delajo — hijene.“

Oj ne, hijene so pravi angelji v primeri s tacimi ljudmi. Sram me je, da sem moral prepisati ta članek. A moral sem ga, da pokažem, kako malo slovanskega duha se nahaja sem ter tje med nami.

81.

Pa poreče kdo: kako bi neki kdo vcepil usmiljenost v srca teh ljubljanskih hijen? Ali bi ne bilo to povsem prazno delo? — Res, ni dosti upa jih poboljšati; poučevati jih, prositi jih, to bi bilo res popolnem zastonj. Le nekaj bi morda vsaj nekoliko koristilo, in to bi bilo, da bi v Ljubljani izhajajoči listi objavljali in sicer po večkrat njih imena. To bi imelo toliko vpliva, da bi jeli ljudje s prstom kazati na nje, in to bi gotovo zaslužili v polni meri. Morda bi si potem premislil marsikdo občevati z njimi ter jim storiti kako uslugo. Saj po-

štenjakom ni častno se baviti s tacimi pijavkami. Ako bi prišla n. pr. taka pijavka v kako gostilno ter sedla k mizi, kjer že sedé drugi ljudje, naj bi ti takoj ostentativno vstali ter šli k drugi mizi, itd.

Kaj pa vendar prav za prav provzroči, da postane človek neusmiljen? Uboštvo ni nikakor temu vzrok, kajti često je videti, da ravno ubožci so jako usmiljeni do drugih ubožcev. Tudi bogastvo samo po sebi ni vselej zapreka usmiljenosti, kajti tudi bogatini marsikedar, če tudi ne tolikokrat, kot ubožci, pomorejo komu iz sile. Vedno in vedno pa je le jedini vzrok neusmiljenosti slaba vzgoja. A tudi tu stori največ dober vzgled vzgojiteljev. Ker sem o tem predmetu pisal že jedenkrat obširneje v „Učiteljskem Tovarišu“, naj navedem tu le ob kratkem nekatere točke.

Usmiljenje do otrok je lepo, ali preusmiljeni vendar spet ne smejo biti stariši z njimi. Prizanašati otrokom vedno, to je nespametno: udarce, kojih otrok ni prejel, te bo on dal starišem. Ne mislimo, da učimo otroka usmiljenosti s tem, ako se nam smili tudi takrat, kedar se kaj pregreši. Usmiljenje se mora vse drugače učiti in sicer:

Bodimo sami usmiljeni do ljudi in do živali. To je prvo. Se ve, one že navedene ljubljanske hijene niso zmožne kaj tacega storiti, zato bodo pa njih otroci tudi pravi izrodki, da jih bode Bog žalosten, kedar jih bode videl. — Ne puščajmo tudi otroka nikdar gledati, kedar se kolje kaka žival. Nič ne osuroví bolj otroškega srca, nego to. Ako nas ima on priložnost gledati, kako brez vsacega občutka odrežemo živali vrat, koja nam ni storila nikdar nič hudega, ne smemo se čuditi, ako jemlje on ticam jajca iz gnjezd, ter jih morí, če tudi mu niso storile nič zlega. — Odtegujmo otroke od vseh onih, ki se pretepajo. Tepenje je vselej surovo, kedar ni sklenjen z njim kak višji namen. Otroke tepemo zato, da se poboljšajo; ali pretepi pri odraslih imajo pa le ta namen, da zlije drug na drugega svojo jezo, ali da se ta ali oni pokaže, da je močnejši nego drugi i. t. d. — A slednjič ne gonimo nikdar ubožcev z grdimi besedami od hiše; vendar se pa tudi ne bahajmo pri otroku, da smo storili komu kaj dobrega. Otrok naj misli, da moramo tako ravnati, da je to tako rekoč naša dolžnost — kar je tudi resnica. Saj je v istini naša sveta dolžnost, podpirati ubožce; in kdor jih ne podpira, ta ni človek.

Pristopimo k drugi kreposti, ki nas ima dičiti: in to je resnico-ljubje. Najvišji smoter vsemu človeškemu izpoznanju je resnica; zato je tudi oni človek, ki govori vedno resnico, za Bogom najpopolnejše bitje. Pač je mnogo ljudi, ki ne znajo ločiti vedno resnice od krivice, a še več jih je, ki tega nočejo. Saj je tudi resnično,

da se dan danes v mnogih slučajih boljše izhaja s krivico, nego z resnico. To je pač prežalosten znak sedanjega veka.

Ali resnica oči kolje, — pravi slovenski pregovor. Žalibog, da je tako. Kdo rad sliši resnico, posebno če odkrije njegove napake, njegove pregreške? Ko je odkril grški učenjak Arhimed novo resnice, da izgubi kamen v vodi toliko teže, kolikor tehta voda, kojo izpodrine, je daroval bogovom sto bikov. „In od onega časa“ — pravi nemški humorist Börne — „se stresó vsi biki, kedar se odkrije kaka nova resnica.“

A tudi nikdar se ni kalila tako resnica, kakor se dan danes. Poglejmo n. pr. naše javno menenje. Kdo je dela? Naši časnikarji. A kako grdo ravnajo ti z resnico. Večina ljudstva si ne more pridobiti družega prepričanja o položaji sveta, nego onega, ki se ji pridiguje po časnikih. Žalibog, da pridigujejo po časnikih „resnico“ največ nesramni židje, izpodeni pisachi in drugi jednaki ljudje.

Slovenski pregovor pravi: „Otroci in norci resnico govore.“ A mnogi otroci so že v prvi mladosti tako popačeni, da se lažejo, da se moramo kar čuditi njihovi predrznosti. Pač so ti vselej pokvarjeni od starejih. Nepokvarjen otrok ljubi vselej resnico. Laž tedaj ni prirojena nikomur, kakor morda mislijo oni, kojim je potreba, lagati se.

83.

In neumniki — pravi dalje oni pregovor — govoré tudi resnico. To se pravi, če jo vedó. Nekoč imeli so tako zvani dvorni norci jedini privilegij, govoriti z vladarjem prav odkritosrčno. Ti norci pač niso bili navadni norci, kojim se meša pamet. A čudno, da so se imenovali od nekoč oni ljudje norci, ki so smeli razodeti komu svobodno svoje menenje. Ta beseda kaže dovolj, v kaki časti, ali bolje rečeno, v kaki nečasti je bila vedna resnica. Pač karakteristično znamenje propada človeškega.

Zato poreče prav lahko marsikdo: Čemu vzgajati človeka k resnicoljubji, saj se tudi dan danes bolje živi z lažjo! Žalibog, da je res tako. Toda to ni nikakor naraven položaj, in brezvesten bi bil oni pisatelj slovenski, ki bi z vso silo ne deloval na to, da se utrdi zopet med narodom ona lepa čednost, s kojo so se tudi kaj lepo odlikovali naši pradedje, in ta je resnicoljubje. Še pred par desetletji odlikovali so se slovenski možje s to krepostjo. A žalostne socialne razmere našega naroda ostrupile so kakor tudi drugod to krepost. Za to kličem sedaj, in Bog daj, da bi ta klic ne bil brezvspešen: Slovenci, gojite, čuvajte resnico, ako vam je to morda tudi v sedanjem času dostikrat v škodo. Verjemite mi, da take žalostne razmere, kot so današnje, da se z lažjo toliko doseže in z resnico tako malo, niso naravne, in tudi trpeti ne morejo dolgo. Ne pospešujte jih vsaj s svojim

vedenjem. In če nam je stokrat na kvar naše resnicoljubje, nič ne dé. Boljše je krivico trpeti, nego jo širiti z lažjo.

84.

Še mnogo družih lastnostij je, s kojimi so se odlikovali stari Slovani, in sicer poštenje, gostoljubnost, pohlevnost, treznost i. t. d. Surovosti niso poznali, in to se pravi veliko v onih starodavnih časih, ko je grmel po celi Evropi boj in poboj. Po vsej pravici vprašamo se lahko: Čemu je bilo treba osuroveti v sedanjem času sem ter tje našemu narodu? Čemu je treba onih krvavih preteпов, ki se dogajajo dostikrat po naših selih? Čemú je vse to? Nikarte mi praviti, da se to dogaja tudi pri družih narodih. Naj se dogaja, kjer se hoče; pri nas tega ni treba. Surovost bi rekel celó Kanibalcem ni prirojena. Še Kanibalcu je ni potreba, ako se poblaži njega srce. A Slovenci imamo že od doma blago srce, toliko stoletij smo živeli s tem blagim srcem srečni in zadovoljni, toliko stoletij blažila je vera naše srce, a vendar to vse naj bi bilo nekaterim naših rojakov bob v steno. Res je sicer tudi to, da je skoro vsacemu žal pozneje, da je bil surov v tem ali onem slučaju. Toda ves kes in vsa pokora ne more opravičiti surovega postopanja. Ali ni škoda, da surovost vniči toliko sil naših, koje bi si dale tako lahko porabiti v prid naše lepe domovine? Ali ni škoda, da sedé po ječah sinovi našega naroda radi surovosti? Ali ni škoda, da zgubljajo vsled tega svoja politična prava in dostikrat celo svoja imetja? Kam pridemo, ako ne damo slovo oni grdobi, ki se imenuje surovost? Dovolj ji je bilo žrtev, ni jih treba več. Naši pradedje so bili lahko brez nje v najburnejših časih; čudno bi moralo biti, da bi mi dan danes ne mogli biti.

85.

Sicer so pa tudi stari Slovani bili radi veseli. Radi so poslušali godbo, radi so peli tudi radi so rajali. Slovansko petje je še sedaj na jako dobrem glasu povsod, slovanske narodne pesmi odlikujejo se po svoji milobi in krasoti pred vsemi drugimi; one so pravi pravcati izraz narodnega mišljenja in narodnega občutka. One nam kažejo Slovana, kakoršen je v istini: dober, pohleven, miroljuben in usmiljen. Iz njih ravno vidimo, da vse njegove slabe lastnosti niso njegova prvotna last, ampak da si jih je prisvojil še le v teku časa vsled neugodnih socijalnih in duševnih okolišnosti. Saj vidimo, kjerkoli se je razvijal slovanski živelj samostojno na svoji lastni slovanski podlagi, kakor n. pr. na Ruskem, tam ostal je narod nepokvarjen, skromen in blag. Saj je znano, da Rus, naj si bode še tako pijan, ne zdivja nikdar, ampak jame poljubovati svojega soseda. Z začudenjem in veseljem je gledati pijane Ruse. A pogledjmo nasprotno naše pijane kmete. Tu

je čuti le tolk pesti ob mizo, priduševanje, kreg in prepir, koji razsodi slednjič krepelec in planka, ki zmeheča vsaj nekoliko trde kmečke buče.

86.

Ali bi to ne moglo biti drugače? Ali res ni mogoče se povrnuti več k onim našim starim lepim krepostim, s kojimi so se odlikovali naši predniki? Ni težko, celo samozatajevanja ni treba pri nas; kajti samo takrat v istini zatajimo svojo natoro, kedar storimo kako grdobo. Mi nismo malopridni, a biti hočemo po vsi sili. Usmiljenje naše je naravno, naša krutost nenaravna; naše prijateljstvo je pristrčno in trdno, naše sovraštvo ni nikakor vtemeljeno v naši naravi. Kaj nam je treba tedaj družega, nego delati jedino to, kar nam velewa naša narava, naše srce in naša pamet. A srce naše, in to je poštovati povsod in pred vsem, velewa nam vedno in vedno: Slovan bodi plemenit, bodi dober človek!

Kakor po petji, tako se odlikuje Slovan tudi po svoji ljubezni. Čuli smo že v nekem prejšnjem poglavji, da tudi tu ne vodi Slovana le mesenost in strast, ampak pred vsem skrb za svoje potomstvo. Ta plemeniti občutek ne da se tako lahko iztrebiti mu iz srca, in gorje onemu, ki bi si hotel prisvojiti ono žensko bitje, za koje se mu je vnelo srce. A žalibog, da se prenašli on tolikokrat, in da se krvavo maščuje nad onim, ki mu hoče izneveriti ono žensko bitje. V tem slučaju pozabi on prerad, da je Slovan, da se čudno strinja z ljubeznijo krvav poboj. Ni je hujše spake, ni bolj nenaravnega delovanja, nego poboj radi ljubice. Čisto naravno je sicer, da se zaljubita dva v jedno in isto dekle; a čisto naravno je pa tudi zopet, da odstopi oni, ki ima manj pravic do nje takoj, ko izve o položaji. To je tako naravno, tako samo ob sebi umevno, da se moramo res čuditi, da se ne vrši vselej in povsod.

S pobojem polastiti se ženskega bitja, to ne kaže plemenite ljubezni, to kaže osurovelo in spačeno srce.

87.

Slovenec ljubi tudi svoje otroke. Naj jih ima pri vsem svojem uboštvu še toliko, nikdar mu ne pride v glavo, da bi tožil in se jezil radi tega. Tolaži se rad z izrekom: Ako jih ne bom preživel jaz, bode jih Bog! Mnogo otrok, mnogo božjega blagoslova! — to je drug jako značilen izraz njegov. Ljubezen Slovenca do svojih otrok kaže se dalje tudi v tem, da ne da rad otrok iz svojega varstva in iz svojega doma. Povsod je dobro, doma pa najbolje. Le žalibog, da ga socialne razmere dostikrat primorajo v to, da se mora ločiti od svoje dece. Mnogokrat ali morda vselej misli pri tacih prilikah, da bodo otroci

njegovi morda bolje izhajali na tujem, da se jim ne bode treba tam baviti s tako težkim delom, kakor doma. A tudi s tem se ne tolaži on, da bi mu potem morda pomagali kaj otroci, kajti on je prepričan tudi o tem, da jeden oče lože preredi deset otrok, nego deset otrok jednega očeta.

Toda nekaj bi pa vendar rad omenil pri tej točki. Slovenec je resen človek, to lastnost kaže on rad, in žalibog kaže jo tudi dostikrat v preobilni meri svojim otrokom. Ti pa potem preradi si domišljavajo, da nimajo stariši ljubezni do njih, kajti to tako vsak vé, da čem bolj prijazen je kdo z otroki, tem raje ga imajo. Ta resnoba starišev prerada ovira ljubezen otrokovo, ter jo celo premnogokrat čisto zamori. Od tod prihaja tudi tolikokrat, da se otroci odtujajo starišem tem bolj, čem stareji postajajo. To je tudi krivo, da ravnajo brezsrčno otroci s stariši, kedar jim ti prepusté svoja posestva.

Verjemite mi, da bode mnogo manj pritožeb o surovem ravnanji otrok s stariši, ako bode té navdajala večja ljubeznjivost pri vzgojevanji svojih otrok. Se ve, kjer je potrebna resnoba, tam se ne bode nikdo spodtikal nad njo.

88.

One slabe lastnosti Slovenčeve, koje si je prisvojil vsled svoje odvisnosti od tujcev, od graščakov in od gospode sploh, bodo pa izginile tako same od sebe iz našega naroda s časom. To ne gre tako hitro, kajti pomisliti je le treba, koliko stoletij prenašal je narod slovenski potrpežljivo vse muke, vse sitnosti svojih tlačiteljev, in koliko slabih lastnostij prisvojil si je ves ta čas. Čem dalje bode živel svobodno Slovenec, tem bolj se bode zavedal svojih pravic in svoje samostojnosti, tem bolj poblašil se bode.

Vendar do prave blaženosti ne privede nas samo bogastvo in samostojnost sama, ampak nje bistvena pričina je omika. „Omika — piše Dittes — je bistveni del človeške vrednosti“. Po pravi omiki stremiti, t. j. po oni omiki, ki krepí um in pamet, blaží srce in nagiba voljo k dobremu, to je prva in bistvena dolžnost človekova. Žalibog pa, da je vsa sedanja vzgoja in ves sedanji pouk uravnan tako, da se likajo vse zmožnosti in vse sile človekove le površno, da se širi vsled tega nekaka površnost, nekaka goljufiva omika, ki je sicer na prvi pogled precej mikavna, toda natančno pogledana nima prav nikake vrednosti.

Kakor s humanizmom, patrijotizmom, ravno tako se dela velikansk „švindeln“ z omiko. Malo je ljudi, katerim je čisto jasno, kaj je prav za prav omika. Kdo je omikan? Ali oni, ki zna prav po „reglementu“ se poklanjati, ali je morda oni, ki zna prav galantno gosposkim babnicam lizati roke, ali oni, ki jih zna prav junaško vo-

diti po sprehajališčih? Nekateri že mislijo, da je takov človek omikan. — Ali je morda oni omikan, ali je morda ona omikana, ki hodi v dražih oblačilih? Oj ne. Star pregovor veli že, da obleka ne dela človeka. Se ve, da je sedanji svet že popolnem prekucnil ta rek rekóč: „Obleka dela človeka“.

Mi pa pravimo: Ne obleka, ne poklanjanje, ne galantnost in ne gostobesednost, ampak jedino omika dela človeka.

89.

A namestu prave omike širi se med sedanjimi rodovi le nekaka oblizanost, le nekaka zvunanja politura. Nekaj omenil sem že o tej spaki v onih poglavjih, v kojih sem govoril o jeziku. Toda ni samo jezika oblizala ta spaka, ampak še mnogo družega na nas. Ta površna politura dovela nas je tudi do tega, da si domišljamo o sebi mnogo več, nego bi si morali domišljati v resnici. Jeden izgled za to. Nekoč imenovali so se rokodelci mojstre, in bili so ponosni na ta naslov, in bili so tudi v resnici mojstri. Sedaj se pa čutijo ti ljudje še le takrat v popolni gloriiji, ako jim kdo pravi, da so fabrikantje. Vsled tega tudi ni več rokodelskih pomočnikov, ampak le asistentje, in vsled tega so tudi rokodelski učenci, ali „lerpobje“ praktikantje.

Od pamtiveka obdelovali so naši predniki zemljo, bili so kmetje, in ponosni so bili na ta naslov. A ona že navedena politura oblizala je tudi že naše selake, in ni jim nič kaj prav, ako jih kdo imenuje kmete. Oni nočejo biti tega več, oni so sedaj kratko in malo posestniki. Se vé takrat ko so bili še kmetje, so imeli lepe kmetije, sedaj pa ko so se prelevili v posestnike, imajo pa tudi največ jako žalostna in razkosana posestva. Kmet je sedaj že prekmečki izraz. Neki nemški pregovor veli: „Hochmut kommt vor dem Falle“. Dokler so bili naši selaki zadovoljni s skromnimi naslovom kmet, so kaj veljali; a sedaj, ko propadajo kmetije, šopirijo se z naslovom posestniki, akoravno so to v mnogih slučajih le še po imenu. Tako je: „Hochmut kommt vor dem Falle“.

Še nekaj. Naši sedanji „posestniki“ tudi kaj radi slišijo, ako se jih nagovarja z besedo gospod. Nekoč niso bili gospodje, ampak bili so kratko in malo možjé. Toda možje kar nočejo biti več, zato pa čuješ tudi tako redko možate besede, tako redko vidiš možatega obnašanja in dejanja. Zato gre pa tudi rakovo pot moška poštenost, in prav primerne so sedanjemu položaju besede patra Abrahama od svete Klare: „Gott behüte mich vor der Ehrlichkeit der Bauern!“

Da pridevljemo komu besedo gospod pred njegovo ime, to še slovansko ni. Tu moram zopet postaviti v izgled najbolj slovanski

narod, t. j. ruski. Rusi ne rekó nikdar: „Kaj želite gospod N. N.?“ „Kaj pravite gospod J. J.?“ — ampak oni rekó kar prosto: „Kaj želite Ivan Aleksandrovič?“ ali pa: „Kaj pravite Fjodor Mihajlovič?“

Pač v vsa sela slovenska ni še prodrla beseda gospod. Še so nekateri naši kmetje, ki bi ti zamerili jako, ako bi jim rekel, da so gospodje. A na Spodnjem Štajerskem n. pr. bi te zopet naš kmet jako resasto pogledal, ako bi ga ne ogovoril z naslovom gospod, in njegovo ženo s titulom „frava“.

Da bi vas vendar Bog potipal z najdebelejšim prstom, vi kmečki gospodje in „frave“.

90.

Slovenec se ne more očitati, da so preveliki sanjači, in tudi očitalo se jim še ravno ni posebno to. Sanjavost in ž njo v največ slučajih združena prevelika občutljivost nahaja se prerada jedino le v onih krogih, ki nimajo opraviť družega, nego jesti in piti dobro, se oblačiti izborno, cel dan lenobo pasti, ali k večjemu prebirati kake zaljubljene pesni, romane in novele, tolči ob klavir in pisariti zaljubljena pisma. Kmet, — in tega stanú je Slovencev največ — ki se trudi v potu svojega obraza za kruh, in ki vživa pri vsem tem vedno najslabši kruh, ima vse kaj boljšega premišljati, kakor one poetične vence, ki jih vijó pesniki svojim devicam. Zato pa je on tudi zdrav na duhu in na telesu, on ni sanjač in prevelik občutljivec tudi ne.

Naša tako zvana slovenska inteligenca pa, ako ravno je z malimi izjemami izšla iz kmečkega stanú, zagazila je že nekoliko preveč v sanjarstvo in občutljivost. Prav je že, da si obrusi in olika človek z omiko svojo prvotno neotesanost, saj ravno v to služi prava omika. Toda popolnem pomehkužiti svojega mišljenja in vedenja, to vendar ne gre. Morda je to pravo pri kakem drugem narodu, pri nas tega ni treba in je brez vsacega praktičnega pomena. Mi potrebujemo trdnih, žilavih, kremenitih sil. Nam odmenjeno je bilo, je in bode še dolgo časa, stati v boji, da si priborimo istih pravic, koje imajo že dolgo drugi narodi, med kojimi živimo. Do sedaj, kakor sem že omenil v nekem prejšnjem poglavji, borili smo se le za druge, sedaj pa moramo se boriti za se in za svoje pravice.

Sanjačev tedaj pri nas ni treba. Ti ljudje predstavljajo si namreč vsak predmet napačno. A nam potreba je pa ravno ljudi, móž, kojih pogled ni skaljen; kajti le oni, ki vidi stvari takó, kakor so v istini, znal se bode tudi baviti ž njimi na primeren način. Takov človek prijel bode vsako stvar na pravem konci, ne bode delal ž njo nepriernih in napačnih poskusov, in soditi se sme tudi, da bode izvršil vsako delo takó, kakor se ima izvršiti v korist sebi ali svojemu narodu.

Tudi občutljivci niso za praktično življenje. Posebno občutljivci so navadno tudi slabotneži. Pri delu za narod pa niso kar za nobeno rabo. Pri narodnem delu si mora biti vedno v svesti človek, da naleti na jako žilavega nasprotnika; in kako naj se mu brani slabotnež! Mogoče je, da ima občutljivec vselej jako dobro voljo, da bi storil kaj koristnega, a manjka mu primerne sile, da doseže to, česar se je polotil.

Govori se, — in novejši čas je tudi med Slovenci precej takih, ki so menenja, da občevanje z ženskim spolom obrusi moža, da to občevanje celo poblaži moževa čutstva, njegovo mišljenje in ravnanje. Ne gledé na to, da ni vselej prav primerno hoditi v šolo k ženskemu spolu, je še drugo, kar govori proti tej šoli. Slab mož je namreč oni, ki ne ume sam s svojimi lastnimi duševnimi silami urediti si svojega mišljenja in ravnanja, da bode odgovarjalo vselej in povsod njegovi omiki. Slab mož oni, kojega mogó obrusiti taki mehki in občutljivi kamenčki, kakor so ženske. Takov mož prav za prav ni bil nikdar neotesan, morda si je le domišljal, da je neobrušen, ali kaj družega. Nekaj pomena bi pač imelo še to, ako bi se naši neobrušeni možje družili z ženskami, ki niso zatajile svojih pravih ženskih lastnosti. Toda takove so jim največ prenašivne in premalo sposobne govoriti o čem učenem in visokem. A te ženske imajo tudi preveč takta, da bi se dale rabiti za bruse neotesancem. Zato hodijo naši moški brusiti se k tako imenovanim emancipiranim ženskam, ki niso ne krop ne voda, ne miš ne tič, ne ženska ne mož. Vsled tega pa tudi oni možje, ki so se politirali v taki družbi, niso ne možje ne ženske, ampak so nekaj, kar je tako v sredi med obema spoloma.

Dokaj lepih šeg in navad svojih pradedov opustili smo že Slovenci, kajti dozdeva se nam, da bi ne bile prav primerne sedanji dobi. Ali motimo se. Namestu njih navzeli smo se pa mnogih tujih šeg in navad, ki pa zopet na noben način niso primerne nam. Začeli smo nositi frake in cilindre, prav pristne francoske izdelke. A natakniški jih na svoja slovenska trupla, se nam je zazdelo, da bi bilo tudi primerno frakom in cilindrom, ako bi se jeli obnašati po francosko. In glej! Takoj jeli smo delati poklone po francosko, dvoriti lepemu spolu po francosko, plesati po francosko in se hliniti po francosko. A ne pomislimo, da se to francosko klanjanje, dvorjenje, plesanje in hlinjenje nam tako podá kakor kravi sedlo. Bog nas potipaj vendar! Ali morda obnašanje naših prednikov, ki niso poznali vseh teh spak francoskih, ni bilo dostojno? Komú neki mislimo imponirati s tem?

Francoske šege so pač prav primerne Francozom samim, ali nam so le na kvar. In ko bi se res že znali obnašati po francosko! Ko bi

vsaj nekoliko dosegli Francoze v obnašanji! Ko bi nas videl pravi pravcati Francoz, kako se klanjamo in kako dvorimo po francosko, smeje se bi dejal: „Ali sem mari zašel v opično deželo?“

Pojdi med kateri narod hočeš, povsod videl bodeš kako narodno šego, po koji se odlikuje ta ali oni narod. A pridi med naš slovenski narod, videl bodeš same tuje spake.

Kar sram nas je tega, kar se tiče naroda našega. Neki kmečki gostilničar pravil mi je nekoč, da je bil pred par dnevi pri njem neki tujec, ki je zahteval, naj se mu skuha kaka narodna jed slovenska. In kaj mu je skuhal oni gostilničar? — Koštrunovo juho! Ko sem mu jaz rekel potem, da to ni bilo pravo, da bi mu bil skuhal vsaj, če že družega ni vedel, žganjce, odrezal se mi je prav modro: „Pojdite no, tak gospod bo jedel žganjce!“ —

93.

Res je, da obleka ne dela človeka. Ona ni bila nikdar posebno bistvena stvar človeka, in še manj se more ona prištevati bistvenostim katerega si bodi naroda. A vendar je istina, da so se od pamtiveka različni narodi oblačili tudi različno, še bolj, nego se še sedaj sem ter tje oblačijo različno. Španijola in Italijana, Turka in Grka in tudi druge prav lahko še sedaj ločiš po noši. Med nemškim narodom imajo še čelo razna plemena čisto razne noše. Ravno tako ločil se je nekoč Slovan čisto lahko od družih narodov že po noši. In res, mnogi slovanski narodi ohranili so si še sedaj svojo prvotno narodno nošo, in nikdo jim ne more očitati, da je to morda neprimerno sedanji dobi. A pri Slovencih je to čisto drugače. Slovenski kmet v svoji narodni noši se najde le še na podobah, ali pa sem ter tje pri kaki narodni slovesnosti. A za take slučaje si mora navadno dati napraviti novo narodno obleko, kajti v navadnem življenji je ne nosi in si je tudi ne omisli. Jaz sem mnogo opazoval to po Slovenskem, in reči smem, da je naša narodna noša že tako propala, da ji že skoro ni niti duha ni sluha. Samo še kak posebno konservativen slovenski starina nosi kake prav oguljene jirhaste hlače, koje pa pojdejo tudi z njim v grob, če jih prej že ne raztrga. In tako pojde v nič s to zadnjo jirhovino tudi zadnji kos lepe naše noše.

Naša slovenska inteligenca se je pa tudi že od nekoč sramovala narodne noše. Že Trubar piše: „Koji pa na Kranjskem, na spodnjem Štajerskem in Koroškem bivajo, se obnašajo po šegi in lastnosti nemški, se oblačijo razun žensk večinom po nemški, in gospoda, grofi, vitezi, plemenitaši, mnogo mestnjani, duhovniki in redovniki govorijo nemški, a neobraženi deželan govori samo slovenski.“

Čudno je le to, da si je naš kmet do sedanjega stoletja ohranil narodno nošo. Sedaj še le jo opušča. A ko bi si omislil vsaj kako pametno nošo mestu narodne. Toda suknje in hlače naših selakov in krila naših kmetic, — vse, vse je roba, ki jo izdeluje najfineje in najceneje „Itzig Teitelbaum et Com.“

Zato zna pa naš kmet toliko bolje plesati nemški „Walzer“.

94.

Trdili bi lahko, da smo s svojo prvotno narodno nošo odvrgli tudi mnogo svojih prvotnih slovenskih lastnosti in kreposti, ali da se vsaj ne nahajajo med nami v oni popolnosti, kakor nekoč. Kako je n. pr. s slovensko gostoljubnostjo? Da, ta še ni iztrebljena, ako ravno nima več onega odličnega mesta med nami kot nekoč. Po naših mestih je ni nikoli bilo, kajti mesta sama niso slovenska iznajdba; po naših gradovih je tudi ni, kajti lastniki gradov po Slovenskem so v večini tujci. Tudi po naših trgih in vaseh ob velikih cestah leži ona že na smrtni postelji. Samo še od kulturnih središč oddaljenih selih jo še najdeš, če ravno ji manjka že precej one nekdanje požrtovalnosti. A pri vsem tem odlikuje se naš narod po svoji gostoljubnosti; in zato si pa tudi lahko mislimo, kako je v tem obziru pri družih narodih, kojim gostoljubnost ni bila nikdar tako sveta, kakor ravno našim pradedom.

Zanimivo je, kako opisuje ruski zgodovinar Karamzin to slovansko krepot: „Vsak popotnik bil je Slovanom kakor svečenik. Laskavo so ga sprejemali, gostili z radostjo in vodili s spoštovanjem drug k drugemu. Tisti, ki ga je sprejel, bil je odgovoren zanj narodu, in kdor ni umel rešiti gosta bede in kakoršne si bodi neprijetnosti, ta primrzil se je sosedom. Slovan, zapustivši svoj dom, ni zapiral vrat, a v hiši pustil je pripravljeno jed za tujca. Kupci in obrtniki obiskovali so radi Slované, med kojimi ni bilo niti tatov niti razbojnikov. In ubogemu človeku ne imevšemu ničesa, s čemur bi pogostil tujca, bilo je celo dovoljeno, ukrasti potrebnega v to bogatemu sosedu. Važni dolg gostoljubstva opravičeval je celo ta prestop.“

Ne vem, kako bi pogledal dan danes bogat sosed ubozega, ki bi mu prišel krast kar si bodi za tujca. Mislim pa, prav prijazno bi ga ne pogledal. A poznal sem pa le jednega Slovenca, in pa samo tega jednega, ki je puščal svoj hram odprt in v njem pripravljeno mleko, da se ga najé slučajno došli lačni tujec. Žalibog, da jih ne poznam več tacih. Ta je turistom, ki so hodili skozi Belo polje na Triglav, dobro znani oča Blažek. Ne vem, če še živi. Star je bil mož že, ko sem ga pred osmimi leti zadnjič videl. A če še živi, pozdravljam ga srčno. On je bil še pravi pravcati slovenski korenjak.

Zdaj se pa poglejmo mi v onem zrkalu, koje nam je predložil Karamzin. Kdor more reči: „Še sem tak!“ — blagor mu. Kdor pa ni tak, naj se pa prav radikalno poboljša.

95.

Resnica je pa tudi, da propada slovenske gostoljubnosti ni v obče zakrivil naš narod sam. Kakor povsod, tako so tudi nanj vplivale neugodne obče socijalne razmere. Ni pameten oni, ki več dá, nego ima. Kateri narod pod milim nebom pa živi še pod neugodnejšimi razmerami, nego ravno naš narod?

Slovanska gostoljubnost cvetela je nekoč posebno bujno tam, kjer je rasla vinska trta. A trtna uš in strupena rosa vničili sta našim vinorejcem vse imetje. S kakim veseljem in s kakim ponosom klical te je nekoč Dolenjec in Štirec v vinski hram! Je li bilo vince dobro, dejal ti je zadovoljno: „Glej, tacega sem pridelal!“ Ako pa ni bilo prav posebno, rekel je pa le vendar: „Glej, tacega mi je Bog dal!“ — Sedaj pač te ne more klicati več, saj še dostikrat poštene vode nima.

Poglejmo dalje. Kako lepo živino izredil in izredi dostikrat naš Gorenjec ali Korošec, in vendar ne vidi na mizi drugače mesa, nego ob najvišjih praznikih. Vsa ta živina gre v mesto, in denar, ki ga skupi za njo, gre potem tudi v mesto v davkarijo in še morda kam drugam, če ga je le dosti za vse to. Skoro vsadko je prepričan o tem, da je kmet res preobložen z davki, oj, kolikokrat se pač poudarja to! Kolikokrat smo že čuli o raznih tako imenovanih „agrarnih programih“; ali so pa že naši razni zbori spravili kakov tak program v veljavo? Ali ne obljubuje vsak kandidat za ta ali oni zbor pomagati kmetu? Obljuba — pravijo — dela dolgove; ali namestu obljub dela naš kmet dolgove.

Zdaj pridejo pa še hude ure, povodnji, živinske kuge, suša, in letos prišel je še oni strašni potres nad nas. Zdaj naj se pa čudi kdo, da pojemlje slovenska gostoljubnost. S čim bodi gostoljuben, ubogi slovenski kmet!

Tolažilno je jedino to, da radi skoposti tudi sedanji naš kmet nikdar ni zatajil one dične slovanske gostoljubnosti!

96.

Naši pradedje bili so poštenjaki. Kakor piše Karamzin, ni bilo med njimi ne tatov, ne razbojnikov. Tudi goljufov ni bilo, kajti drugače bi ne bili tako radi zahajali med nje tuji kupei, kakor pripoveduje Karamzin tudi. Zato so jih pa menda ti kupci toliko bolj sleparili in peharili; in sleparjeni, peharjeni so bili osobito Slovenci vedno in vedno do današnjega dne.

A pri vsem tem videli so Slovani vedno in vedno, da oni, ki so jih goljufali, so si nabirali vedno večje zaklade, kopičili si vedno večja bogastva. Pri vsem tem pa so bili ti goljufi vendar obče spoštovani in cenjeni možje, — kakor je tudi še dan danes. Vsak je namreč poštenjak toliko časa, dokler ga slučajno ne zaprò, naj drè še tako ljudi. Vedno in vedno bil je oni mož, ki je imel groš. O tem, kako si pridobiva marsikdo svoje imetje, ne povprašuje navadno servilni svet. Oj, kako radi klanjajo se ljudje vsacemu dvonogatemu denarnemu mehu, in grobijan imenuje se oni, ki se mu noče klanjati.

Ni čuda tedaj, da se je tudi pri nas jela majati ona dična krepost, ono krasno poštenje. Nekoč ni bilo treba pri nas pisanih protokolov, ne dolžnih pisem, ne menjic. Kar se je reklo, to je stalo, kar se je obljubilo, to je veljalo; in gorjé nekoč vsacemu, ki bi ne bil storil tega, kar je obljubil.

Tudi pri nas žalibog jeli so se ljudje pesmehovati onemu, ki je bil opeharjen; a še več, tudi pri nas nastopati jeli so ljudje, kojim beseda in obljuba ni bila več sveta, tudi pri nas začela se je izpodkopavati in rušiti poštenost. A znano je tudi, kako rado nam vse spodleti, posebno to, kar mislimo, da smo prijeli s prav veliko zvijačo in pretkanostjo. Tako spodleti nam tudi tu, kjer mislimo opehariti koga.

97.

V nepoštenosti ostali so tedaj naši ljudje vedno le pritlikovci, pravi pravcati šušmarji. Več ugleda imeli bi gotovo povsod, ako bi bili ostali stari poštenjaki. V nepoštenosti ne bode med Slovenci nikdar posebnih kapacitet, med tem ko v poštenosti mogó biti ali postati celo vzorni. Recimo kar kratko in malo: za goljufijo so Slovenci preneumni.

Pošteno mišljenje, pošteno dejanje, pošteno postopanje vselej in povsod, — to bodi naša zadača. Naj se nam očita, da smo robati, da smo sitni, da smo trmoglavi; a temu ne dajajmo nikdar povoda, da bi nam mogel reči kdo: vi ste nepošteni!

Pridi, kar hoče: poštenost bodi vedno naše geslo in naša opora.

Vsi oni pa, ki pridejo v dotiko z narodom in z njega otroci, naj ne omagajo vedno in vedno naglašati pomen, vrednost in veličanstvo poštenosti, da je ta krepost najbistvenejši del človeškega značaja, in da Slovenec, s kojim ni spojena popolnem ta krepost, nima pravice nazivati se Slovenca.

98.

Ako ravno v vsacem Slovenci tiči precej mnogo nekega ponosa, koji imenovati bi se dal kmečki ponos, vendar se on tako težko povzdigne do nekega družega ponosa, ki bi mu bil dostikrat jako potreben in koristen, do tako zvanega narodnega ponosa. Slovenci

se ne znajo postaviti, kakor se navadno reče. Temu vzrok je pač v prvi vrsti, da največ ne vemo, za kaj bi se postavili. Druge ljudi slišimo tolikokrat, kako naglašajo povsod svojo domovino, svojo narodnost, svojo zgodovino, krasoto in jakost svojega jezika, šege in navade svojega naroda, i. t. d. Slovenci pa, ki se brigamo raje za vse drugo, nego za svoje odnošaje, ne vemo ničesa naglašati o svoji domovini, o svoji narodnosti, zgodovini, i. t. d. Da se ne blamiramo, pa raje molčimo. Vse drugače bi se čutili, ako bi poznali svojo domovino vsaj tako, kakor jo poznajo premnogi tujci, ko bi vedeli natančno, kaj vse ona hrani v sebi, ko bi natančno poznali vesoljni svoj narod, kako misli, čuti in po čem hrepeni. Nikdar ne bi smel usojati si tujec grditi pred našimi očmi naših rojakov, če so ga tudi morda kedaj malo resasto pogledali; in ne usojal bi si tudi tega, ako bi vedel, da ima vedno pred seboj človeka, ki ga nadkriluje v vednosti o svojem narodu.

Res, tudi slabosti imamo Slovenci, če ravno morda ne toliko, kolikor jih imajo drugi narodi, zato so pa tehtnejše. Prva naša slabost je ta, da vedno mislimo, da smo slabi. Vsled tega nimamo tudi toliko potrebnega narodnega poguma. Kaj pravite, da smo slabi? Morda li zato, ker nas je komaj jeden in pol milijona? Stavim, da bi mislili tudi, da smo slabi, ako bi nas bilo pet milijonov. Naši nekdanji gospodarji so nas že tako vzgojili, da se kar ne moremo postaviti na lastno stališče.

99.

Pa saj vidimo, kjer smo se postavili še po robu, tam smo tudi dosegli kaj. Najnovejši dokaz temu je celjska spodnja gimnazija. Ni veliko sicer, kar smo si pridobili ž njo; a vendar vidi se, da se le s pogumom da doseči kaj, in s slabostjo in prijenljivostjo nič. Kaj poje že o nas Vodnik?

„Za uk si prebrisane glave,
Pa čedne in trdne postave.“

Ali to tudi ni nič? Ali ni v nas dovršeno popolnem to, kar je bistvo popolnega človeka, in kar Latinec izraža z besedami: „Mens sana in corpore sano“? In kaj pravi dalje Vodnik?

„Išče te sreča, um ti je dán,
Našel jo boš, ak' nisi zaspán.“

Zdaj pa vemo, kaj je druga naša slabost. Zaspani smo. Probudili smo se sicer, probudili so nas pač naši nekdanji voditelji. Vodnik, Bleiweis, dr. Razlag i. dr. A žalibog, zgubili smo prehitro te može, in zdaj tavamo okoli brez voditeljev, ter se opravičujemo jedino le s svojo dozdevno slabostjo. S tem pač ne bomo prepodili niti jednega vrabca s svojih grmov. Ne bodimo no večne šolobarde, le skrajna odločnost in skrajni pogum pomagal nam bode

kaj; zaspanost in popustljivost pa prepuščajmo z lahkim srcem národnim invalidom.

100.

Razun vseh že navedenih nasprotnikov imamo pa Slovenci še jednega, ki je pač tudi nasprotnik naših nasprotnikov, t. j. židovstvo. Govorí se sicer med nami, da pri nas ni židov v toliki obilici, kakor n. pr. pri Nemcih, da je tedaj potrata časa, baviti se s tako zvanim židovskim vprašanjem. Toda mótimo se. Če ravno ne vidimo dan na dan židovskega nosú med nami, vendar čutimo dan na dan mogočno židovsko roko in židovski vpliv ravno tako, kakor drugi narodi.

Le poglejmo malo okoli sebe. Naši najdivnejši kraji, kakor n. pr. Bled z okolico je v židovski posesti, tržiška okolica je v rokah žalibog krščenega žida, i. t. d. Ali ne zarosí vsacemu poštenemu rodoljubu okó, ali mu ne zatrepeče srce, da ni več naše to, na kar smo posebno ponosni. Najkrasnejši slovenski kraj v židovskih krempljih. Ali ni zadosti že to, prestvariti največjega humanitarnega sanjača v najhujšega antisemita? Ali bodemo morda še le takrat protisemitje, ko kupijo židi celo slovensko zemljo?

Potem pa še dalje! Vino, koje se toči po največ gostilnicah naših, je izdelek (ne pridelek) zagrebških in ogrskih židov; brnsko sukno, koje se tudi razpečava med nami, je tudi skoro vse židovski fabrikat, kajti tri četrtine vseh suknarjev v Brnu je židov. Dalje moka, koje kupujemo, semleta je največ po židovskih malinih, in žito, koje prodajamo mi, kupuje zopet žid, ter je prodaja zopet za dobiček. Tedaj v gospodarskem obziru odvisni smo popolnem od židov, kakor so sploh vsi evropski narodi.

Pač proti židovstvu ne bomo opravili Slovenci sami ničesa. Premogočni so židje. V to bilo bi treba združenja vseh evropskih narodov, ki imajo trpeti od židovske moči. A tu se vidi ravno onemoglost teh narodov. Namestu, da bi šli skupno v boj pri tem vseobčnemu nasprotniku, kavsajo in ravsajo se med seboj, cepijo dlako, ter skušajo škodovati drug drugemu v vsacem obziru. Podpihuje jih v to zopet tudi največ židovski časnikar, podpira jih sem ter tje židovski kapital — žid se pa smeje.

Tudi med nami razširjeni so mnogo preveč židovski časniki, lepa svota denarja potuje vsako leto od nas v židovske žepe za prav problematično duševno hrano. Ali bi ne bilo bolje, ako bi se obrnil ta denar za kaj družega? Saj smo ga krvavo potrebni vsi. Spametujmo se in recimo odločno: „Proč s temi in družimi židovski spakami!“

Neki nemški poslanec izjavil se je nekóč: „Jaz sem protisemit, ker sem narodnjak!“ Iz narodnega stališča v prvi vrsti bi morali tudi mi to biti, kajti nikdo ni naše narodnosti bolj blatil, nego židovski listi in ž njimi v družbi žalibog tudi tako zvana krščanska nemško-

nacijonalna papirnata glasila. V drugi vrsti nam je pa potreben protisemitizen iz gospodarskega stališča, kajti žalostno, jako žalostno je tam, kjer je merodajen v gospodarstvenem obziru le žid, kakor n. pr. v Galiciji, Bukovini in na Ogrskem.

Držimo se gesla: Svoji k svojim!

101.

Govoriti moramo še o narodnih vzgojiteljih in o družih sredstvih narodne vzgoje.

Prvi in najboljši vzgojitelji otrokovi so stariši. Gorje otroku, ki nima starišev, in gorje tudi onemu, ki nima dobrih starišev. Njih nauki, njih izgledi ostanejo neizbrisljivi v človeškem spominu. Med dobre nauke prištevati je pa gotovo navdušenje otroka za svoj narod, svojo domovino, svoj jezik in za vse lepe lastnosti svojega naroda. Ne bode se izneveril lahko oni, ki se je navdušil za vse to že v domači hiši.

Drugi vzgojitelj je šola, in sicer ljudska, srednja in viša. Tu bi se morala vtrjevati narodnost na znanstveni podlagi. A žalibog, da je prvič na Slovenskem premalo šol, in še te urejene so po mnogih kroninah tako, da ne zadostujejo potrebam našega naroda. To bi se moralo pač prenarediti, in nujno bi se morali potegniti naši poslanci po raznih zborih za to stvar.

Tretji so naši časniki. Ti bi činili lahko jako mnogo dobrega in koristnega v narodnem obziru, ako bi ne videli svoje glavne zadače v tem, da polemizujejo drug proti drugemu. Nam pač ni treba domačega prepira, ta luksuz prepustimo z lahkim srcem močnejšim narodom. Ravno v tem obstoji naša nesreča in to, da ne moremo doseči nič kaj koristnega, ker pri vsaki terjatvi naši nastopi le jedna stranka, druga se pa odtegne, ali pa morda celo z nasprotniki vred pobija to terjatev. Kedaj bodedo vendar prevideli, da na tak način gre vse rakovo pot.

Saj smo videli, kako uspešno deloval je naš Bleiweis v slavo našega naroda v svojih „Novicah“. Glavni vzrok temu je pa bil, da ni imel nikakoršnega domačega nasprotstva. Odkar se je pa zaplodilo med nas toliko časnikov, trobi pa vsak svojo, in narodna jedinstvo, narodna moč šla je rakom žvižgat.

Četrto sredstvo narodne vzgoje so pa naša narodna društva in naše čitalnice. Želeti bi le bilo, da bi bili vsi ti zavodi vedno le ognjišča, pri kojih bi se ogrevalo občinstvo za svojo domovino; in da bi ne trosili plamen razpora po Slovenskem, kakor se sem ter tje dogaja. Če je kakemu narodu potrebna sloga, je potrebna gotovo Slovincem tako, kakor lačnemu kos kruha.

Pomnimo: „sloga jači, nesloga tlači.“ Brez sloge ni napredka, brez narodne sloge je naroden propad.

Zadnje poglavje! — Le še par besed, preden se poslovim od čestitih bralcev. Da je narodna vzgoja potrebna, o tem ni dvomiti; kajti v strogo narodnem smislu vzgojeni otroci ne bodo nekoč samo dobri in vrli narodnjaki, ampak tudi dobri in požrtovalni državljani. Z vspehom jačiti in dopolnjevati sile katerega si bodi naroda more le narodna vzgoja, ona vzgoja, ki je izšla iz naroda samega za narod sam. Pomnite: Dober Slovenec ljubi svojo domovino, svoj jezik, svoj narod, svojega vladarja, on je vedno pripravljen žrtvovati se zanj; on je veren, usmiljen, on ljubi resnico in pravico, on je poštenjak. — S tacimi lastnostimi obdarjen narod ne pojde v nič, ne bode ga razdejal vsak vihar, ampak po vsakem navalu nastopil bode še jači na pozorišče.

Toda pri narodnem vzgojevanji ne bode nas vodila nikdar misel, da bi prezirali ali zaničevali kateri si bodi drug narod ali jezik, saj vemo dobro, kolikega kulturnega pomena so tudi mnogi drugi jeziki; tudi vemo, da imajo tudi drugi narodi izvrstne lastnosti. Te bode pa cenil vedno vsak pošten narodnjak. Toda radi vseh kreposti nima biti primoran noben narod, da bi trpel pod slabimi lastnostimi kakega drugega naroda. Ni možko govoriti o tako zvanih inferijornih narodih, med koje so šteti tudi Slovenci, in ni možko delati potem zapreke tem narodom, ako stremé po viši omiki na narodni podlagi. Na kateri podlagi naj se pa potem prelevé inferijorni narodi v superijorne? Mari na tuji podlagi? — To bila bi tako gorostasna pedagogična nesmisel, da je ne najdemo večje nikjer. To se pravi, narod zadrževati nalašč v inferijornosti, to se pravi, narodu braniti, da se izomika, to se pravi, živemu narodu kopati grob, ter ga tirati s silo vanj. Tako ravnanje je nečloveško.

